Ashtavakra Gita Hindi Translation

శ్రీమత్ అష్టావక్రగీతా కా హిన్దీ అనువాద

Document Information

Text title : Ashtavakra Gita Hindi Translation

File name : AshtavakraGitaHinTran.itx

Category : gItA, giitaa

Location : doc_giitaa

Author : Vedic tradition

Description-comments : Sanskrit shlokas and Hindi translation (to be proofread)

Source : https://archive.org/details/AshtavakraGitaWithHindiTranslation1911KhemrajPublishers

Latest update : November 23, 2019

Send corrections to : Sanskrit@cheerful.com

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

November 23, 2019

sanskritdocuments.org

శ్రీమత్ అష్టావక్రగీతా కా హిన్దీ అనువాద

శ్రీమత్ అష్టావక్రగీతా కా హిన్దీ అనువాద

సాన్వయభాషాటీకాసమేతా అష్టావక్రగీతా

॥ శ్రీః ॥

అథ
అష్టావక్రగీతా
సాన్వయ-భాషాటీకాసహితా।

కథం జ్ఞానమవాప్నోతి కథం ముక్తిర్భవిష్యతి ।
వైరాగ్యం చ కథం ప్రాప్తమేతద్బ్రూహి మమ ప్రభో॥ ౧॥

అన్వయ:- హే ప్రభో ! (పురుషః) జ్ఞానమ్ కథమ్ అవాప్నోతి । (పుంసః) ముక్తిః కథమ్ భవిష్యతి । (పుంసః) వైరాగ్యమ్ చ కథమ్ ప్రాప్తమ్ (భవతి) ఏతత్ మమ బ్రూహి ॥ ౧॥

ఏక సమయ మిథిలాధిపతి రాజా జనక కే మన మేం పూర్వపుణ్య కే ప్రభావ సే ఇస ప్రకార జిజ్ఞాసా ఉత్పన్న హుఈ కి, ఇస అసార సంసారరూపీ బంధన సే కిస ప్రకార ముక్తి హోగీ ఔర తదనంతర ఉన్హోంనే ఐసా భీ విచార కియా కి, కిసీ బ్రహ్మజ్ఞానీ గురు కే సమీప జానా చాహియే, ఇసీ అంతర మేం ఉన కో బ్రహ్మజ్ఞాన కే మానో సముద్ర పరమ దయాలు శ్రీఅష్టావక్రజీ మిలే । ఇన ముని కీ ఆకృతి కో దేఖకర రాజా జనక కే మన మేం యహ అభిమాన హుఆ కి, యహ బ్రాహ్మణ అంత్యత హీ కురూప హై । తబ దూసరే కే చిత్త కా వృత్తాంత జాననేవాలే అష్టావక్రజీ రాజా కే మన కా భీ విచార దివ్యదృష్టి కే ద్వారా జానకర రాజా జనక సే బోలే కి, హే రాజన్ ! దేహదృష్టి కో ఛోడకర యది ఆత్మదృష్టి కరోగే తో యహ దేహ టేఢా హై పరంతు ఇస మేం స్థిత ఆత్మా టేఢా నహీం హై, జిస ప్రకార నదీ టేఢీ హోతీ హై పరంతు ఉస కా జల టేఢా నహీం హోతా హై, జిస ప్రకార ఇక్షు (గన్నా) టేఢా హోతా హై పరంతు ఉస కా రస టేఢా నహీం హై। తిసీ ప్రకార యద్యపి పాంచభౌతిక యహ దేహ టేఢా హై, పరంతు అంతర్యామీ ఆత్మా టేఢా నహీం హై। కింతు ఆత్మా అసంగ, నిర్వికార, వ్యాపక, జ్ఞానఘన, సచిదానందస్వరూప, అఖండ, అచ్ఛేద్య, అభేద్య, నిత్య, శుద్ధ, బుద్ధ ఔర ముక్తస్వభావ హై, ఇస కారణ హే రాజన్ ! తుమ దేహదృష్టి కో త్యాగకర ఆత్మదృష్టి కరో । పరమ దయాలు అష్టావక్రజీ కే ఇస ప్రకార కే వచన సుననే సే రాజా

జనక కా మోహ తత్కాల దూర హో గయా ఔర రాజా జనకనే మన మేం విచార కియా కి మేరే సబ మనోరథ సిద్ధ హో గయే, మేం అబ ఇనకో హీ గురు కరూంగా। క్యోంకి యహ మహాత్మా బ్రహ్మవిద్యా కే సముద్రరూప హై, జీవన్ముక్త హైం, అబ ఇన సే అధిక జ్ఞానీ ముఝే కౌన మిలేగా? అబ తో ఇన సే హీ గురుదీక్షా లేకర ఇనకో హీ శరణ లేనా యోగ్య హై, ఇస ప్రకార విచారకర రాజా జనక అష్టావక్రజీ సే ఇస ప్రకార బోలే కి, హే మహాత్మన్ ! మైం సంసారబంధన సే ఛూటనే కే నిమిత్త ఆప కీ శరణ లేనే కీ ఇచ్ఛా కరతా హూం, అష్టావక్రజీనే భీ రాజా జనక కో అధికారీ సమఝకర అపనా శిష్య కర లియా, తబ రాజా జనక అపనే చిత్త కే సందేహోం కో దూర కరనే కే నిమిత్త ఔర బ్రహ్మవిద్యా కే శ్రవణ కరనే కీ ఇచ్ఛా కర కే అష్టావక్రజీ సే పూంఛనే లగే। అష్టావక్రజీ సే రాజా జనక ప్రశ్న కరతే హైం కి - హే ప్రభో ! అవిద్యాకర కే మోహిత నానా ప్రకార కే మిథ్యా సంకల్ప వికల్పోంకర కే బారంబార జన్మమరణరూప దుఃఖోం కో భోగనేవాలే ఇస పురుష కో అవిద్యానివృత్తిరూప జ్ఞాన కిస ప్రకార ప్రాప్త హోతా హై ? ఇన తీనోం ప్రశ్నోం కా ఉత్తర కృపా కర కే ముఝ సే కహియే॥ ౧॥

అష్టావక్ర ఉవాచ।
ముక్తిమిచ్ఛసిచేత్తాత విషయాన్విషవత్త్యజ।
క్షమార్జవదయాతోషసత్యం పీయూషవద్భజ ॥ ౨॥

అన్వయ:- హే తాత ! చేన్ ముక్తిమ్ ఇచ్ఛసి (తర్హి) విషయాన్ విషవత్ (అవగత్య) త్యజ । క్షమార్జవదయాతోషసత్యమ్ పీయూషవత్ (అవగత్య) భజ ॥ ౨॥

ఇస ప్రకార జబ రాజా జనకనే ప్రశ్న కియా తబ జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్న పరమ దయాలు అష్టావక్రమునినే విచార కియా కి, యహ పురుష తో అధికారీ హై ఔర సంసారబంధన సే ముక్త హోనే కీ ఇచ్ఛా సే మేరే నికట ఆయా హై, ఇస కారణ ఇస కో సాధనచతుష్టయపూర్వక బ్రహ్మతత్వ కా ఉపదేశ కరూం క్యోంకి సాధనచతుష్టయ కే బినా కోటి ఉపాయ కరనే సే భీ బ్రహ్మవిద్యా ఫలీభూత నహీం హోతీ హై ఇస కారణ శిష్య కో ప్రథమ సాధనచతుష్టయ కా ఉపదేశ కరనా యోగ్య హై ఔర సాధనచతుష్టయ కే అనంతర హీ బ్రహ్మజ్ఞాన కే విషయ కీ ఇచ్ఛా కరనీ చాహియే, ఇస ప్రకార విచార కర అష్టావక్రాజీ బోలే కి-హే తాత ! హే శిష్య ! సంపూర్ణ అనర్థో కీ నివృత్తి ఔర పరమానందముక్తి కీ ఇచ్ఛా జబ హోవే తబ శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస ఔర గంధ ఇన పాంచోం విషయోం కో త్యాగ దేవే । యే పాంచ విషయ కర్ణ, త్వచా, నేత్ర, జిహ్వా ఔర నాసి కా ఇన పాంచ జ్ఞానేంద్రియోం కే హైం, యే సంపూర్ణ జీవ కే బంధన హైం, ఇన సే బంధా హుఆ జీవ ఉత్పన్న హోతా హై ఔర మరతా హై తబ బడ़ా दुःఖీ హోతా హై, జిస ప్రకార విష భక్షణ కరనేవాలే పురుష కో దుఃఖ హోతా హై, ఉసీ ప్రకార శబ్దాదివిషయభోగ కరనే వాలా పురుష దుఃఖీ

హోతా హై। అర్థాత్ శబ్దాది విషయ మహా అనర్థ కా మూల హై ఉన విషయోం కో తూ త్యాగ దే। అభిప్రాయ యహ హై కి, దేహ ఆది కే విషయ మేం మైం హూం, మేరా హై ఇత్యాది అధ్యాస మత కర ఇస ప్రకార బాహ్య ఇంద్రియోం కో దమన కరనే కా ఉపదేశ కియా. జో పురుష ఇస ప్రకార కరతా హై ఉస కో 'దమ' నామవాలే ప్రథమ సాధన కీ ప్రాప్తి హోతీ హై ఔర జో అంతఃకరణ కో వశ మేం కర లేతా హై ఉస కో 'శమ' నామవాలీ దూసరీ సాధనసంపత్తి కీ ప్రాప్తి హోతీ హై। జిస కా మన అపనే వశ మేం హో జాతా హై ఉస కా ఏక బ్రహ్మాకార మన హో జాతా హై, ఉస కా నామ వేదాంతశాస్త్ర మేం నిర్వికల్పక సమాధి కహా హై, ఉస నిర్వికల్పక సమాధి కీ స్థితి కే అర్థ క్షమా (సబ సహ లేనా), ఆర్జవ (అవిద్యారూప దోష సే నివృత్తి రఖనా), దయా (బినా కారణ హీ పరాయా దుఃఖ దూర కరనే కీ ఇచ్ఛా), తోష (సదా సంతుష్ట రహనా), సత్య (త్రికాల మేం ఏకరూపతా) ఇన పాంచ సాత్విక గుణోం కా సేవన కరే। జిస ప్రకార కోఈ పురుష అమృతతుల్య ఔషధి సేవన కరే ఔర ఉస ఔషధి కే ప్రభావ సే ఉస కే సంపూర్ణ రోగ దూర హో జాతే హైం, ఉసీ ప్రకార జో పురుష అమృతతుల్య ఇన పాంచ గుణోం కో సేవన కరతా హై, ఉస కే జన్మమృత్యురూప రోగ దూర హో జాతే హైం అర్థాత ఇస సంసార కే విషయ మేం జిస పురుష కో ముక్తి కీ ఇచ్ఛా హోయ వహ విషయోం కా త్యాగ కర దేవే, విషయోం కా త్యాగ కరే బినా ముక్తి కదాపి నహీం హోతీ హై, ముక్తి అనేక దుఃఖోం కీ దూర కరనేవాలీ ఔర పరమానంద కీ దేనేవాలీ హై ఇస ప్రకార అష్టావక్రమునినే ప్రథమ శిష్య కో విషయోం కో త్యాగనే కా ఉపదేశ దియా ॥ ౨॥

న పృథ్వీ న జలం నాగ్నిర్న వాయుర్ద్యౌర్న వా భవాన్ ।
ఏషాం సాక్షిణమాత్మానం చిద్రూపం విద్ధి ముక్తయే ॥ 3॥

అన్వయః- (హే శిష్య !) భవాన్ పృథ్వీ న । జలమ్ న। అగ్నిః న । వాయుః న । వా ద్యౌః న । ఏషామ్ సాక్షిణమ్ చిద్రూపమ్ ఆత్మానమ్ ముక్తయే విద్ధి ॥ 3॥

అబ ముని సాధనచతుష్టయసంపన్న శిష్య కో ముక్తి కా ఉపదేశ కరతే హైం, తహాం శిష్య శంకా కరతా హై కి, హే గురో ! పంచ భూత కా శరీర హీ ఆత్మా హై ఔర పంచభూతోంకే హీ పాంచ విషయ హైం, సో ఇన పంచభూతోం కా జో స్వభావ హై ఉస కా కదాపి త్యాగ నహీం హో సకతా, క్యోంకి పృథ్వీ సే గంధ కా యా గంధ సే పృథ్వీ కా కదాపి వియోగ నహీం హో సకతా హై, కింతు వే దోనోం ఏకరూప హోకర రహతే హైం, ఇసీ ప్రకార రస ఔర జల, అగ్ని ఔర రూప, వాయు ఔర స్పర్శ, శబ్ద ఔర ఆకాశ హై, అర్థాత్ శబ్దాది పాంచ విషయోం కా త్యాగ తో తబ హో సకతా హై జబ పంచ భూతోం కా త్యాగ హోతా హై ఔర యది పంచ భూత కా త్యాగ హోయ తో శరీరపాత హో జావేగా ఫిర ఉపదేశ

గ్రహణ కరనేవాలా కౌన రహేగా ? తథా ముక్తిసుఖ కో కౌన భోగేగా ? అర్థాత్ విషయ కా త్యాగ తో కదాపి నహీం హో సకతా ఇస శంకా కో నివారణ కరనే కే అర్థ అష్టావక్రజీ ఉత్తర దేతే హైం-హే శిష్య ! పృథ్వీ, జల, తేజ, వాయు ఔర ఆకాశ తథా ఇన కే ధర్మ జో శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస ఔర గంధ సో తూ నహీం హై ఇస పాంచభౌతిక శరీర కే విషయ మేం తూ అజ్ఞాన సే అహమ్భావ (మైం హూం, మేరా హై ఇత్యాది) మానతా హై ఇన కా త్యాగ కర అర్థాత్ ఇస శరీర కే అభిమాన కా త్యాగ కర దే ఔర విషయోం కో అనాత్మధర్మ జానకర త్యాగ కర దే। అబ శిష్య ఇస విషయ మేం ఫిర శంకా కరతా హై కి, హే గురో ! మైం గౌరవర్ణ హూం, స్థూల హూం కృష్ణవర్ణ హూం, రూపవాన హూం, పుష్ట హూం, కురూప హూం, కాణా హూం, నీచ హూం, ఇస ప్రకార కీ ప్రతీతి ఇస పాంచభౌతిక శరీర మేం అనాది కాల సే సబ హీ పురుషోం కో హో జాతీ హై, ఫిర తుమనే జో కహా కి, తూ దేహ నహీం హై సో ఇస మేం క్యా యుక్తి హై ? తబ అష్టావక్ర బోలే కి, హే శిష్య ! అవివేకీ పురుష కో ఇస ప్రకార ప్రతీతి హోతీ హై, వివేకదృష్టి సే తూ దేహ ఇంద్రయాది కా ద్రష్టా ఔర దేహ ఇంద్రియాది సే పృథక హై। జిస ప్రకార ఘట కో దేఖనేవాలా పురుష ఘట సే పృథక హోతా హై, ఉసీ ప్రకార ఆత్మాకో భీ సర్వ దోషరహిత ఔర సబ కా సాక్షీ జాన . ఇస విషయ మేం న్యాయశాస్త్రవాలోం కీ శంకా హై, కి, సాక్షిపనా తో బుద్ధి మేం రహతా హై, ఇస కారణ బుద్ధి హీ ఆత్మా హో జాయగీ, ఇస కా సమాధాన యహ హై కి, బుద్ధి తో జడ హై ఔర ఆత్మా చేతన మానా హై, ఇస కారణ జడ జో బుద్ధి సో ఆత్మా నహీం హో సకతా హై, తో ఆత్మా కో చైతన్యస్వరూప జాన తహాం శిష్య ప్రశ్న కరతా హై కి, హే గురో ! చైతన్యరూప ఆత్మా కే జాననే సే క్యా ఫల హోతా హై సో కహియే ? తిస కే ఉత్తర మేం అష్టావక్రజీ కహతే హైం కి, సాక్షీ ఔర చైతన్య జో ఆత్మా తిస కో జాననే సే పురుష జీవన్ముక్తపద కో ప్రాప్త హోతా హై, య హీ ఆత్మజ్ఞాన కా ఫల హై, ముక్తి కా స్వరూప కిసీ కే విచార మేం నహీం ఆయా హై, షటశాస్త్రకార అపనీ ౨ బుద్ధి కే అనుసార ముక్తి కే స్వరూప కీ కల్పనా కరతే హైం। న్యాయశాస్త్రవాలే ఇస ప్రకార కహతే హైం కి, దుఃఖమాత్ర కా జో అత్యంత నాశ హై వహీ ముక్తి హై ఔర బలవాన్ ప్రభాకరమతావలంబీ మీమాంసకోం కా యహ కథన హై కి, సమస్త దుఃఖోం కా ఉత్పన్న హోనే సే పహిలే జో సుఖ హై వహీ ముక్తి హై, బౌధమతవాలోం కా యహ కథన హై కి, దేహ కా నాశ హోనా హీ ముక్తి హై, ఇస ప్రకార భిన్న ౨ కల్పనా కరతే హైం, పరంతు యథార్థ బోధ నహీం హోతా హై, కింతు వేదాంతశాస్త్ర కే అనుసార ఆత్మజ్ఞాన హీ ముక్తి హై ఇస కారణ అష్టావక్రముని శిష్య కో ఉపదేశ కరతే హైం। ॥ 3॥

యది దేహం పృథక్కృత్య చితి విశ్రామ్య తిష్ఠసి ।
అధునైవ సుఖీ శాన్తో బంధముక్తో భవిష్యసి ॥ ४ ॥

అన్వయ:- (హే శిష్య !) యది దేహమ్ పృథక్కృత్య చితి విశ్రామ్య . తిష్ఠసి (తహి) అధునా ఏంవ సుఖీ శాన్తః బన్ధముక్తః భవిష్యసి ॥ ౪ ॥

హే శిష్య ! యది తూ దేహ తథా ఆత్మా కా వివేక కర కే అలగ జానేగాఔర ఆత్మా కే విషయ మేం విశ్రామ కర కే చిత కో ఏకాగ్ర కరేగా తో తూ ఇస వర్తమాన హీ మనుష్యదేహ కే విషయ మేం సుఖ తథా శాన్తి కో ప్రాప్త హోగా అర్థాత్ బంధముక్త కహియే కర్తృత్వ (కర్తాపనా) భోక్తృత్వ (భోక్తాపనా) ఆది అనేక అనర్థోం సే ఛూట జావేగా॥ ౪ ॥

న త్వం విప్రాది కో వర్ణోం నాశ్రమీ నాక్షగోచరః।
అసంగోసి నిరాకారో విశ్వసాక్షీ సుఖీ భవ ॥ ౫॥

అన్వయ:- త్వమ్ విప్రాదికః వర్ణః న ఆశ్రమీ న అక్షగోచరః న (కిన్తు, త్వమ్) అసంగః నిరాకారః విశ్వసాక్షీ అసి (అతః కర్మాసక్తిమ్ విహాయ చితి విశ్రామ్య) సుఖీ భవ ॥ ౫॥

శిష్య ప్రశ్న కరతా హై కి, హే గురో ! మైం తో వర్ణాశ్రమ కే ధర్మ మేం హూాం ఇస కారణ ముఝే వర్ణాశ్రమ కర్మ కా కరనా యోగ్య హై, అర్థాత్ వర్ణాశ్రమ కే కర్మ కరనే సే ఆత్మా కే విషయ మేం విశ్రామ కర కే ముక్తి కిస ప్రకార హోగీ ? తబ తిస కా గురు సమాధాన కరతే హైం కి, తూ బ్రాహ్మణ ఆది నహీం హై, తూబ్రహ్మచారీ ఆది కిసీ ఆశ్రమ మేం నహీం హై। తహా‹ శిష్య ప్రశ్న కరతా హై కి, మైం బ్రాహ్మణ హూాం, మైం సంన్యాసీ హూాం ఇత్యాది ప్రత్యక్ష హై, ఇస కారణ ఆత్మా హీ వర్ణశ్రమీ హై। తహాం గురు సమాధాన కరతే హైం కి, ఆత్మా కా ఇంద్రియ తథా అంతఃకరణ కర కే ప్రత్యక్ష నహీం హోతా హై ఔర జిస కా ప్రత్యక్ష హోతా హై వహ దేహ హై, తహాం శిష్య ఫిర ప్రశ్న కరతా హై కి, మైం క్యా వస్తు హూాం ? తహాం గురుసమాధాన కరతే హైం కి, తూ అసంగ అర్థాత్ దేహాదిక ఉపాధి యథా ఆకారరహిత విశ్వ కా సాక్షీ ఆత్మస్వరూప హై, అర్థాత్ తుఝ మేం వర్ణాశ్రమపనా నహీం హై, ఇస కారణ కర్మోం కే విషయ మేం ఆసక్తి న కర కే చైతన్యరూప ఆత్మా కే విషయ మేం విశ్రామ కర కే పరమానంద కో ప్రాప్త హో ॥ ౫॥

ధర్మాధర్మౌ సుఖం దుఃఖం మానసాని న తే విభో।
న కర్తాసి న భోక్తాసి ముక్త ఏవాసి సర్వదా ॥ ౬ ॥

అన్వయ:- హే విభో ! ధర్మాధర్మౌ సుఖమ్ దుఃఖమ్ మానసాని తే న (త్వమ్) కర్తా న అసి భోక్తా న అసి (కిన్తు) సర్వదా ముక్త ఏవ అసి ॥ ౬ ॥

తహాం శిష్య ప్రశ్న కరతా హై కి, వేదోక్త వర్ణాశ్రమ కే కర్మోం కో త్యాగకర ఆత్మా కే విషేం విశ్రామ కరనేమేం భీ తో అధర్మరూప ప్రత్యవాయ హోతా హై, తిస కా గురు సమాధాన

కరతే హైం కి, హే శిష్య ! ధర్మ, అధర్మ, సుఖ ఔర దుఃఖ యహ తో మన కా సంకల్ప హై. తిస కారణ తిన ధర్మాధమాది కే సాథ తేరా త్రికాలమేం భీ సంబంధ నహీం హై। తూ కర్తా నహీం హై, తూ భోక్తా నహీం హై, క్యోంకి విహిత అథవా నిషిద్ధ కర్మ కరతా హై వహీ సుఖ దుఃఖ కా భోక్తా హై । సో తుఝు మేం నహీం హై క్యోంకి తూం తో శుద్ధస్వరూప హై, ఔర సర్వదా కాలముక్త హై । అజ్ఞాన కర కే భాసనేవాలే సుఖ దుఃఖ ఆత్మా కే విషేం ఆశ్రయ కరకే హీ నివృత్త హో జాతే హైం ॥ ౬॥

ఏ కో ద్రష్టాసి సర్వస్య ముక్తప్రాయోఽసి సర్వదా।
అయమేవ హితే బన్ధో ద్రష్టారం పశ్యసీతరమ్ ॥ ౭॥

అన్వయ:- (హే శిష్య ! త్వమ్) సర్వస్య ద్రష్టా ఏకః అసి సర్వదా ముక్తప్రాయః అసి హి తే అయమ్ ఏవ బన్ధః (యమ్) ద్రష్టారమ్ ఇతరమ్ పశ్యసి ॥ ౭॥

తహాం శిష్య ప్రశ్న కరతా హై కి, శుద్ధ, ఏక, నిత్య ముక్త ఐసా జో ఆత్మా హై తిస కా బంధన కిస నిమిత్త సే హోతా హై కి, జిస బంధన కే ఛుటాన కే అర్థ బడే ౨ యోగీ పురుష యత్న కరతే హైం ? తహాం గురు సమాధాన కరతే హైం కి, హే శిష్య ! తూ అద్వితీయ సర్వసాక్షీ సర్వదా ముక్త హై, తూ జో ద్రష్టా కో ద్రష్టా న జానకర అన్య జానతా హై య హీ బంధన హై । సర్వ ప్రాణియోం మేం విద్యమాన ఆత్మా ఏక హీ హై ఔర అభిమానీ జీవ కే జన్మజన్మాంతర గ్రహణ కరనేపర భీ ఆత్మా సర్వదా ముక్త హై । తహాం శిష్య ప్రశ్న కరతా హై కి, ఫిర సంసారబంధ క్యా వస్తు హై ? తిస కా గురు సమాధాన కరతే హైం కి, యహ ప్రత్యక్ష దేహాభిమాన హీ సంసారబంధన హై అర్థాత్ యహ కార్య కరతా హూం, యహ భోగ కరతా హూం ఇత్యాది జ్ఞాన హీ సంసారబంధన హై, వాస్తవ మేం ఆత్మా నిర్లేప హై, తథాపి దేహ ఔర మన కే భోగ కో ఆత్మా కా భోగ మానకర బద్ధసా హో జాతా హై ॥ ౭॥

అహం కర్తేత్యహమానమహాకృష్ణాహిదంశితః।
నాహం కర్తేతి విశ్వాసామృతం పీత్వా సుఖీ భవ॥ ౮॥

అన్వయ:- (హే శిష్య !) అహమ్ కర్తా ఇతి అహంమానమహాకృష్ణాహిందంశితః (త్వమ్) అహం కర్తా న ఇతి విశ్వాసామృతమ్ పీత్వా సుఖీ భవ ॥ ౮॥

యహాంతక బంధహేతు కా వర్ణన కియా అబ అనర్థ కే హేతు కా వర్ణన కరతే హుఏ అనర్థ కీ నివృత్తి ఔర పరమానంద కే ఉపాయ కా వర్ణన కరతే హైం। మైం కర్తా హూం' ఇస ప్రకార అహంకారరూప మహాకాల సర్ప సే తూ కాటా హుఆ హై ఇస కారణ మైం కర్తా నహీం హూం ఇస ప్రకార విశ్వాసరూప అమృత పీకర సుఖీ హో । ఆత్మాభిమానరూప

సర్ప కే విష సే జ్ఞానరహిత ఔర జర్జరీభూత హుఆ హై, యహ బంధన జితనే దినోంతక రహేగా తబతక కిసీ ప్రకార సుఖ కీ ప్రాప్తి నహీం హోగీ; జిస దిన యహ జానేగా కి, మైం దేహాది కోఈ వస్తు నహీం హూం, మైం నిర్లిప్త హూం ఉస దిన కిసీ ప్రకార కా మోహ స్పర్శ నహీం కర సకేగా ॥ ౮॥

ఏ కో విశుద్ధబోధోఽహమితి నిశ్చయవహ్నినా।
ప్రజ్వాల్యాజ్ఞానగహనం వీతశోకఃసుఖీ భవ॥ ౯॥

అన్వయ:- (హే శిష్య !) అహమ్ విశుద్ధబోధః ఏకః (అస్మి) ఇతి నిశ్చయవహ్నినా అజ్ఞానగహనమ్ ప్రజ్వాల్య వీతశోకః (సన) సుఖీ భవ ॥ ౯॥

తహాం శిష్య ప్రశ్న కరతా హై కి, ఆత్మజ్ఞానరూపీ అమృత పాన కిస ప్రకార కరూం ? తహాం గురు సమాధాన కరతే హైం కి హే శిష్య ! మైం ఏక హూం అర్థాత్ మేరే విషేం సజాతి విజాతి కా భేద నహీం హై ఔర స్వగతభేద భీ నహీం హై, కేవల ఏక విశుద్ధబోధ ఔర స్వప్రకాశరూప హూం, నిశ్చయరూపీ అగ్ని సే అజ్ఞానరూపీ వన కా భస్మ కర కే శోక, మోహ, రాగ, ద్వేష, ప్రవృత్తి, జన్మ, మృత్యు ఇన కే నాశ హోనేపర శోకరహిత హోకర పరమానంద కో ప్రాప్త హో ॥ ౯॥

యత్ర విశ్వమిదం భాతి కల్పితం రజ్జుసర్పవత్ ।
ఆనన్దపరమానన్దఃస బోధస్త్వం సుఖంచర ॥ ౧౦ ॥

అన్వయ:- యత్ర ఇదమ్ విశ్వమ్ రజ్జుసర్పవత్ కల్పితమ్ భాతి సః ఆనన్దపరమానన్దః బోధః త్వమ్ సుఖమ్ చర ॥ ౧౦ ॥

తహాం శిష్య శంకా కరతా హై కి, ఆత్మజ్ఞాన సే అజ్ఞానరూపీ వన కే భస్మ హోనేపర భీ సత్యరూప సంసార కీ జ్ఞాన సే నివృత్తి న హోనే కే కారణ శోకరహిత కిస ప్రకార హోఊంగా ? తబ గురు సమాధాన కరతే హైం కి, హే శిష్య ! జిస ప్రకార రజ్జు కే విషేం సర్ప కీ ప్రతీతి హోతీ హై ఔర ఉస కా భ్రమ ప్రకాశ హోనే సే నివృత్తి హో జాతీ హై, తిస ప్రకార బ్రహ్మ కే విషేం జగత్ కీ ప్రతీతి అజ్ఞానకల్పిత హై జ్ఞాన హోనే సే నష్ట హో జాతీ హై। తూ జ్ఞానరూప చైతన్య ఆత్మా హై, ఇస కారణ సుఖపూర్వక విచర । జిస ప్రకార స్వప్న మేం కిసీ పురుష కో సింహ మారతా హై తో వహ బడ౼ౌ దుఃఖీ హోతా హై పరంతు నిద్రా కే దూర హోనేపర ఉస కల్పిత దుఃఖ కా జిస ప్రకార నాశ హో జాతా హై తిస ప్రకార తూ జ్ఞాన సే అజ్ఞాన కా నాశ కర కే సుఖీ హో । తహాం శిష్య ప్రశ్న కరతా హై, కి, హే గురో ! దుఃఖరూప జగత్ అజ్ఞాన సే ప్రతీత హోతా హై ఔర జ్ఞాన సే ఉస కా నాశ హో జాతా హై పరంతు సుఖ కిస ప్రకార ప్రాప్త హోతా హై ? తబ గురు సమాధాన కరతే హైం కి హే

శిష్య ! జబ దుఃఖరూపీ సంసార కే నాశ హోనేపర ఆత్మా స్వభావ సే హీ ఆనందస్వరూప హో జాతా హై, మనుష్యలోక సే తథా దేవలోక సే ఆత్మా కా ఆనంద పరమ ఉత్కృష్ట ఔర ఔర అత్యంత అధిక హై శ్రుతిమేం భీ కహా హై, "ఏతస్యైవానన్దస్యాన్యాని భూతాని మాత్రముపజీవన్తి " ఇతి॥ ౧౦॥

ముక్తాభిమానీ ముక్తో హి బద్ధో బద్ధాభిమాన్యపి ।
కింవదంతీహసత్యేయం యా మతిఃసా గతిర్భవేత్ ॥ ౧౧ ॥

అన్వయ:- ఇహ ముక్తాభిమానీ ముక్తః అపి బద్ధాభిమానీ బద్ధః హి యా మతిః సా గతిః భవేత్ ఇయమ్ కింవన్దతీ సత్యా ॥ ౧౧ ॥

శిష్య శంకా కరతా హై కి, యది సంపూర్ణ సంసార రజ్జు కే విషయ మేం సర్ప కీ సమాన కల్పిత హై, వాస్తవ మేం ఆత్మా పరమానందస్వరూప హై తో బంధ మోక్ష కిస ప్రకార హోతా హై ? తహాం గురు సమాధాన కరతే హైం కి, హే శిష్య ! జిస పురుష కో గురు కీ కృపా సే యహ నిశ్చయ హో జాతా హై కి, మైం ముక్తరూప హూం వహీ ముక్త హై ఔర జిస కే ఊపర సద్గురు కీ కృపా నహీం హోతీ హై ఔర వహ యహ జానతా హై కి, మైం అల్పజ్ఞ జీవ ఔర సంసారబంధన మేం బంధా హుఆ హూం వహీ బద్ధ హై, క్యోంకి బన్ధ ఔర మోక్ష అభిమాన సే హీ ఉత్పన్న హోతే హై అర్థాత్ మరణసమయ మేం జైసా అభిమాన హోతా హై వైసీ హీ గతి హోతీ హై యహ బాత శ్రుతి, స్మృతి, పురాణ ఔర జ్ఞానీ పురుష ప్రమాణ మానతే హైం కి, "మరణే యా మతిః సా గతిః" సోఈ గీతామేం భీ కహా హై కి, " యం యం వాపి స్మరన్ భావం త్యజత్యంతే కలేవరమ్ । తం తమేవైతి కౌంతేయ సదా తద్భావభావితః ॥" ఇస కా అభిప్రాయ యహ హై కి, శ్రీకృష్ణజీ ఉపదేశ కరతే హైం కి, హే అర్జున ! అన్తసమయ మేం జిస ౨ భావ కో స్మరణ కరతా హుఆ పురుష శరీర కో త్యాగతా హై తస ౨ భావనా సే తిస ౨ గతికో హీ ప్రాప్త హోతా హై। శ్రుతిమేం భీ కహా హై కి " తం విద్యాకర్మణీ సమారభేతే పూర్వప్రజ్ఞా చ" ఇస కా భీ య హీ అభిప్రాయ హై ఔర బంధ తథా మోక్ష అభిమాన సే హోతే హైం వాస్తవ మేం నహీం. యహ వార్తా పహలే కహ ఆయే హైం తో భీ దూసరీ బార శిష్య కో బోధ హోనే కే అర్థ కహా హై ఇస కారణ కోఈ దోష నహీం హై క్యోంకి ఆత్మజ్ఞాన అత్యంత కఠిన హై ॥ ౧౧॥

ఆత్మా సాక్షీ విభుఃపూర్ణఏ కో ముక్తశ్చిదక్రియః ।
అసంగోనిఃస్పృహః శాన్తోభ్రమాత్సంసారవానివ॥ ౧౨॥

అన్వయ:- సాక్షీ విభుః పూర్ణః ఏకః ముక్తః చిత్ అక్రియః అసఙ్గః నిఃస్పృహః శాన్తః ఆత్మా భ్రమాత్ సంసారవాన ఇవ (భాతి)॥ ౧౨॥

జీవాత్మా కే బంధ ఔర మోక్ష పారమార్థిక హైం ఇస తార్కిక కీ శంకా కో దూర కరనే కే నిమిత్త కహతే హైం కి, అజ్ఞాన సే దేహ కో ఆత్మా మానా హై తిస కారణ వహ సంసారీ ప్రతీత హోతా హై పరంతు వాస్తవ మేం ఆత్మా సంసారీ నహీం హై, క్యోంకి ఆత్మా తో సాక్షీ హై ఔర అహంకారాది అంత:కరణ కే ధర్మ కో జాననేవాలా హై ఔర విభు అర్థాత్ నానా ప్రకార కా సంసార జిస సే ఉత్పన్న హుఆ హై, సర్వ కా అనుష్ఠాన హై, సంపూర్ణ వ్యాపక హై, ఏక అర్థాత్ స్వగతాదిక తీన భేదోం సే రహిత హై, ముక్త అర్థాత్ మాయా కా కార్య జో సంసార తిస కే బంధన సే రహిత, చైతన్యరూప, అక్రియ, అసంగ, నిస్పృహ అర్థాత్ విషయ కీ ఇచ్ఛా సే రహిత హై ఔర శాన్త అర్థాత్ ప్రవృత్తినివృత్తిరహిత హై ఇస కారణ వాస్తవ మేం ఆత్మా సంసారీ నహీం హై ॥ ౧౨॥

కూటస్థం బోధమద్వైతమాత్మానం పరిభావయ ।
అభాసోఽహంభ్రమంముక్త్వాభావంబాహ్యమథాంతరమ్ ॥ ౧౩ ॥

అన్వయ:- అభాసః అహమ్ (ఇతి) భ్రమమ్ అథ బాహ్యామ్ అన్తరమ్ భావమ్ ముక్త్వా ఆత్మానమ్ కూటస్థమ్ బోధమ్ అద్వైతమ్ పరిభావయ ॥ ౧౩ ॥

మైం దేహరూప హూం, స్త్రీ పుత్రాదిక మేరే హైం, మైం సుఖీ హూం, దుఃఖీ హూం యహ అనాది కాల కా అజ్ఞాన ఏక బార ఆత్మజ్ఞాన కే ఉపదేశ సే నివృత్త నహీం హో సకతా హై। వ్యాసజీనే భీ కహా హై "ఆవృత్తిరసకృదుపదేశాత్" "శ్రోతవ్యమంతవ్య" ॥ ఇత్యాది శ్రుతి కే విషయ మేం బారంబార ఉపదేశ కియా హై, ఇస కారణ శ్రవణ మననాది బారంబార కరనే చాహియే, ఇస ప్రమాణ కే అనుస్తార అష్టావకముని ఉత్పిత వాసనాఓం కా త్యాగ కరతే హుఏ బారంబార అద్వైత భావనా కా ఉపదేశ కరతే హైం కి, మైం అహంకార నహీం హూం, మైం దేహ నహీం హూం, స్త్రీపుత్రాదిక మేరే నహీం హైం, మైం సుఖీ నహీం హూం, దుఃఖీ నహీం హూం, మూఢ నహీం హూం ఇన బాహ్యా ఔర అంతర కో భావనాఓం కా త్యాగ కర కే కూటస్థ అర్థాత్ నిర్వికార బోధరూప అద్వైత ఆత్మస్వరూప కా విచార కర ॥౧౩॥

దేహాభిమానపాశేన చిరంబద్ధోఽసి పుత్రక।
బోధోఽహం జ్ఞానఖడ్గేన తన్నిః కృత్య సుఖీ భవ॥ ౧౪॥

అన్వయ:- హై పుత్రక ! దేహాభిమానపాశేన చిరమ్ బద్ధః అసి (అతః) అహమ్ బోధః (ఇతి) జ్ఞానఖడ్గేన తమ్ నిఃకృత్య సుఖీ భవ ॥ ౧౪ ॥

అనాది కాల కా యహ దేహాభిమాన ఏక బార ఉపదేశ కరనే సే నివృత్త నహీం హోతా హై ఇస కారణ గురు ఉపదేశ కరతే హైం కి, హే శిష్య ! అనాదికాల సే ఇస సమయతక

దేహాభిమానరూపీ ఫాఁసీ సే తూ దృఢ బంధా హుఆహై, అనేక జన్మోంమేం భీ ఉస బంధన కే కాటనే కో తూ సమర్థ నహీం హోగా ఇస కారణ, శుద్ధ విచార బారంబార కర కే 'మైం బోధరూప' అఖండ పరిపూర్ణ ఆత్మరూప హూం, ఇస జ్ఞానరూపీ ఖడ్గ కో హాథ మేం లేకర ఉస ఫాఁసీ కో కాటకర సుఖీ హో ॥౧౪॥

నిఃసంగో నిష్క్రియోఽసి తం స్వప్రకాశో నిరంజనః ।
అయమేవ హి తే బన్ధః సమాధిమనుతిష్ఠసి ॥౧౫॥

అన్వయ:- (హే శిష్య !) త్వమ్ (వస్తుతః) స్వప్రకాశః నిరంజనః నిఃసంగః నిష్క్రియః అసి (తథాపి) హి తే బన్ధః అయమ్ ఏవ (యత్) సమాధిమ్ అనుతిష్ఠసి ॥ ౧౫ ॥

కేవల చిత్త కీ వృత్తి కా నిరోధరూప సమాధి హీ బంధన కీ నివృత్తి కా హేతు హై ఇస పాతంజలమత కా ఖండన కరతే హైం కి, పాతంజలయోగశాస్త్ర మేం వర్ణన కియా హై కి, జిస కే అంతఃకరణ కీ వృత్తి విరామ కో ప్రాప్త హో జాతీ హై ఉస కా మోక్ష హోతా హై సో యహ బాత కల్పనామాత్ర హీ హై అర్థాత్ తూ అంతఃకరణ కీ వృత్తి కో జీతకర సవికల్పక హఠసమాధి మత కర క్యోంకి తూ నిఃసంగ క్రియారహిత స్వప్రకాశ ఔర నిర్మల హై ఇస కారణ సవికల్ప హఠసమాధి కా అనుష్ఠాన భీ తేరా బంధన హై, ఆత్మా సదా శుద్ధ ముక్త హై తిస కారణ భ్రాంతియుక్త జీవ కే చిత్త కో స్థిర కరనే కే నిమిత్త సమాధి కా అనుష్ఠాన కరనే సే ఆత్మా కీ హాని వృద్ధి కుఛ నహీం హోతీ హై జిస కో సిద్ధి లాభ అర్థాత్ ఆత్మజ్ఞాన హో జాతా హై ఉస కో అన్య సమాధిక అనుష్ఠాన సే క్యా ప్రయోజన హై ? ఇస కారణ హీ రాజా జనక కే ప్రతి అష్టావక వర్ణన కరతే హైం కి, తూ జో సమాధి కా అనుష్ఠాన కరతా హై యహ హీ తేరా బంధన హై, పరంతు ఆత్మజ్ఞానవిహీన పురుష కో జ్ఞానప్రాప్తి కే నిమిత్త సమాధి కా అనుష్ఠాన కరనా ఆవశ్యక హై ॥ ౧౫॥

త్వయా వ్యాప్తమిదం విశ్వం త్వయి ప్రోతం యథార్థతః ।
శుద్ధబుద్ధస్వరూపస్త్వం మా గమఃక్షుద్రచిత్తతామ్॥ ౧౬॥

అన్వయ:- (హే శిష్య !) ఇదమ్ విశ్వమ్ త్వయా వ్యాప్తమ్ త్వయి ప్రోతమ్ యథార్థతః శుద్ధబుద్ధ స్వరూపః త్వమ్ క్షుద్రచిత్తతామ్ మా గమః ॥౧౬॥

అబ శిష్య కీ విపరీత బుద్ధి కో నివారణ కరనే కే నిమిత్త గురు ఉపదేశ కరతే హైం కి, హే శిష్య ! జిస ప్రకార సువర్ణ కే కటక కుండల ఆది సువర్ణ సే వ్యాప్త హోతే హైం ఇసీ ప్రకార యహ దృశ్యమాన సంసార తుఝ సే వ్యాప్త హై ఔర జిస ప్రకార మృత్తికా కే విషయ మేం ఘట శరావ ఆది కియా హుఆ హోతా హై తిసీ ప్రకార యహ సంపూర్ణ సంసార తేరే

విషయ మేం ప్రోత హై, హే శిష్య ! యథార్థ విచార కర కే తూ సర్వ ప్రపంచరహిత హై తథా శుద్ధ బుద్ధ చిద్రూప హై, తూ చిత్త కీ వృత్తి కో విపరీత మత కర ॥ ౧౬॥

నిరపేక్షో నిర్వికారో నిర్భరః శీతలాశయః।
అగాధబుద్ధిరక్షుబ్ధో భవ చిన్మాత్రవాసనః ॥ ౧౭॥

అన్వయ:- (హే శిష్య ! త్వమ్) నిరపేక్షః నిర్వికారః నిర్భరః శీతలాశయః అగాధబుద్ధిః అక్షుబ్ధః చిన్మాత్రవాసనో భవ ॥ ౧౭॥

ఇస దేహ కే విషయ మేం ఛః ఉర్మీ తథా ఛః భావవికార ప్రతీత హోతే హైం సో తూ నహీం హై కిన్తు ఉన సే భిన్న ఔర నిరపేక్ష అర్థాత్ ఇచ్ఛారహిత హై, తహాం శిష్య ఆశంకా కరతా హై కి, హే గురో! ఛః ఉర్మీ ఔర ఛః భావవికారోం కో విస్తారపూర్వక వర్ణన కరో తహాం గురు వర్ణన కరతే హైం కి, హే శిష్య ! క్షుధా, పిపాసా (భూఖ ప్యాస) యే దో ప్రాణ కీ ఊర్మీ అర్థాత్ ధర్మ హైం ఔర తిసీ ప్రకార శోక తథా మోహ యే దో మన కీ ఊర్మీ హైం. తిసీ ప్రకార జన్మ ఔర మరణ యే దో దేహ కీ ఊర్మీ హైం, యే జో ఛః ఊర్మీ హైం సో తూ నహీం హై అబ ఛః భావవికారోం కో శ్రవణ కర "జాయతే, అస్తి, వర్ధతే, విపరిణమతే, అపక్షీయతే, వినశ్యతి" యే ఛః భావ స్థూలదేహ కే విషేం రహతే హైం సో తూ నహీం హై తూ తో ఉన కా సాక్షీ అర్థాత్ జాననేవాలా హై, తహాం శిష్య ప్రశ్న కరతా హై కి, హే గురో ! మైం కౌన ఔర క్యా హూం సో కృపా కర కే కహియే. తహాం గురు కహతే హైం కి, హే శిష్య ! తూ నిర్భర అర్థాత్ సచ్చిదానందఘనరూప హై, శీతల అర్థాత్ సుఖరూప హై, తూ అగాధబుద్ధి అర్థాత్ జిస కీ బుద్ధి కా కోఈ పార న పా స కే ఐసా హై ఔర అక్షుబ్ధ కహియే క్షోభరహిత హై ఇస కారణ తూ క్రియా కా త్యాగ కర కే చైతన్యరూప హో ॥ ౧౭॥

సాకారమనృతం విద్ధి నిరాకారంతు నిశ్చలమ్।
ఏతత్తత్వోపదేశేన న పునర్భవసమ్భవః॥ ౧౮॥

అన్వయ:- (హే శిష్య !) సాకారమ్ అనృతమ్ నిరాకార తు నిశ్చలమ్ విద్ధి ఏతత్తత్త్వోపదేశేన పునర్భవ సమ్భవః న ॥ ౧౮॥

శ్రీగురు అష్టావక్రమునినే ప్రథమ ఏక శ్లోక మేం మోక్ష కా విషయ దిఖాయా థా కి, "విషయాన్ విషవత్త్యజ" ఔర "సత్యం పీయూషవద్భజ" ఇస ప్రకార ప్రథమ శ్లోక మేం సబ ఉపదేశ దియా। పరంతు విషయోం కే విషతుల్య హోనే మేం ఔర సత్యరూప ఆత్మా కే అమృతతుల్య హోనే మేం కోఈ హేతు వర్ణన నహీం కియా సో ౧౭ వేం శ్లోక కే విషయ మేం ఇస కా వర్ణన కర కే ఆత్మా కో సత్య ఔర జగత్ కో అధ్యస్త వర్ణన కియా హై. దర్పణ కే విషేం దీఖతా హుఆ ప్రతిబిమ్బ అధ్యస్త హై, యహ దేఖనే మాత్ర హోతా హై సత్య నహీం,

క్యోంకి దర్పణ కే దేఖనే సే జో పురుష హోతా హై ఉస కా శుద్ధ ప్రతిబింబ దీఖతా హై ఔర దర్పణ కే హటాన సే యహ ప్రతిబింబ పురుష మేం లీన హో జాతా హై ఇస కారణ ఆత్మా సత్య హై ఔర ఉస కా జో జగత్ వహ బుద్ధియోగ సే భాసతా హై తిస జగత్ కో విషతుల్య జాన ఔర ఆత్మా కో సత్య జాన తబ మోక్షరూప పురుషార్థ సిద్ధ హోగా ఇస కారణ అబ తీన శ్లోకోం సే జగత్ కా మిథ్యాత్వ వర్ణన కరతే హైం కి-హే శిష్య ! సాకార జో దేహ తిస కో ఆది లే సంపూర్ణ పదార్థ మిథ్యా కల్పిత హైం ఔర నిరాకార జో ఆత్మతత్త్వ సో నిశ్చల హై ఔర త్రికాల మేం సత్య హై, శ్రుతిమేం భీ కహా హై “ నిత్యం విజ్ఞానమానందం బ్రహ్మ “ ఇస కారణ చిన్మాత్రరూప తత్వ కే ఉపదేశ సే ఆత్మా కే విషేం విశ్రామ కరనే సే ఫిర సంసార మేం జన్మ నహీం హోతా హై అర్థాత్ మోక్ష హో జాతా హై ॥ ౧౮॥

యథైవాదర్శమధ్యస్థే రూపేఽన్తః పరితస్తు సః ।
తథైవాస్మిన్శరీరేఽన్తః పరితః పరమేశ్వరః౧౯॥

అన్వయ:- యథా ఏవ ఆదర్శమధ్యస్థే రూపే అన్తః పరితః తు సః (వ్యాప్య వర్తతే) తథా ఏవ అస్మిన్ శరీరే అన్తః పరితః పరమేశ్వరః (వ్యాప్య స్థితః)॥౧౯॥

అబ గురు అష్టావక్రజీ వర్ణాశ్రమధర్మవాలా జో స్థూల శరీర హై తిస సే ఔర పుణ్యఅపుణ్యధర్మవాలా జో లిఙ్గశరీర హై తిస సే విలక్షణ పరిపూర్ణ చైతన్యస్వరూప కా దృష్టాంతసహిత ఉపదేశ కరతే హైం కి, హే శిష్య ! వర్ణాశ్రమధమరూప స్థూలశరీర తథా పుణ్యపాపరూపీ లింగశరీర యహ దోనోం జడ హైం సో ఆత్మా నహీం హో సకతే హైం క్యోంకి ఆత్మా తో వ్యాపక హై ఇస విషయ మేం దృష్టాంత దిఖాతే హైం కి, జిస ప్రకార దర్పణ మేం ప్రతిబింబ పడతా హై, ఉస దర్పణ కే భీతర ఔర బాహర ఏక పురుష వ్యాపక హోతా హై। తిసీ ప్రకార ఇస స్థూల శరీర కే విషేం ఏక హీ ఆత్మా వ్యాప రహా హై సో కహా భీ హై “యత్ర విశ్వమిదం భాతి కల్పితం రజ్జు సర్పవత్ “ అర్థాత్ జిస పరమాత్మా కే విషేం యహ విశ్వ రజ్జు కే విషేం కల్పిత సర్ప కీ సమాన ప్రతీత హోతా హై, వాస్త మేం మిథ్యా హై ॥ ౧౯॥

ఏకం సర్వగతం వ్యోమ బహిరంతర్యథా ఘటే।
నిత్యం నిరన్తరం బ్రహ్మ సర్వభూతగణే తథా॥ ౨౦॥

అన్వయ:- యథా సర్వగతమ్ ఏకమ్ వ్యోమ ఘటే బహిః అంతః వర్తతే తథా నిత్యమ్ బ్రహ్మ సర్వభూతగణే నిరన్తరమ్ వర్తతే ॥ ౨౦ ॥

ఊపర కే శ్లోక మేం కాంచ కా దృష్టాంత దియా హై తిస మేం సంశయ హోతా హై కి, కాంచ మేం దేహ పూర్ణరీతిసే వ్యాప్త నహీం హోతా హై తిసీ ప్రకార దేహ మేం కాంచ పూర్ణ రీతిసే

వ్యాప్త నహీం హోతీ హై కారణ దూసరా దృష్టాంత కహతే హైం కి, జిస ప్రకార ఆకాశ హై, వహ ఘటాది సంపూర్ణ పదార్థోం మేం వ్యాప రహా హై, తిసీ ప్రకార అఖండ అవినాశీ బ్రహ్మ హై వహ సంపూర్ణ ప్రాణియోం కే విషేం అంతర మేం తథా బాహర మేం వ్యాప రహా హై, ఇస విషయ మేం శ్రుతి కా భీ ప్రమాణ హై, " ఏష త ఆత్మా సర్వస్యాన్తరః" ఇస కారణ జ్ఞానరూపీ ఖడ్గ కో లేకర దేహాభిమానరూపీ ఫాఁసీ కో కాటకర సుఖీ హో ॥ ౨౦॥

ఇతి శ్రీమదష్టావక్రమునివిరచితాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం సాన్వయభాషాటీకయా సహితమాత్మానుభవోపదేశవర్ణనంనామ ప్రథమం ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥ ౧॥

=====

అథ ద్వితీయం ప్రకరణమ్ ౨.

అహో నిరంజనః శాన్తో బోధోఽహం ప్రకృతేః పరః।
ఏతావన్తమహం కాలం మోహేనైవ విడంబితః॥ ౧॥

అన్వయ:- అహో అహమ్ నిరంజనః శాన్తః ప్రకృతేః పరః బోధః (అస్మి) అహమ్ ఏతావంతమ్ కాలమ్ మోహేన విడంబితః ఏవ ॥ ౧॥

శ్రీగురు కే వచనరూపీ అమృత పానకర తిస సే ఆత్మా కా అనుభవ హుఆ, ఇస కారణ శిష్య అపనే గురు కే ప్రతి ఆత్మానుభవ కహతా హై కి, హే గురో బడ़ా ఆశ్చర్య దీఖనే మేం ఆతా హై కి, మైం తో నిరంజన హూం, తథా సర్వఉపాధిరహిత హూం, శాన్త అర్థాత్ సర్వవికారరహిత హూం తథా ప్రకృతిసే పరే అర్థాత్ మాయా కే అంధకార సే రహిత హూం, అహో ! ఆజ దినపర్యంత గురు కీ కృపా నహీం థీ ఇస కారణ బహుత మోహ థా ఔర దేహ ఆత్మా కా వివేక నహీం థా తిస సే దుఃఖీ థా అబ ఆజ సద్గురు కో కృపా హుఈ సో పరమ ఆనంద కో ప్రాప్త హుఆ హూం॥ ౧॥

యథా ప్రకాశయామ్యే కో దేహమేనం తథా జగత్ ।
అతోమమ జగత్ సర్వమథవా న చ కించన॥ ౨॥

అన్వయ:- యథా (అహమ్) ఏక: (ఏవ) జగత్ ప్రకాశయామి తథా ఏనమ దేహమ్ (ప్రకాశయామి) అతః సర్వమ్ జగత మమ అథవా చ కించన న ॥ ౨॥

ఊపర కే శ్లోక మేం శిష్యనే అపనా మోహ గురు కే పాస వర్ణన కియా । అబ గురు కో కృపా సే దేహ ఆత్మా కా వివేక ప్రాప్త హుఆ తహాం సమాధాన కరతా హై కి, హే గురో! మైం జిస ప్రకార స్థూల శరీర కో ప్రకాశ కరతా హూం తిస హీ ప్రకార జగత్ కో భీ ప్రకాశ కరతా హూం, తిస కారణ దేహ జడ హై తిస హీ ప్రకార జగత్ భీ జడ హై. యహాం శంకా హోతీ హై కి, శరీర జడ ఔర ఆత్మా చైతన్య హై తిన దోనోం కా సంబంధ కిస ప్రకార

హోతా హై ? తిస కా సమాధాన కరతే హైం కి, భ్రాంతిసే దేహ కే విషయ మేం మమత్వ మానా హై యహ అజ్ఞానకల్పిత హై, దేహ కో ఆదిలేకర బంధా జగత్ దృశ్య పదార్థ హై, తిస కారణ మేరే విషయ మేం కల్పిత హై, ఫిర యది సత్య విచార కరే తో దేహాదిక జగత్ హై హీ నహీం, జగత్ కీ ఉత్పత్తి ఔర ప్రలయ యహ దోనోం అజ్ఞానకల్పిత హైం, తిస కారణ దేహ సే పర ఆత్మా శుద్ధ స్వరూప హై॥ ౨॥

సశరీరమహోవిశ్వం పరిత్యజ్య మయాఽధునా।
కుతశ్చిత్కౌశలాదేవపరమాత్మావిలోక్యతే॥ 3॥

అన్వయ:- అహో అధునా సశరీరమ్ విశ్వమ్ పరిత్యజ్య కుతశ్చిత కౌశలాత్ ఏవ మయా పరమాత్మా విలోక్యతే ॥ 3॥

శిష్య ఆశంకా కరతా హై కి, లింగశరీర ఔర కారణ శరీర ఇన దోనోం కా వివేక తౌ హుఆ హీ నహీం ఫిర ప్రకృతిసే పర ఆత్మా కిస ప్రకార జానా జాయగా ? తహాం గురు సమాధాన కరతే హైం కి, లింగశరీర, కారణశరీర, తథా స్థూలశరీర సహిత సంపూర్ణ విశ్వ హై తహాం గురు శాస్త్ర కే ఉపదేశ కే అనుసార త్యాగకర కే ఔర ఉన గురు శాస్త్ర కీ కృపా సే చాతుయతా కో ప్రాప్త హుఆ హూం తిస కారణ పరమ శ్రేష్ఠ ఆత్మా జానన మేం ఆతా హై అర్థాత్ అధ్యాత్మ వేదాన్తవిద్యా ప్రాప్త హోతీ హై ॥ 3॥

యథానతోయతోభిన్నాస్తరఙ్గాఃఫేనబుద్బదాః ।
ఆత్మనోనతథాభిన్నవిశ్వమాత్మవినిర్గతమ్ ॥ ౪॥

౨ అన్వయ:- యథా తోయతః తరఙ్గాః ఫేనవుద్బదాః భిన్నాః న తథా ఆత్మవినిర్గతమ్ విశ్వమ్ ఆత్మనః భిన్నమ్ న ॥ ౪॥

శరీర తథా జగత్ ఆత్మా సే భిన్న హోగా తో ద్వైతభావ సిద్ధ హో జాయగా, ఐసీ శిష్య కీ శంకా కరనేపర ఉస కే ఉత్తర మేం దృష్టాంత కహతే హైం కి, జిస ప్రకార తరంగ, ఝాగ బులబులే జల సే అలగ నహీం హోతే హైం పరంతు ఉన తీనోం కా కారణ ఏక జలమాత్ర హై తిస హీ ప్రకార త్రిగుణాత్మక జగత్ ఆత్మా సే ఉత్పన్న హుఆ హై ఆత్మా సే భిన్న నహీం హై జిస ప్రకార తరంగ, ఝాగ ఔర బులబులోం మేం జల వ్యాప్త హై తిస హీ ప్రకార సర్వ జగత్ మేం ఆత్మా వ్యాపక హై, ఆత్మా సే భిన్న కుఛ నహీం హై ॥ ౪॥

తంతుమాత్రోభవేదేవపటోయద్విచారితః ।
ఆత్మతన్మాత్రమేవేదంతద్విశ్వవిచారితమ్ ॥ ౫॥

అన్వయ:- యదత విచారితః పటః తంతుమాత్రః ఏవ భవేత్ తద్వత్ విచారితమ్ ఇదమ్ విశ్వమ్ ఆత్మతన్మాత్రమ్ ఏవ ॥ ౫॥

సర్వ జగత్ ఆత్మస్వరూప హై తిస కే నిరూపణ కరనే కే అర్థ దూసరా దృష్టాంత కహతే హైం కి, విచారదృష్టి కే బినా దేఖే తో వస్త్ర సూత్ర సే పృథక్ ప్రతీత హోతా హై, పరంతు విచారదృష్టి సే దేఖనేపర వస్త్ర సూత్రరూప హీ హై, ఇసీ ప్రకార అజ్ఞానదృష్టి సే జగత్ బ్రహ్మ సే భిన్న ప్రతీత హోతా హై, పరంతు శుద్ధవిచారపూర్వక దేఖన సే సంపూర్ణ జగత్ ఆత్మరూపహీం హై, సిద్ధాంత యహ హై కి, జిస ప్రకార వస్త్ర మేం సూత్ర వ్యాపక హై, తిసీ ప్రకార జగత్ మేం బ్రహ్మ వ్యాపక హై॥ ౫॥

యథైవేక్షురసేకౢప్తాతేనవ్యాప్తవశకరా ॥ తథా
విశ్వమయికౢప్తమయావ్యాప్తనిరన్తరమ్ ॥ ౬॥

అన్వయః- యథా ఇక్షుర సే కౢప్తా శర్కరా తేన ఏవ వ్యాప్తా తథా ఏక మయి కౢప్తమ్ విశ్వమ్ నిరన్తరం మయా వ్యాప్తమ్ ॥ ౬ ॥

ఆత్మా సంపూర్ణ జగత్ మేం వ్యాపక హై ఇస విషయ మేం తీసరా దృష్టాంత దిఖాతే హైం, జిస ప్రకార ఇక్షు (పౌండా) కే రస కే విషయ మేం శర్కరా రహతీ హై ఔర శర్కరా కే విషయ మేం రస వ్యాప్త హై, తిసీ ప్రకార పరమానందరూప ఆత్మా కే విషయ మేం జగత్ అధ్యస్త హై ఔర జగత కే విషయ మేం నిరంతర ఆత్మా వ్యాప్త హై, తిస కారణ విశ్వ భీ ఆనందస్వరూప హీ హై। తిస కర కే "అస్తి, భాతి, ప్రియమ్, " ఇస ప్రకార ఆత్మా సర్వత్ర వ్యాప్త హై ॥ ౬॥

ఆత్మాజ్ఞానాజగద్భాతిఆత్మజ్ఞానానభాసతే।
రజ్జ్వజ్ఞానాదహిభాంతితజ్జ్ఞానాద్భాసతేనహి ౭॥

అన్వయః- జగత్ ఆత్మాజ్ఞానాత్ మాతి ఆత్మజ్ఞానాత్ న భాసతే హి రజ్జ్వజ్ఞానాత్ అహిః భాతి తజ్జ్ఞానాత్ న భాసతే ॥ ౭ ॥

శిష్య ప్రశ్న కరతా హై కి, హే గురో ! యది జగత్ ఆత్మా సే భిన్న నహీం హై తో భిన్న ప్రతీత కిస ప్రకార హోతా హై ? తహాం గురు ఉత్తర దేతే హైం కి, జబ ఆత్మజ్ఞాన నహీం హోతా హై, తబ జగత్ భాసతా హై ఔర జబ ఆత్మజ్ఞాన హో జాతా హై, తబ జగత్ కోఈ వస్తు నహీం హై, తహాం దృష్టాంత దిఖాతే హైం కి, జిస ప్రకార అంధకార మేం పడ़ీ హుఈ రజ్జు అమ సే సర్ప ప్రతీత హోనే లగతా హై ఔర జబ దీపక కా ప్రకాశ హోతా హై తబ నిశ్చయ హో జాతా హై కి, యహ సర్ప నహీం హై ॥ ౭॥

ప్రకాశోమేనిజరూపనాతిరిక్తోఽస్మ్యహంతతః।
యదాప్రకాశతేవిశ్వంతదాహంభాసఏవహి ॥ ౮॥

అన్వయ:- ప్రకాశః మే నిజమ్ రూపమ్ అహమ్ తతః అతిరిక్త న ఆస్మి । హి యదా విశ్వ ప్రకాశతే తదా అహం భాసః ఏవ ॥ ౮॥

జిస కో ఆత్మజ్ఞాన నహీం హోతా హై ఉస కో ప్రకాశ భీ నహీం హోతా హై, ఫిర జగత్ కీ ప్రతీతి కిస ప్రకార హోతీ హై ? ఇస ప్రశ్న కా ఉత్తర కహతే హైం కి, నిత్య బోధరూప ప్రకాశ మేరా (ఆత్మా కా) స్వాభావిక స్వరూప హై, ఇస కారణ మైం (ఆత్మా) ప్రకాశ సే భిన్న నహీం హూం, యహాం శంకా హోతీ హై కి, ఆత్మచైతన్య జబ జగత్ కా ప్రకాశ హై తో ఉస కో అజ్ఞాన కిస ప్రకార రహతా హై ? ఇస కా సమాధాన యహ హై కి, జిస ప్రకార స్వప్న మేం చైతన్య అవిద్యా కీ ఉపాధి సే కల్పిత విషయసుఖ కో సత్య మానతే హైం, తిస సే చైతన్య మేం కిసీ ప్రకార కా బోధ నహీం హోతా హై, ఆత్మచైతన్య సర్వకాల మేం హై పరంతు గురు కే ముఖ సే నిశ్చయపూర్వక సమఝే బినా అజ్ఞాన కీ నివృత్తి నహీం హోతీ హై ఔర ఆత్మా సత్య హై యహ వార్తా వేదాది శాస్త్రసంమత హై, అర్థాత్ జగత్ కో ఆత్మా ప్రకాశ కరతా హై యహ సిద్ధాంత హై॥ ౮॥

అహో వికల్పితం విశ్వమజ్ఞానాన్మయిభాసతే।
రూప్యం శుక్తౌ ఫణీ రజ్జౌ వారి సూర్యకరేయథా ॥ ౯॥

అన్వయ:- అహో యథా శుక్తౌ రూప్యమ్ రజౌ ఫణీ సూర్యకరే వారి (తథా) అజ్ఞానాత్ వికల్పితమ్ విశ్వమ్ మయి భాసతే ॥ ౯॥

శిష్య విచార కరతా హై కి, మైం స్వప్రకాశ హూం తథాపి అజ్ఞాన సే మేరే విషేం విశ్వ భాసతా హై, యహ బడ़ా హీ ఆశ్చర్య హై, తిస కా దృష్టాంత కే ద్వారా సమాధాన కరతే హైం కి, జిస ప్రకార భ్రాంతిసే సీపీ మేం రజత కీ ప్రతీతి హోతీ హై, జిస ప్రకార రజ్జు మేం సర్ప కీ ప్రతీతి హోతీ హై తథా జిస ప్రకార సూర్య కీ కిరణోం మేం జల కీ ప్రతీతి హోతీ హై తిసీ ప్రకార అజ్ఞాన సే కల్పిత విశ్వ మేరే విషేభాసతా హై ॥ ౯॥

మత్తో వినిర్గతం విశ్వం మయ్యేవ లయమేష్యతి।
మృది కుమ్భోజలే బీచికనకేకటకం యథా ॥ ౧౦॥

అన్వయ:- ఇదమ్ విశ్వం మత్తః వినిర్గతమ్ మయి ఏవ లయమ్ ఏష్యతి యథా కుమ్భః మృది వీచిః జలే కటకమ్ కన కే ॥ ౧౦॥

శిష్య ఆశంకా కరతా హై కి, సాంఖ్యశాస్త్రవాలోం కే మతానుసార తో జగత్ మాయా కా వికార హై ఇస కారణ జగత్ మాయాసకాశ సే ఉత్పన్న హోతా హై ఔర అంత మేం మాయా కే వి హీ లీన హో జాతా హై ఔర ఆత్మా సకాశ సే ఉత్పన్న నహీం హోతా హై ? ఇస శంకా కా గురు సమాధాన కరతే హైం కి, యహ మాయాసహిత జగత్ ఆత్మా కే సకాశ సే ఉత్పన్న హుఆ హై ఔర అంత మేం మాయా కే విష హీ లీన హోగా, తహాం

దృష్టాంత దేతే హైం కి, జిస ప్రకార ఘట మృత్తికా మేం సే ఉత్పన్న హోతా హై ఔర అంత మేం మృత్తికా కే విష హీ లీన హో జాతా హై ఔర జిస ప్రకార తరంగ జల మేం సే ఉత్పన్న హోతే హైం ఔర అంత మేం జల కే వి హీ లీన హో జాతే హైం తథా జిస ప్రకార కటక కుణ్డలాది సువర్ణమే సే ఉత్పన్న హోతే హైం ఔర సువర్ణమేం హీ అంత మేం లీన హో జాతే హైం। తిసీ ప్రకార మాయాసహిత జగత ఆత్మా కే సకాశ సే ఉత్పన్న హోతా హై ఔర అంత మేం మాయా కే వి హీ లీన హో జాతా హై, సోఈ శ్రుతిమేభీకహా హై "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే యేన జాతాని జీవన్తి యత్ప్రయన్త్యభిసంవిశన్తి " ॥ ౧౦॥

అహో అహంనమో మహ్యం వినాశియస్య నాస్తిమే।
బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తంజగన్నాశేపితిష్ఠతః॥ ౧౧॥

అన్వయ:- అహో అహమ్ బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తమ్ (యత్) జగత్ (తస్య) నాశే అపి యస్య మే వినాశః న అస్తి (తస్మై) మహ్యామ్ నమః ॥ ౧౧॥

శిష్య ఆశంకా కరతా హై కి, యది జగత్ కా ఉపాదాన కారణ బ్రహ్మ హోగా తబ తో బ్రహ్మ కే విషేం అనిత్యతా ఆవేగీ, జిస ప్రకార ఘట ఫూటతా హై ఔర మృత్తికా బిఖర జాతీ హై, తిసీ ప్రకార జగత్ కే నష్ట హోనేపర బ్రహ్మ భీ ఛిన భిన్న (వినాశీ) హో జాయగా ? ఇస శంకా కా సమాధాన కరతే హుఏ గురు కహతే హైం కి, మైం (ఆత్మా బ్రహ్మ) సంపూర్ణ ఉపాదాన కారణ హూం, తో భీ మేరా నాశ నహీం హోతా హై యహ బడ़ా ఆశ్చర్య హై. సువర్ణ కటక ఔర కుణ్డల కా ఉపాదాన కారణ హోతా హై ఔర కఙ్క కుండల కే టూటనేపర సువర్ణ వికార కో ప్రాప్త హోతా హై, పరంతు మైం తో జగత్ కా వివర్తావిష్ఠాన హూం అర్థాత్ జిస ప్రకార రజ్జు మేం సర్ప కీ భ్రాంతి హోనేపర సర్ప వివర్త కహాతా హై ఔర రజ్జు అధిష్ఠాన కహాతా తిసీ ప్రకార జగత్ మేరే (ఆత్మాకే) విషేం ప్రతీతి మాత్ర హై, జిస ప్రకార దూధ కా దధి వాస్తవిక అన్యథాభావ (పరిణామ) హోతా హై, తిస ప్రకార జగత్ మేరా పరిణామ నహీం హై, మైం సంపూర్ణ జగత్ కా కారణ ఔర అవినాశీ హూం, తిస కారణ మైం అపనే స్వరూప (ఆత్మా) కో నమస్కార కరతా హూం। ప్రలయకాల మేం బ్రహ్మా సే లేకర తృణపర్యంత సంపూర్ణ జగత్ నాశ కో ప్రాప్త హో జాతా హై పరంతు మేరా (ఆత్మాకా) నాశ నహీం హోతా హై, ఇస విషయ మేం శ్రుతి కా భీ ప్రమాణ హై "సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ " అర్థాత్ బ్రహ్మ సత్య హై, జ్ఞానరూప హై ఔర అనంత హై ॥ ౧౧॥

అహో అహంనమోమహ్యమేకోఽహందేహవానపి
గన్తా నాగన్తా వ్యాప్య విశ్వమవస్థితః॥ ౧౨॥

అన్వయ:- అహో అహమ్ (తస్మై) మహ్యామ్ నమః । (యత్) దేహవాన్ అపి ఏకః అహమ్ విశ్వమ్ వ్యాప్య అవస్థితః న వవిత్ గన్తా న ఆగన్తా ॥ ౧౨॥

శిష్య ఆశంకా కరతా హై కి, సుఖదుఃఖరూపీ దేహయుక్త ఆత్మా అనేకరూప హై, తిస కారణ జాతా హై ఔర ఆతా హై, ఫిర ఆత్మా కీ సర్వవ్యాపకతా కిస ప్రకార సిద్ధ హోగీ, తిస కా గురు సమాధాన కరతే హైం కి, మైం బడ఼ా ఆశ్చర్యరూప హూం ఉస కారణ మైం అపనే (ఆత్మా) కో నమస్కార కరతా హూం। తహాం శిష్య ప్రశ్న కరతా హై కి, క్యా ఆశ్చర్య హై ? తిసే గురు ఉత్తర దేతే హైం కి, మైం (ఆత్మా) నానా ప్రకార కే శరీరోం మేం నివాస కర కే నానా ప్రకార కే సుఖ దుఃఖ కో భోగతా హూం, తథాపి మేం ఏకరూప హూం, తహాం దృష్టాంత దిఖాతే హైం కి, జిస ప్రకార జల సే భరే హుఏ అనేక పాత్రోం మేం భరే హుఏ జల కే విషేం శీత, ఉష్ణ సుగంధ, దుర్గంధ, శుద్ధ, అశుద్ధ ఇత్యాది అనేక ఉపాధియాం రహతీ హై ఔర ఉన అనేకోం పాత్రోం మేం భిన్న సూర్య కే ప్రతిబింబ పడతే హైం, తథాపి వహ సూర్య ఏక హీ హోతా హై ఔర జల కీ శీత ఉష్ణాది ఉపాధియోం సే రహిత హోతా హై ఇసీ ప్రకార మేం సంపూర్ణ విశ్వ మేం వ్యాప రహా హూం, తథాపి జగత్ కీ సంపూర్ణ ఉపాధియోం సే రహిత హూంఅర్థాత్ న కోఈ జాతా హై న కోఈ ఆతా హై ఔర జాతా హై ఆతా హై ఇస ప్రకార కీ జో ప్రతీతి హై సో అజ్ఞానవశ హై, వాస్తవ మేం నహీం హై ॥ ౧౨॥

అహోఅహంనమోమహ్యం దక్షోనాస్తీహమత్సమః ।
అసంస్పృశ్యశరీరేణయేనవిశ్వంచిరంధృతమ్॥ ౧౩॥

అన్వయః- అహమ్ అహో (తస్మై) మహ్యమ్ నమః ఇహ మత్సమః (కః అపి) దక్షః న అస్తి యేన శరీరేణ అసంస్పృశ్య (మయా) చిరమ్ విశ్వమ్ ధృతమ్ ॥ ౧౩ ॥

శిష్య శంకా కరతా హై కి, జిస ఆత్మా కా దేహ సే సంగ హై, వహ అసంగ కిస ప్రకార హో సకతా హై, తిస కా గురు సమాధాన కరతే హైం కి, మైం ఆశ్చర్యరూప హూం ఇస కారణ మేరే అర్థ నమస్కార హై, క్యోంకి ఇస జగత్ మేం మేరీ సమాన కోఈ చతుర నహీం హై, అర్థాత్ అఘట ఘటనా కరనే మేం మైం చతుర హూం, క్యోంకి మేం శరీర మేం రహకర భీ శరీర సే స్పర్శ నహీం కరతా హూం ఔర శరీరకార్య కరతా హూం జిస ప్రకార ఆమ ధృత కే పిండ మేం లీన న హోకర భీ ఘృతపిండ కో గలాకర రసరూప కర దేతా హై, ఉసీ ప్రకార సంపూర్ణ జగత్ మేం మైం లీన నహీం హోతా హూం ఔర సంపూర్ణ జగత్ కో చిరకాల ధారణ కరతా హూం ॥ ౧౩॥

అహోఅనమోమాయస్యమేనాస్తికిఞ్చన।
అథవాయస్యమసర్వైయద్వాఙ్మనసగోచరమ్ ॥ ౧౪॥

అన్వయః- అహో అహమ్ యస్య మే (పరమార్థతః) కిఞ్చన న అస్తి అథవా యత్ వాఙ్మనసగోచరమ్ (తత్) సర్వమ్ యస్య మే (సమ్బధే అస్తి అతః) మహ్యం నమః

॥ ౧౪॥

శిష్య ఆశంకా కరతా హై కి, హే గురో! సంబంధక బినా జగత్ కిస ప్రకార ధారణ హోతా హై ? భీత గృహ కీ ఛత ఆది కో ధారణ కరతీ హై పరంతు కాష్ఠ ఆది సే ఉస కా సంబంధ హోతా హై, సో ఆత్మా బినా సంబంధ కే జగత్ కో కిస ప్రకార ధారణ కరతా హై ఇస కా గురు సమాధాన కరతే హైం కి, అహో మైం బడ़ా ఆశ్చర్యరూప హూం ఇస కారణ అపనే స్వరూప కో నమస్కార కరూం హూం, ఆశ్చర్యరూపతా దిఖాతే హైం కి, పరమార్థదృష్టి సే తో మేరా కిసీ సే సంబంధ నహీం హై, ఔర విచారదృష్టి సే దేఖో తో ముఝ సే భిన్న భీ కోఈ నహీం హై ఔర యది సాంసారికదృష్టి సే దేఖో తో జో కుఛ మన వాణీ సే విచారా జాతా హై వహ సబ మేరా సంబంధీ హై పరంతు వహ మిథ్యా సంబంధ హై, జిస ప్రకార సువర్ణ తథా కుండల కా సంబంధ హై, ఇసీ ప్రకార మేరా ఔర జగత్ కా సంబంధ హై అర్థాత్ మేరా సబ సే సంబంధ హై భీ ఔర నహీంభీ హై, ఇస కారణ ఆశ్చర్యరూప జో మైం తిస మేరే అర్థ నమస్కార హై ॥ ౧౪॥

జ్ఞానజ్ఞేయంతథాజ్ఞాతాత్రితయం నాస్తివాస్తవమ్।
అజ్ఞానాద్భాతియత్రేదంసోఽహమస్మినిరఞ్జనః ॥ ౧౫॥

అన్వయ:- జ్ఞానమ జ్ఞేయమ్ తథా జ్ఞాతా (ఇదమ్) త్రితయమ్ వాస్తవమ్ న అస్తి యత్ర ఇదమ్ అజ్ఞానాత్ భాతి సః అహమ్ నిరఞ్జనః అస్మి॥ ౧౫॥

త్రిపుటీరూప జగత్ తో సత్యసా ప్రతీత హోతా హై ఫిర జగత్ కా ఔర ఆత్మా కా మిథ్యా సంబంధ కిస ప్రకార కహా, ఇస శిష్య కో శంకా కా గురు సమాధాన కరతే హైం కి, జ్ఞాన జ్ఞేయ తథా జ్ఞాతా ఇన తీనోం కా ఇకట్ఠా నామ “త్రిపుటీ” హై, వహ త్రిపుటీ వాస్తవిక అర్థాత్ సత్య నహీం హై, తిస త్రిపుటీ కా జిస మేరే (ఆత్మా కే) వి మిథ్యా సంబంధ అర్థాత్ అజ్ఞాన సే ప్రతీత హై, వహ మైం అర్థాత్ ఆత్మా తో నిరంజన కహియే సంపూర్ణ ప్రపంచ సే రహిత హూం ॥ ౧౫॥

ద్వైతమూలమహోదుఃఖంనాన్యత్తస్యాస్తిభేషజమ్ ।
దృశ్యమేతన్మృషాసమేకోఽహంచిద్రసోఽమలః ॥ ౧౬॥
అన్వయ:- అహో (నిరఞ్జనస్య అపి ఆత్మనః) ద్వైతమూలమ్ దుఃఖమ్ (భవతి) తస్య భేషజమ్ ఏతత్ దృశ్యమ్ సర్వమ్ మృషా అహమ్ ఏకః అమల: చిద్రసః (ఇతి బోవాత్) అన్యత్ న అస్తి ॥ ౧౬॥

శిష్య శంకా కరతా హై కి యది ఆత్మా నిరంజన హై తో దుఃఖ కా సంబంధ కిస ప్రకార హోతా హై, తిస కా గురు సమాధాన కరతే హైం కి, సుఖదుఃఖ భ్రాంతిమాత్ర హై, వాస్తవిక నహీం, నిరంజన ఆత్మా కే విషేం ద్వైతమాత్ర సే సుఖదుఃఖ భాసతా హై వాస్తవ మేం ఆత్మా

కే విషేం సుఖదుఃఖ కుఛ భీ నహీం హోతా హై తహాం శిష్య ప్రశ్న కరతా హే కి, హే గురో! ద్వైతభ్రమ కో ఔషధి కహియే జిస కే సేవన కరనే సే ద్వైతభ్రమ కీ నివృత్తి హోతీ హై ! తిస కా గురు ఉత్తర దేతే హైం కి, హే శిష్య ! మైం ఆత్మా హూం, అమల హూం, మాయా ఔర మాయా కా కార్య జో జగత్ తిస సే రహిత చిన్మాత్ర అద్వితీయరూప హూం ఔర దృశ్యమాన యహ సంపూర్ణ సంసార జడ ఔర మిథ్యా హై, సత్య నహీం హై, ఐసా జ్ఞాన హోనే సే ద్వైతభ్రమ నష్ట హో జాతా హై, ఇస కే బినా దూసరీ ద్వైత భ్రమ సే ఉత్పన్న హుఏ దుఃఖ కే దూర కరనే కీ అన్య ఔషధి నహీం హై ॥ ౧౬॥

బోధమాత్రోఽహమజ్ఞానాడుపాధిః కల్పితోమయా।
ఏవంవిమృశతోనిత్యనిర్వికల్పేస్థితిర్మమ ॥ ౧౭॥

అన్వయ:- అహమ్ బోధమాత్రః మయా అజ్ఞానాత్ ఉపాధిః కల్పితః ఏవమ్ నిత్యమ్ విమృశతః మమ నిర్వికలో స్థితిః (ప్రజాతా)॥ ౧౭॥

శిష్య ప్రశ్న కరతా హై కి, ఆత్మా కే విషేం ద్వైతప్రపంచ కా అధ్యాస కిస ప్రకార హుఆ హై ఔర వహ కల్పిత హై యా వాస్తవిక హే తిస కా గురు సమాధాన కరతే హైం కి, మైం బోధరూప చైతన్యస్వరూప హూం పరంతు మైంనే అపనే విషేం అజ్ఞాన సే ఉపాధి (అహంకారాది ద్వైతప్రపంచ) కల్పనా కియా హై అర్థాత్ మైం అఖండానందబ్రహ్మ నహీం హూం కింతు దేహ హూం యహ మానా హై. ఇస కారణ నిత్య విచార కర కే మేరీ నిర్వికల్ప అర్థాత్ వాస్తవిక నిజ స్వరూప (బ్రహ్మ) కే విషేం స్థితి హుఈ హై ॥ ౧౭॥

నమేబన్ధోఽస్తి మోక్షా వా భ్రాన్తిఃశాన్తా నిరాశ్రయా ।
అహో మయి స్థితం విశ్వం వస్తుతో న మయి స్థితమ్॥ ౧౮॥

అన్వయ:- మే బన్ధః వా మోక్షః న అస్తి అహో మయి స్థితమ్ (అపి) విశ్వం వస్తుతః మయి న స్థితమ్ (ఇతి విచారతః అపి) నిరాశ్రయా భ్రాన్తిః (ఏవ) శాన్తా ॥ ౧౮॥

శిష్య శంకా కరతా హై, కి, హే గురో ! యది కేవల విచార కరనే హీ సే ముక్తి హోతీ హై తబ తో ముక్తి కా వినాశ హోనా చాహియే క్యోంకి జబ విచార నష్ట హోతా హై తబ ముక్తి కా భీ నాశ హోనా చాహియే ఔర యది కహో కి విచార కే బినా హీ ముక్తి హో జాతీ హై తబ తో గురు ఔర శాస్త్ర కే ఉపదేశ కో ప్రాప్త న హోనేవాలే పురుషోంకీ భీ ముక్తి హోనా చాహియే ? తిస కా గురు సమాధాన కరతే హైం కి, యది శుద్ధ విచార కీ దృష్టి సే దేఖో తో మేరే బంధ నహీం హై ఔర మోక్ష భీ నహీం హై అర్థాత్ విచారదృష్టి సే న ఆత్మా కా బంధ హోతా హై, న మోక్ష హోతా హై, క్యోంకి మైం (ఆత్మా) నిత్య చిత్స్వరూప హూం, తహాం శిష్య శంకిత హోకర ప్రశ్న కరతా హై కి హే గురో ! వేదాన్తశాస్త్ర విచార కా జో ఫల హై సో కహియే. తహాం గురు కహతే హైం కి భ్రాంతి కీ నివృత్తి హీ వేదాంతశాస్త్ర కే విచార కా ఫల

హై క్యోంకి బడ़ా ఆశ్చర్య హై జో మేరే విషేం స్థిత భీ జగత్ వాస్తవ మేం మేరే విషేం స్థిత నహీం హై ఇస ప్రకార విచార కరనేపర భీ భ్రాంతిమాత్ర హీ నష్ట హుఈ, పరమానంద కీ ప్రాప్తి నహీం హుఈ ఇస సే ప్రతీత హోతా హై కి, భ్రాంతి కీ నివృత్తి హీ శాస్త్రవిచార కా ఫల హై, తహాం శిష్య కహతా హై కి, హే గురో ! భ్రాతి కైసీ థీ జో విచార కరనేపర తురంత హీ నష్ట హో గఈ, తిస కా గురు ఉత్తర దేతే హై కి, భ్రాతి నిరాశ్రయ అర్థాత్ అజ్ఞానరూపథీ సోవిచార సే నష్ట హో గఈ ॥ ౧౮॥

స శరీరమిదంవిశ్వం న కిఞ్చిదితి నిశ్చితమ్ ।
శుద్ధచిన్మాత్ర ఆత్మా చ తత్కస్మికల్పనాధునా॥ ౧౯॥

అన్వయ:- ఇదమ్ శరీరమ్ విశ్వం కిఞ్చిత్ న ఇతి నిశ్చితమ్ ఆత్మా వ శుద్ధచిన్మాత్రః తత్ అధునా కల్పనా కస్మిన్ (స్యాత్) ॥ ౧౯॥

శిష్య శంకా కరతా హై కి ఉస ముక్త పురుష కే వి భీ ప్రపంచ కా ఉదయ హోనా చాహియే, క్యోంకి రజ్జు హోతీ హై తో ఉస మేం క భీ అంధకార కే విషేం సర్ప కీ భ్రాంతి హో హీ జాతీ హై, తిసీ ప్రకార అధిష్ఠాన జో బ్రహ్మ హై తిస కే విషేం ద్వైత (ప్రపంచ) కీ కల్పనా హో జాతీ హై ఇస శంకా కా గురు సమాధాన కరతే హైం కి, యహ శరీరసహిత సంపూర్ణ జగత్ జో ప్రతీత హోతా హై సో కుఛ నహీం హై అర్థాత్ న సత్ హై, న అసత్ హై, క్యోంకి సబ బ్రహ్మరూప హై, సోఈ శ్రుతిమేం భీ కహా హై " నేహ నానాస్తి కిఞ్చన " అర్థాత్ యహ సంపూర్ణ నగత్ బ్రహ్మరూప హీ హై, ఆత్మా శుద్ధ అర్థాత్ మాయారూపీ మలరహిత ఔర చిత్స్వరూప హై, ఇస కారణ కిస అధితాన మేం విశ్వ కీ కల్పనా హోతీ హై ? ॥ ౧౯॥

శరీరంస్వర్గనర కో బన్ధమోక్షౌభయంతథా।
కల్ప-నామాత్రమేవైతత్కిమేకాచిదాత్మనః॥ ౨౦॥

అన్వయ:- శరీరమ్ స్వర్గనర కో బన్ధమోక్షౌ తథా భయమ్ ఏతత్ కల్పనామాత్రమేవ చిదాత్మనః మే ఏతైః కిమ్ కార్యమ్ ॥ ౨౦ ॥

శిష్య శంకా కరతా హై కి, హే గురో! యది సంపూర్ణ ప్రపంచ మిథ్యా హై, తబ తో బ్రాహ్మణాది వర్ణ ఔర మనుష్యాది జాతి భీ అవాస్తవిక హోంగే ఔర వర్ణజాతి కే అర్థ ప్రవృత్త హోనేవాలే విధినిషేధ శాస్త్ర భీ అవాస్తవిక హోంగే, ఔర విధినిషేధ శాస్త్రోం కే విషేం వర్ణన కియే హుఏ స్వర్గ నరక తథా స్వర్గ కే విషేప్రీతి ఔర నరక కా భయ భీ అవాస్తవిక హో జాయగే ఔర శాస్త్రోం కే విషేం వర్ణన కియే హుఏ బంధ మోక్ష భీ అవాస్తవిక అర్థాత్ మిథ్యా హో జాయంగే ? తిస కా గురు సమాధాన కరతే హైం కి, హే శిష్య ! తేనే జో శంకా కీ సో శరీర, స్వర్గ, నరక, బంధ, మోక్ష తథా భయ ఆది

సంపూర్ణ మిథ్యా హైం, తిన శరీరాది కే సాథ సచ్చిదానందస్వరూప జో మేం తిస మేరా కోఈ కార్య నహీం హై, క్యోంకి సంపూర్ణ విధినిషేధరూప కార్య అజ్ఞానీ పురుష కే హోతే హైం, బ్రహ్మజ్ఞానీ కే నహీం ॥ ౨౦॥

అహో జనసమూహేఽపి న ద్వైతం పశ్యతో మమ।
అరణ్యభివసంవృత్తంకరతికరవాణ్యహమ్ ॥ ౨౧॥

అన్వయ:- అహో న ద్వైతమ్ పశ్యతః మమ జనసమూహే అపి అరణ్యమ్ ఇవ సంవృత్తమ్ అహమ్ క రతిమ్ కరవాణి ॥ ౨౧॥

అబ ఇస ప్రకార వర్ణన కరతే హైం కి, జిస ప్రకార స్వర్గ నరక ఆది కో అవాస్తవిక వర్ణన కియా తిసీ ప్రకార యహ లోక భీ అవాస్తవిక హై ఇస కారణ ఇస లోక మేం మేరీ ప్రీతి నహీం హోతీ హై, బడే ఆశ్చర్య కీ వార్తా హై కి, మైం జనప్తమూహ మేం నివాస కరతా హూం, పరంతు మేరే మన కో వహ జనసమూహ అరణ్యసా ప్రతీత హోతా హై, సో మైం ఇస అవాస్తవిక కహియే మిథ్యాభూత సంసార కే విషేం క్యా ప్రీతి కరూం ? ॥ ౨౧॥

నాహందేహో న మేరేహోజీవో నాహమహంహి చిత్ ।
అయమేవహిమేబన్ధఆసీద్యాజీవితేస్టహా౨౨॥

అన్వయ:- అహమ్ దేహః న మే దేహః న అహమ్ జీవః న హి అహమ్ చిత్ మే అయమ్ ఏవ హి బన్ధః యా జీవితే స్పృహా ఆసీత్ ॥ ౨౨॥

శిష్య శంకా కరతా హై కి, హే గురో ! పురుష శరీర కే విషేం మైం హూం మేరా హై ఇత్యాది వ్యవహార కర కే ప్రీతి కరతా హై ఇస కారణ శరీర కే విషేం తో స్పృహా కరనీ హీ హోగీ, తిస కా సమాధాన కరతే హైం కి, దేహ మైం నహీం హూం, క్యోంకి దేహ జడ హై ఔర దేహ మేరా నహీం హై, క్యోంకి మైం తో అసంగ హూం ఔర జీవ జో అహంకార సో మైం నహీం, తహాం శంకా హోతీ హై కి, తు కౌన హై ? తిస కే ఉత్తర మేం కహతే హైం కి, మైం తో చైతన్యస్వరూప బ్రహ్మ హూం తహాం శంకా హోతీ హై కి, యది ఆత్మా చైతన్యస్వరూప హై, దేహాదిరూప జడ నహీం హై తో ఫిర జ్ఞానీ పురుషోంకీ భీ జీవన మేం ఇచ్ఛా క్యోం హోతీ హై ? తిస కా సమాధాన కరతే హైం కి, యహ జీవనే కీ జో ఇచ్ఛా హై సోఈ బంధన హై, దూసరా బంధన నహీం హై, క్యోంకి, పురుష జీవన కే నిమిత్తహో సువర్ణ కో చోరీ ఆది అనేక ప్రకార కే అనర్థ కర కే కర్మానుసార సంసారబంధన మేం బంధతా హై ఔర సచ్చిదానందస్వరూప ఆత్మా కే వాస్తవిక స్వరూప కా జ్ఞాన హోనేపర పురుష కీ జీవన మేం స్పృహా నహీం రహతీ హై ॥ ౨౨॥

అహోభువనకల్లోలైవిచిత్ర క్సముత్థితమ్ ।

మయ్యనన్తమహామ్భోధౌచిత్తవాతేసముద్యతే॥ ౨౩॥

అన్వయ:- అహో అనన్తమహామ్భోధౌ మయి చిత్తవాతే సముద్యతే విచిత్రః భువనకల్లోలైః ద్రాక్సముత్థితమ్ ॥ ౨౩ ॥

జబ పురుష కో సబ కే అధిష్ఠానరూప ఆత్మస్వరూప కా జ్ఞాన హోతా హై, తబ కహతా హై కి, అహో ! బడే ఆశ్చర్య కీ వార్తా హై కి, మైం చైతన్యసముద్రస్వరూప హూం ఔర మేరే విషేం చిత్తరూపీ వాయు కే యోగ సే నానాప్రకార కే బ్రహ్మాండరూపీ తరంగ ఉత్పన్న హోతే హైం అర్థాత్ జిస ప్రకార జల సే తరంగ భిన్న నహీం హోతే హైం, తిసీ ప్రకార బ్రహ్మాండ ముఝ సే భిన్న నహీం హై ॥ ౨౩॥

మయ్యనంతమహామ్భోధీ చిత్తవాతేప్రశామ్యతి ।
అభాగ్యాజ్జీవవణిజోజగత్పోతోషినశ్వరః ॥ ౨౪ ॥

అన్వయ:- అనన్తమహామ్భోధౌ మషి చిత్తవాతే ప్రశామ్యతి (సతి) జీవవణిజః అభాగ్యాత్ జగత్ పోతః వినశ్వరః (భవతి) ॥ ౨౪ ॥

అబ ప్రారబ్ధ కర్మోం కే నాశ కీ అవస్థా దిఖాతే హైం కి మైం సర్వవ్యాపక చైతన్యస్వరూప సముద్ర హూం, తిస మేరే విషేం చిత్తవాయు కే అర్థాత్ సంకల్పవికల్పాత్మక మనరూప వాయు కే శాంత హోనేపర అర్థాత్ సంకల్పాదిరహిత హోనేపర జీవాత్మారూప వ్యాపారీ కే అభాగ్య కహియే ప్రారబ్ధ కే నాశరూప విపరీత పవన సే జగత్ సముద్ర కే విషేం లగా హుఆ శరీర ఆదిరూప నౌకా కా సమూహ వినాశవాన హోతా హై ॥ ౨౪॥

మయ్యనన్తమహామ్భోధావాశ్చర్యజీవవీచయః।
ఉద్యన్తిఘ్నన్తిఖేలన్తిప్రవిశన్తిస్వభావతః॥ ౨౫ ॥

అన్వయ:- ఆశ్చర్యమ్ (యత్) అనన్తమహామ్భోధౌ మయి జీవబీచయః స్వభావతః ఉద్యన్తి ప్రన్తి ఖలన్తి ప్రవిశన్తి ॥ ౨౫ ॥

అబ సంపూర్ణ ప్రపంచ కో మిథ్యా జానకర కహతే హైం కి, ఆశ్చర్య హై కి, నిష్క్రియ నిర్వికార ముఝ చైతన్యసముద్ర కే విషేం అవిద్యాకామకర్మరూప స్వభావ సే జీవరూపీ తరంగ ఉత్పన్న హోతే హైం ఔర పరస్పర శత్రుభావ సే తాడన కరతే హైం ఔర కోఈ మిత్రభావ సే పరస్పర క్రీడా కరతే హైం ఔర అవిద్యాకామ కర్మ కే నాశ హోనేపర మేరే విలీన హో జాతే హైం అర్థాత్ జీవరూపీ తరంగ అవిద్యా బంధన సే ఉత్పన్న హోతే హైం, వాస్తవ మేం చిద్రూప హైం జిస ప్రకార ఘటాకాశ మహాకాశ మేం లీన హో జాతా హై, తిస ప్రకార మేరే విషేం సంపూర్ణ జీవ లీన హో జాతే హైం, వహీ జ్ఞాన హై ॥ ౨౫॥

ఇతి శ్రీమదష్టావక్రమునివిరచితాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం సాన్వయభాషాటీకయా సహితం శిష్యేణోక్తమాత్మానుభవోల్లాసపఞ్చపఞ్చవిశతికం నామ ద్వితీయం ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥ ౨॥

=====

అథ తృతీయం ప్రకరణమ్ 3.

అవినాశినమాత్మానమేకం విజ్ఞాయ తత్త్వతః।
తవాత్మజ్ఞస్యధీరస్యకథమర్థార్జనే రతిః॥ ౧॥

అన్వయ:- హే శిష్య ! అవినాశినమ్ ఏకమ్ ఆత్మానమ్ విజ్ఞాయ తత్త్వతః ఆత్మజ్ఞస్య ధీరస్య తవ అర్థార్జనే రతిః కథమ్ (లక్ష్యతే)॥ ౧॥

కీ ఆత్మజ్ఞాన కే అనుభవ సే యుక్త భీ అపనే శిష్య కో వ్యవహార మేం స్థిత దేఖకర ఉస కే ఆత్మజ్ఞానానుభవ కీ పరీక్షా కరనే కే నిమిత్త ఉస కీ వ్యవహార కే విషేం స్థితి కీ నిందా కర కే ఆత్మానుభవాత్మక స్థితి కా ఉపదేశ కరతే హైం కి, హే శిష్య ! అవినాశీ కహియే త్రికాల మేం సత్యస్వరూప ఆత్మా కో కిసీ దేశకాల మేం భేద కో నహీం ప్రాప్త హోనేవాలా జానకర, యథార్థరూప సే ఆత్మజ్ఞానీ ధైర్యవాన్ జో తూ తిస తేరీ వ్యావహారిక అర్థ కే సంగ్రహ కరనే మేం ప్రీతి కిస కారణ దేఖన మేం ఆతీ హై ॥ ౧॥

ఆత్మజ్ఞానాదహోప్రీతిర్విషయభ్రమగోచరే।
శుక్రజ్ఞానతోలోభోయథారజతవిభ్రమే॥ ౨॥

అన్వయ:- అహో (శిష్య) ! యథా శుక్తేః అజ్ఞానతః రజతవిభ్రమే లోభః (భవతి తథా) ఆత్మజ్ఞానాత్ విషయభ్రమగోచరే ప్రీతిః (భవతి)॥ ౨॥

విషయ కే విషేం జో ప్రీతి హోతీ హై సో ఆత్మా కే అజ్ఞాన సే హోతీ హై ఇస వార్తా కో దృష్టాంత ఔర యుక్తిపూర్వక దిఖాతే హైం, అహో శిష్య ! జిస ప్రకార ఆత్మా కే సీపీ కా జ్ఞాన హోనే సే రజత కీ భ్రాంతి కర కే లోభ హోతా హై, తిసీ ప్రకార ఆత్మా కే అజ్ఞాన సే భ్రాంతి జ్ఞాన సే ప్రతీత హోనేవాలే విషయోం మేం ప్రీతి హోతీ హై। జిన కో ఆత్మజ్ఞాన హోతా హై, ఉన జ్ఞానియోం కీ విషయోం మేం కదాపి ప్రీతి నహీం హోతీ హై ॥ ౨॥

విశ్వస్ఫురతియత్రేదంతరంగా ఇవ సాగరే ।
సోऽహమస్మీతివిజ్ఞాయకిందీనఇవధావసి ॥ 3॥

అన్వయ:- సాగరే తరఙ్గా ఇవ యత్ర ఇదమ్ విశ్వమ్ స్ఫురతి సః అహమ్ అస్మి ఇతి విజ్ఞాయ దీనః ఇవ కిమ్ ధావా సే ॥ 3 ॥

ఊపర ఇస ప్రకార కహా హై కి, విషయోం కే విషేం జో ప్రీతి హోతీ హై, సో అజ్ఞాన సే హోతీ హై, అబ ఇస వార్తా కా వర్ణన కరతే హైం కి, సంపూర్ణ అధ్యస్త కో అధిష్ఠానభూత జో ఆత్మా తిస కే జాననేపర ఫిర విషయోం కే విష ప్రీతి నహీం హోతీ హై, జిస ప్రకార సముద్ర కే విషేం తరంగ స్ఫురతే హైం, అర్థాత్ అభిన్నరూప హోతే హైం, తిసీ ప్రకార జిస ఆత్మా కే విషేం యహ విశ్వ అభిన్నరూప హై, వహ నిర్విశేష ఆత్మా మైం హూం, ఇస ప్రకార సాక్షాత్ కర కే దీన పురుష కీ సమాన మైం హూం, ఔర మేరా హై ఇత్యాది అభిమాన కర కే క్యోం దౌడతా హై॥ ३॥

శ్రుత్వాపిశుద్ధచైతన్యమాత్మానమతిసున్దరమ్।
ఉపస్థేఽత్యంతసంసక్తోమాలిన్యమధిగచ్ఛతి ॥ ४॥

అన్వయః శుద్ధచైతన్యమ్ అతి సున్దరమ్ ఆత్మానమ్ శ్రుత్వా అపి ఉపస్థే అత్యన్తసంసక్తః (అత్మజ్ఞః) మాలిన్యమ్ అధిగచ్ఛతి॥ ४॥

ఊపర కే తీన శ్లోకోం మేం శిష్య కీ వ్యవహారావర కీ నిందా కీ అబ సంపూర్ణ హీ జ్ఞానియోం కీ వ్యవహారావస్థా మేం స్థితి కీ నిదా కరతే హైం కి, గురు కే ముఖ సే వదాన్తవాః క్యోం సే అతిసుందరశుద్ధ చైతన్య ఆత్మా కో శ్రవణ కర కే తథా సాక్షాత్ కర కే తదనంతర సమీపస్థ విషయోం కే విషేం ప్రాతి కరనేవాలా ఆత్మజ్ఞానా మాలిన్య కాహయ మూఢపన కో ప్రాప్త హో జాతా హై ॥ ४॥

సర్వభూతేషు చాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని।
మునేజానతఆశ్చర్యమమత్వమనువర్తతే ॥ ५॥

అన్వయః- సర్వభూతేషు చ ఆత్మానమ్ ఆత్మని చ సర్వభూతాని జానతః మునేః (విషయేషు) మమత్వమ్ అనువర్తతే (ఇతి) ఆశ్చర్యమ్॥ ५॥

ఫిర భీ జ్ఞానీ కే విషయోం మేం ప్రీతి కరనే కో నిందా కరత హైం కి, బ్రహ్మా సే లేకర తృణపర్యంత సంపూర్ణ ప్రాణియోం కే విషేం అధిష్ఠానరూప సే ఆత్మా విద్యమాన హై ఔర సంపూర్ణ ప్రాణీ ఆత్మా కే విషేం అవ్యస్త అర్థాత్ కల్పిత హైం, జిస ప్రకార కి, రజ్జు కే విషేం సర్ప కల్పిత హోతా హై, ఇస ప్రకార జానతే హుఏ భీ ముని కో విషయోం కే విమమతా హోతీ హై, యహ బడ़ా హీ ఆశ్చర్య హై. క్యోంకి సీపీ కే విషేరజత కో కాల్పత జానకర భీ మమతా కరనా మూర్ఖతా హీ హోతీ హై ॥ ५॥

ఆస్థితః పరమాద్వైతం మోక్షార్థేఽపివ్యవస్థితః।
ఆశ్చర్య కామవశగోషికల కేలిశిక్షయాఽ॥

అన్వయ:పరమాద్వైతమ్ ఆస్థితః (తథా) మోక్షార్థే వ్యవస్థితః అపి కామవశగః (సన్) కేలిశిక్షయా వికలః (దృశ్యతే ఇతి) యాశ్చర్యమ్ ॥ ౬॥

ఆత్మజ్ఞానీ కో విషయోం కే విషేం ప్రీతి కరనే కీ నిందా కరతే హుఏ కహతే హైం కి, పరమ అద్వైత అర్థాత్ సజాతీయస్వగతభేదశూన్య జో బ్రహ్మ తిస కా ఆశ్రయ ఔర మోక్షరూపో సచ్చిదానందస్వరూప కే విషేం నివాస కరనేవాలా పురుష కామవశ హోకర నానా ప్రకార కీ క్రీడా కే అభ్యాస సే అర్థాత్ నానా ప్రకార కే విషయోం మేం లవలీన హోకర వికల దేఖనే మేం ఆతా హై, యహ బడ़ౌ హీ ఆశ్చర్య హై ॥ ౬॥

ఉద్భూతం జ్ఞానదుర్మిత్రమబధా-తిదుర్బలః।
ఆశ్చర్య కామమాకాంక్షేత్కాలమంతమనుశ్రితః॥

అన్వయ:- అన్తమ్ కాలమ్ అనుశ్రితః అతిదుర్బలః (జ్ఞానీ) ఉద్భూతమ్ జ్ఞానదుర్మితమ్ అవధార్య (అపి) కామమ్ ఆకాంక్షేత్ (ఇతి) ఆశ్చర్యమ్ ॥ ౭ ॥

అబ ఇస వార్తా కా వర్ణన కరతే హైం కి, వివే కీ పురుష కో సర్వథా విషయవాసనా కా త్యాగ కరనా చాహియే, ఉద్భూత కహియే ఉత్పన్న హోనేవాలా జో కామ వహ మహాశత్రు జ్ఞాన కో నష్ట కరనేవాలా హై, ఐసా విచార కరకే భీ అతి దీన హోకర జ్ఞానీ విషయభోగ కీ ఆకాంక్షా కరతా హై, యహ బడే హీ ఆశ్చర్య కీ వార్తా హై, క్యోంకి జో పురుష విషయవాసనా మేం లవలీన హోతా హై వహ కాలపాస హోతా హై అర్థాత్ క్షణమాత్ర మేం నష్ట హో జాతా హై ఇస కారణ జ్ఞానీ పురుష కో విషయతృష్ణా నహీం రఖనీ చాహియే ॥ ౭॥

ఇహాముత్ర విరక్తస్య నిత్యానిత్యవివేకినః ।
ఆశ్చర్యమోక్షకామస్య మోక్షాదేవ విభీషికా౮॥

అన్వయ:- ఇహ అనుత్ర విరక్తస్య నిత్యానిత్యవివేకినః మోక్షకామస్య మోక్షాత్ ఏవ విభీషి కా (భవతి ఇతి) ఆశ్చర్యమ్ ॥ ౮॥

అబ ఇస వార్తా కా వర్ణన కరతే హైం కి, జ్ఞానీ పురుష కో విషయోం కా వియోగ హోనేపర శోక నహీం కరనా చాహియే, జిస కో ఇస లోక ఔర పరలోక కే సుఖ సే వైరాగ్య హో గయా హై ఔర ఆత్మా నిత్య హై తథా జగత్ అనిత్య హై, ఇస ప్రకార జిస కో జ్ఞాన హుఆ హై, ఔర మోక్ష జో సచ్చిదానంద కీ ప్రాప్తి తిస కే విషేం జిస కీ అత్యంత అభిలాషా హై, వహ పురుష భీ బలవాన్ దేహ ఆది అసత్ స్త్రీపుత్రాది కే వియోగ సే భయభీత హోతా హై, యహ బడే హీ ఆశ్చర్య కీ వార్తా హై, స్వప్న మేం అనేక ప్రకార కే సుఖ దేఖనేపర భీ జాగ్రత్ అవస్థా మేం వహ సుఖ నహీం రహతే హైం తో ఉన సుఖోం కా కోఈ పురుష శోక నహీం

కరతా హై తిసీ ప్రకార స్త్రీ పుత్ర ధన ఆది అసత్ వస్తు కా వియోగ హోనేపర శోక కరనా యోగ్య నహీం హై ॥ ౮॥

ధీరస్తుజ్యమానోఽపిపీడ్యమానోఽపిసర్వదా।
ఆత్మానంకవలంపశ్యన్నతుష్యతినకు.ప్యతి ॥ ౯॥

అన్వయధీరః తు (లోకై విషయాన) భేజ్యమానః అపి (నిన్దాదినా) పీడయమానః అపి కేవలమ్ ఆత్మానమ్ పశ్యన్ న. దుష్యాత న వు.ప్యతి ॥ ౯॥

అబ ఇస వార్తా కా వర్ణన కరతే హైం కి, జ్ఞానీ కో శోక హర్ష నహీం కరనే చాహియే, జ్ఞానీ పురుషోం కో జగత్ కే విషేం పుణ్యవాన్ పురుష నానా ప్రకార కే భోగ కరాతే హైం, పరంతు వహ జ్ఞానీ పురుష తిస సే హర్ష కో నహీం ప్రాప్త హోతా హై ఔర పాపీ పురుష పీడా దేతే హైం తో ఉస సే శోక నహీం కరతా హై క్యోంకి వహ జ్ఞానీ పురుష జానతా హై కి, ఆత్మా సుఖదుఃఖరహిత హై అర్థాత్ ఆత్మా కో కదాపి హర్ష శోక నహీం హో సకతా హై॥ ౯॥

చేష్టమానం శరీరం స్వం పశ్యత్యన్యశరీవత్ ।
సంస్తవేచాపినిన్దాయాంకథంధుభ్యేన్మహాశయః॥ ౧౦॥

అన్వయ:- (యః) చేష్టమానమ్ స్వమ్ శరీరమ్ అన్యశరీరవత్ పశ్యతి (సః) మహాశయః సంస్తవే అపి చ నిన్దాయామ్ కథమ్ క్షుభ్యేత్ ॥ ౧౦॥

హర్ష శాక కే హేతు జో స్తుతి నిందా ఆది సో తో శరీర కే ధర్మ హైం ఔర శరీర ఆత్మా సే భిన్న హై ఫిర జ్ఞానీ కో హర్షశోక కిస ప్రకార హో సకతే హైం ఇస వార్తా కా వర్ణన కరతే హైం, జో జ్ఞానీ పురుష చేష్టా కరనేవాలే అపనే శరీర కో అన్య పురుష కే శరీర కీ సమాన ఆత్మా సే భిన్న దేఖతా హై, వహ మహాశయ స్తుతి ఔర నిందా కే విషేం కిస ప్రకార హర్షశోకరూప క్షోభ కో ప్రాప్త హోయగా ? అర్థాత్ నహీం ప్రాప్త హోయగా ॥ ౧౦॥

మాయామాత్రమిదం విశ్వం పశ్యన్విగతకౌతుకః।
అపిసన్నిహితేమృత్యౌకథంత్రస్యతిధీరధీః౧౧॥

అన్వయ:- ఇదమ్ విశ్వమ్ మాయామాత్రమ్ (ఇతి) పశ్యన్ విగతకౌతుకః ధీరధీః మృత్యౌ సన్నిహితే అపి కథమ్ త్రస్యతి ॥ ౧౧ ॥

జిస కా మరణ హోతా హై ఔర జో బంధకరతా హై యే దోనోం అనిత్య హైం ఇస ప్రకార జాననే కే కారణ జ్ఞానీ కో మృత్యుకాల కే సమీప హోనేపర భీ భయ కిస ప్రకార హో సకతా హై ఇస వార్తా కా వర్ణన కరతే హైం, యహ దృశ్యమాన విశ్వ మాయామాత్ర కహియే మిథ్యారూప హై ఇస ప్రకార దేఖతా హుఆ, ఇస కారణ హీ యహ శరీర ఆది విశ్వ కహాం

సే ఉత్పన్న హుఆ హై ఔర కహాం లీన హోయగా ఇస ప్రకార విచార నహీం కరనేవాలా జ్ఞానీ పురుష మృత్యు కే సమీప ఆనేపర భీ భయభీత నహీం హోతా హై ॥ ౧౧॥

నిస్పృహంమానసంయస్యనైరాశ్యేఽపిమహాత్మనః।
తస్యాత్మజ్ఞానతృప్తస్యతులనాకేనజాయతే॥ ౧౨॥

అన్వయః- నైరాశ్యే అపి యస్య మానసమ్ నిఃస్పృహమ్ (భవతి తస్య) ఆత్మజ్ఞానతృప్తస్య మహాత్మనః కేన (సమమ్) తులనా జాయతే ? ॥ ౧౨ ॥

అబ జ్ఞానీ కా సర్వ కీ అపేక్షా ఉత్కృష్టపనా దిఖాతే హైం కి, మైం బ్రహ్మరూప హూం ఇస ప్రకార జ్ఞాన హోనేపర జిస కే సంపూర్ణ మనోరథ పూర్ణ హో గయే హైం ఐసా జో మహాత్మా జ్ఞానీ పురుష తిస కా మన మోక్ష కే విషే భీ నిరాశ హోతా హై, అర్థాత్ వహ మోక్షకీ భీ అభిలాషా నహీం కరతా హై, ఐసే జ్ఞానీ కీ కిస సే తులనా కీ జాయ అర్థాత్ జ్ఞానీ కే తుల్య కోఈ భీ నహీం హోతా హై ॥ ౧౨॥

స్వభావాదేవ జానాతి దృశ్యమేతన కిఞ్చన ।
ఇదంగ్రాహ్యమిదంత్యాజ్యంసకింపశ్యతిధీరధీ ౧౩

అన్వయః- స్వభావాత్ ఏవ (ఇదమ్) దృశ్యమ్ కిఞ్చన న (ఇతి) జానాతి సః ధీరధీః ఇదమ్ గ్రాహ్యమ్ ఇదమ్ త్యాజ్యమ్ (ఇతి) కిమ్ పశ్యతి ॥ ౧౩ ॥

జ్ఞానీ పురుష కో “ యహ గ్రహణ కరనే యోగ్య హై, యహ త్యాగనే యోగ్య హై “ ఇస ప్రకార వ్యవహార నహీం కరనా చాహియే, ఇస వార్తా కా వర్ణన కరతే హైం, స్వభావసేహీఅర్థాత్ అపనీ సత్తా సే హీ జిస ప్రకార సీపీ కే విషేం రజత కల్పనా మాత్ర హోతీ హై, తిసీ ప్రకార యహ దృశ్యమాన ద్వైత, ప్రపంచ మిథ్యారూప హై, జగత్ కల్పిత హై అర్థాత్ సత్ హై న అసత్ ఇస ప్రకార జాననేవాలే జ్ఞానీ కీ బుద్ధి ధైర్యసంపన్న హో జాతీ హై, తో భీ వహ జ్ఞానీ “యహ వస్తు గ్రహణ కరనే యోగ్య హై, యహ వస్తు త్యాగనే యోగ్య హై” ఇస ప్రకార కా వ్యవహార క్యోం కరతా హై, యహ బడే హీ ఆశ్చర్య కీ వార్తా హై అర్థాత్ జ్ఞానీ పురుష కో కదాపి యహ వస్తు త్యాగనే యోగ్య హై, యహ వస్తు గ్రహణ కరనే యోగ్య హై ఇస ప్రకార వ్యవహార నహీం కరనా చాహియే ॥ ౧౩॥

అన్తస్త్యక్తకషాయస్య నిఈన్ద్వస్య నిరాశిషః।
యదృచ్ఛయాగతో భోగో న దుఃఖాయ నతుష్టయే॥ ౧౪॥

అన్వయః- అన్తస్త్యక్తకషాయస్య నిఈన్దస్య నిరాశిషః యదృచ్ఛయా ఆగతః భోగః దుఃఖాయ న (భవతి) తుష్టయే (చ)న (భవతి) ౧౪

ఉపరోక్త విషయ మేం హేతు కహతే హైం కి, అన్తఃకరణ కే రాగద్వేషాది కషాయోం కో త్యాగనేవాలే ఔర శీత ఉష్ణాది ద్వందరహిత తథా విషయమాత్ర కీ ఇచ్ఛా సే రహిత జో జ్ఞానీ పురుష తిస కో దైవగతిసే ప్రాప్త హుఆ భోగ న దుఃఖదాయక హోతా హై ఔర న ప్రసన్న కరనేవాలా హోతా హై ॥ ౧౪॥

ఇతి శ్రీమదష్టావకవిరచితాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం సాన్వయభాషాటీకయా సహితమాక్షేపద్వారోపదేశకం నామ తృతీయం ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥ ౩॥

=====

అథ తురీయం ప్రకరణమ్ ౪.
హన్తాత్మజ్ఞస్య ధీరస్య ఖేలతో భోగలీలయా ।
నహి సంసారవాహీకర్మూఢైః సహ సమానతా ॥ ౧॥

అన్వయః- హన్త భోగలీలయా ఖేలతః ఆత్మజ్ఞస్య ధీరస్య సంసారబాహీకైః మూఢైః సహ సమానతా నహి ॥ ౧॥

ఇస ప్రకార శ్రీగురునే శిష్య కీ పరీక్షా లేనే కే నిమిత్త మాక్షేప కరే, అబ తిస కే ఉత్తర మేం శిష్య గురు కే ప్రతి ఇస ప్రకార కహతా హై కి, జ్ఞానీ సంపూర్ణ వ్యవహారోం కో మిథ్యా జానతా హై, ఔర ప్రారబ్ధానుకూల నానా ప్రకార కే జో భోగ ప్రాప్త హోతే హైం ఉన కో ఆత్మవిలాస మానతా హై. ఆనంద కీ వార్తా హై కి, జో ఆత్మజ్ఞానీ హై వహ అపనే ఆత్మా కో సంపూర్ణ జగత్ కా అధిష్ఠాన జానతా హై, వహీ ధైర్యవాన్ హై, అర్థాత్ ఉస కా చిత్త విషయోం మేం ఆసక్త నహీం హోతా హై, ప్రారబ్ధ కే అనుసార ప్రాప్త హుఏ నిషయోం కీ క్రీడా కే విషేం రమణ కరనేవాలే తిస జ్ఞానీ కీ సంసార కే విషేం దేహాభిమాన కరనేవాలే మూఖా‹ సే తుల్యతా నహీం హోతీ హై, సోఈ గీతా కే విషేం శ్రీకృష్ణ భగవాన్నే కహా హై-"తత్వవిత్త మహాబాహో గుణకర్మవిభాగయోః । గుణా గుణేషు వర్త్తత ఇతి మత్వా న సజ్జతే ॥" అర్థాత్ ఆత్మజ్ఞానీ సమ్పూర్ణ వ్యవహారోం మేం రహతా హై పరంతు కిసీ కార్య కా అభిమాన నహీం కరతా హై, క్యోంకి వహ జానతా హై కి, గుణ గుణోం కే విషేం వర్త్తతే హైం, మేరీ కోఈ హాని నహీం హై, మైం తో సాక్షీ హూం॥ ౧॥

యత్పదంప్రేప్సవోదీనాః శకాద్యాః సర్వదేవతాః।
అహోతత్రస్థితోయోగీనహర్షముపగచ్ఛతి ॥ ౨॥

అన్వయః- అహో శకాద్యాః సర్వదేవతాః యత్పదమ్ ప్రేప్సవః (సన్తః) దీనాః వర్త్తన్తే తత్ర స్థితః యోగీ హర్షమ్ న ఉపగచ్ఛతి ॥ ౨॥

కో తహాం శంకా హోతీ హై కి, సాంసారిక వ్యవహారోం కా వర్తావ కరనేవాలా జ్ఞానీ సంసారీ పురుష కో తుల్య క్యోం నహీం హోతా హై, తిస కా సమాధాన కరతే హైం కి, బడే ఆశ్చర్య కీ వార్తా హై, హే గురో! ఇంద్ర ఆది సంపూర్ణ దేవతా జిస ఆత్మపద కీ ప్రాప్తి కీ ఇచ్ఛా కరతే హుఏ ఆత్మపద కీ ప్రాప్తి న హోనే సే దీనతా కో ప్రాప్త హోతే హైం, తిస సచ్చిదానందస్వరూప ఆత్మపద కే విషేం స్థిత అర్థాత్ తత్ త్వమ్ పదార్థ కే ఐక్యజ్ఞాన సే ఆత్మపద కే విషేం వర్తమాన ఆత్మజ్ఞానీ విషయభోగ సే సుఖ కో నహీం ప్రాప్త హోతా హై ఔర తిస విషయసుఖ కా నాశ హోనేపర శోక నహీం కరతా హై ॥ ౨॥

తజ్ఞస్య పుణ్యపాపాభ్యాం స్పర్శోహ్యన్తనం జాయతే।
నహ్యాకాశస్యధూమేనదృశ్యమానాపిసఙ్గతిః॥ ३॥

అన్వయ:- (యథా) హి ఆకాశస్య ధూమేన (సహ) దృశ్యమానా అపి (సఙ్గతిః) న (అస్తి తథా) హి తజ్ఞస్య పుణ్యపాపాభ్యామ్ అన్తః స్పర్శః న జాయతే ॥ ३ ॥

అబ యహ వర్ణన కరతే హైం కి, ఆత్మజ్ఞానీ పుణ్య ఔర పాప సే లిప్త నహీం హోతా హై 'తత్ త్వమ్ ' పదార్థ కీ ఏకతా కో జాననేవాలే తత్వజ్ఞానీ కో అంతఃకరణ కే ధర్మ జో పుణ్య పాప తిన సే సంబంధ నహీం హోతా హై, వహ వేదోక్త విధి నిషేధ కే బంధన మేం నహీం హోతా హై, క్యోంకి జిస కో ఆత్మజ్ఞాన హో జాతా హై, ఉస కే అంతఃకరణ మేం పాప పుణ్యకా
సంబంధ నహీం హోతా హై, జిస ప్రకార ధూమ ఆకాశ మేం జాతా హై, పరంతు ఉస ధూమ కా ఆకాశ సే సంబంధ నహీం హోతా హై, గీతా కే విషేం కహా హై కి, "జ్ఞానాగ్నిఃసర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతే తథా " అర్థాత్ జ్ఞానరూపీ అగ్ని సమ్పూర్ణ కర్మో కో భస్మ కర దేతా హై ॥ ३॥

ఆత్మైవేదం జగత్ సర్వ జ్ఞాతం యేన మహాత్మనా।
యదృచ్ఛయావర్త్తమానంతంనిషేధుంక్షమేతకః॥ ४॥

అన్వయ:- యేన మహాత్మనా ఇదమ్ సర్వమ్ జగత్ ఆత్మా ఏవ (ఇతి) జ్ఞాతమ్ తమ్ యదృచ్ఛయా వర్తమానమ్ కః నిషేద్ధమ్ క్షమేత ॥ ४॥

తహాం శంకా హోతీ హై కి, జ్ఞానీ కర్మ కరతా హై ఔర ఉస కో పాప పుణ్య కా స్పర్శ నహీం హోతా హై, యహ కైసే హో సకతా హై తిస కా సమాధాన కరతే హైం కి, జిస జ్ఞానీ మహాత్మానే "యహ దృశ్యమాన సంపూర్ణ జగత్ ఆత్మాం హీ హై। ఇస ప్రకార జాన లియా ఔర తదనంతర ప్రారబ్ధ కే వశీభూత హోకర వర్తతా హై, ఉస జ్ఞానీ కో కోఈ రోక నహీం సకతా హై అర్థాత్ వేదవచన భీ జ్ఞానీ కో న రోక సకతా హై న, ప్రవృత్త కర సకతా

హై. క్యోంకి "ప్రబోధనీయ ఏవాసో సుప్తో రాజే బందిభిః " అర్థాత్ జిస ప్రకార బందీ (భాట) రాజా కే చరిత్రోం కా వర్ణన కరతే హైం తిసీ ప్రకార వేద భీ ఆత్మజ్ఞానీ కా బఖాన కరతే హైం ॥ ४॥

ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తే భూతగ్రామే చతుర్విధే।
విజ్ఞస్యైవహిసామర్థ్యమిచ్ఛానిచ్ఛావిసర్జనే ॥ ५॥
అన్వయః- హి ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తే చతుర్విధే భూతగ్రామే విజ్ఞస్య ఏవ ఇచ్ఛానిచ్ఛావిసర్జనే సామర్థ్య (అస్తి) ॥ ५॥

శిష్య శంకా కరతా హై కి, జ్ఞానీ అపనీ ఇచ్ఛా కే అనుసార వర్తతా హై, యా దేవేచ్ఛా సే వర్తతా హై ? తిస కా గురు ఉత్తర దేతే హైం కి, బ్రహ్మ సే తృణపర్యంత చార ప్రకార కే ప్రాణియోం సే భరే హుఏ బ్రహ్మాండ కే విషేం ఇచ్ఛా ఔర అనిచ్ఛా యహ దో పదార్థ కిసీ కే దూర కరనే సే దూర నహీం హోతే హైం పరంతు జ్ఞానీ కో ఐసీ సామర్థ్య హై కి, న ఉస కో ఇచ్ఛా హై, న అనిచ్ఛా హై ॥ ५॥

ఆత్మానమద్వయం కశ్చిజ్జానాతి జగదీశ్వరమ్ ।
యద్వేత్తి తత్స కురుతే నభయం తస్య కుత్రచిత్॥ ६॥

అన్వయః- కశ్చిత్ జగదీశ్వరమ్ ఆత్మానమ్ అద్వయమ్ జానాతి; సః యత్ వేత్తి తత్ కురుతే; తస్య కుత్రచిత్ భయమ్ న (భవతి) ॥ ६ ॥

అబ ఇస వార్తా కా వర్ణన కరతే హైం కి, జ్ఞానీ పురుష సర్వథా నిర్భయ హోతా హై, ఆత్మజ్ఞాన సే ద్వైతప్రపంచ కో దూర కరనేవాలే జ్ఞానీ కో భయ నహీం హోతా హై పరంతు అద్వితీయ ఆత్మస్వరూప కో హజారోం మేం కోఈ ఏక హీ జానతా హై ఔర అద్వితీయ ఆత్మస్వరూప కా జ్ఞాన హోనే కే అనంతర కోఈ కర్మ కరే అథవా న కరే తో భీ వహ ఇస లోక తథా పరలోక కే విషేం భయ కో నహీం ప్రాప్త హోతా హై॥ ६॥

ఇతి శ్రీమదష్టావక్రమునివిరచితాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం సాన్వయభాషాటీకయా సహితం శిష్యప్రోక్తానుభవోల్లాసషట్కం చతుర్థ ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥ ४॥

=====

అథ పఞ్చమం ప్రకరణమ్ ५.

నతే సంగోఽస్తి కేనాపి కిం శుద్ధస్త్య- క్తా తుమిచ్ఛసి ॥

సంఘాతవిలయం కుర్వన్నేవ-మేవలయం వ్రజ॥ १॥

అన్వయ:- (హే శిష్య !) తే కేన అపి సఙ్గః న అస్తి; శుద్ధః (త్వమ్) కిమ్ త్యమ్ (ఉపాదాతుం చ) ఇచ్ఛసి; సంఘాతవిలయమ్ కుర్వన్ ఏవమ్ ఏవ లయమ్ వ్రజ ॥ ౧॥

ఇస ప్రకార శిష్య కీ పరీక్షా లేకర ఉస కో దృఢ ఉపదేశ దియా, అబ చార శ్లోకోం సే గురు లయ కా ఉపదేశ కరతే హైం, హే శిష్య ! తూ శుద్ధబుద్ధస్వరూప హై, అహంకారాది కిసీకే భీ సాథ తేరా సంబంధ నహీం హై, సో నిత్య శుద్ధబుద్ధ ముక్తస్వభావ తూ త్యాగనే కో ఓర గ్రహణ కో కిస కో ఇచ్ఛా కరతా హై అర్థాత తేరే త్యాగనే ఔర గ్రహణ కరనే యోగ్య కోఈ పదార్థ నహీం హై, తిస కారణ సంఘాత కా నిషేధ కరతా
హుఆ లయ కో ప్రాప్త హో అర్థాత్ దేహాది సంపూర్ణ వస్తు జడ హైం ఉస కా త్యాగ కర ఔర మిథ్యా జాన ॥౧॥

ఉదేతి భవతో విశ్వం వారిధేరివ బుద్బుదః।
ఇతి జ్ఞాత్వైకమాత్మానమేవమేవ లయం వ్రజ ॥ ౨॥

అన్వయ:- (హే శిష్య !) వారిధేః బుద్బద ఇవ భవతః విశ్వమ్ ఉదేతి; ఇతి ఏకమ్ ఆత్మానమ్ జ్ఞాత్వా ఏవమ్ ఏవ లయమ్ వ్రజ ॥ ౨॥

హే శిష్య ! యహ జగత్ అపనీ భావనా సే హుఆ హై అర్థాత్ జిస ప్రకార జల సే బులబులే భిన్న నహీం హోతే హైం, తిసీ ప్రకార తుఝ (ఆత్మా) సే యహ జగత్ భిన్న నహీం హై, సజాతీయ విజాతీయ ఔర స్వంగత యే తీన భేద ఆత్మా కే విషేం నహీం హైం ఆత్మా ఏక హై, సో మేం హీ హూం ఇస ప్రకార జానకర ఆత్మస్వరూప కే విషేం లయ కో ప్రాప్త హో, (ఏక మనుష్య జాతి కే విషేం బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య ఔర శూద్ర ఆది అనేక భేద హైం. యహ సజాతీయ భేద కహాతా హై, ఔర మనుష్య, పశు, పక్షీ యహ జో భిన్న ౨ జాతి హైం. సో విజాతీయ భేద హైం తథా ఏక దేహ కే విషేం హాథ, చరణ, ముఖ ఇత్యాది జో భేద హైం సో స్వగత భేద కహాతా హై)॥ ౨॥

ప్రత్యక్షమప్యవస్తుత్వాదిశ్వంనాస్త్యమలేత్వయి ।
రజ్జుసర్ప ఇవ వ్యక్తమేవమేవ లయం వ్రజ ॥ 3॥

అన్వయ:- ప్రత్యక్షమ్ అపి వ్యక్తమ్ విశ్వమ్ రజ్జుసః ఇవ అవస్తుత్వాత్ అమలే త్వయి న అస్తి; (తస్మాత్) ఏవమ్ ఏవ లయమ్ వ్రజ ॥ 3॥

తహాం శంకా హోతీ హై కి, జబ ప్రత్యక్ష హార ఔర సర్ప ఆది కా భేద ప్రతీత హోతా హై తో ఫిర కిస ప్రకార హార ఆది కో విలయ హో సకతా హై ? తిస కా సమాధాన కరతే హైం కి, రజ్జు అర్థాత్ డోరే కే విషేం సర్ప కీ ప్రత్యక్ష ప్రతీతి హోతీ హే పరంతు వాస్తవ మేం వహ సర్ప నహీం హోతా హై, ఇసీ ప్రకార యహ ప్రత్యక్ష స్పష్ట ప్రతీత హోనేవాలా జగత్

నిర్మల ఆత్మా కే విషేం నహీం హై, ఇస ప్రకార హీ జానకర ఆత్మస్వరూప కే విషేం లీన హో ॥ ३॥

సమదుఃఖసుఖఃపూర్ణఆశానైరాశ్యయోఃసమః।
సమజీవితమృత్యుఃసన్నేవమేవ లయం వ్రజ ॥ ४॥

అన్వయ:- హే (శిష్య !) పూర్ణః సమదుఃఖసుఖః (తథా.) ఆశానైరాశ్యయోః సమః సన్ ఏవమ్ ఏవ లయం వ్రజ ॥ ४ ॥

హే శిష్య ! తూ (ఆత్మా) ఆత్మానంద సే పరిపూర్ణ ఇస కారణ హీ ప్రారబ్ధవశ ప్రాప్త హుఏ సుఖ ఔర దుఃఖ కే విషేం సమదృష్టి కరనేవాలా తథా ఆశా ఔర నిరాశా కే విషేం సమదృష్టి కరనేవాలా ఔర జీవన తథా మరణ కే సమదృష్టి సే దేఖతా హుఆ బ్రహ్మదృష్టిరూప లయ కో ప్రాప్త హో ॥ ४॥

ఇతి శ్రీమదష్టావక్రగీతాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం భాషాటీకయా సహితమాచార్యోక్తం లయచతుష్టయం నామ పఞ్చ ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥ ५॥

=====

అథ షష్ఠం ప్రకరణమ్ ౬.
ఆకాశవదనన్తోఽహం ఘటవత్ప్రాకృతం జగత్ ।
ఇతి జ్ఞానం తథైతస్య న త్యాగో న గ్రహో లయః॥
జంఅన్వయ:- అహమ్ ఆకాశవత్ అనన్తః, ప్రాకృతమ్ జగత్ ఘటవత్ ఇతి జ్ఞానమ్ (అనుభవసిద్ధమ్), తథా ఏతస్య త్యాగః న, గ్రహః న, లయః (న) ॥ ౧॥

ఇస ప్రకార పంచమ ప్రకరణ మేం గురునే లయమార్గ కా ఉపదేశ కియా, అబ శిష్య ప్రశ్న కరతా హై కి, అత్మాజో అనంతరూప హై ఉస కా దేహాది కే విషేం నివాస కరనా కిస ప్రకార ఘటేగా ? తిస కా గురు సమాధాన కరతే హైం కి, ఆత్మా ఆకాశ కీ సమాన అనంతరూప హై ఔర ప్రకృతి కా కార్య జగత్ ఘట కీ సమాన ఆత్మా కా అవచ్ఛేదక ఔర నివాసస్థాన హై అర్థాత్ జిస ప్రకార ఆకాశ ఘటాది మేం వ్యాప్త హోతా హై తిసీ ప్రకార ఆత్మా దేహ కే విషేం వ్యాప్త హై, ఇస ప్రకార కా జో జ్ఞాన హై, సో వేదాంతసిద్ధ ఔర అనుభవసిద్ధ హై, ఇస మేం కుఛ సన్దేహ నహీం హై తిస కారణ ఉస ఆత్మా కా త్యాగ నహీం హై ఔర గ్రహణ నహీం హై, తథా లయ నహీం హై। ॥ ౧॥

మహోదధిరివాహం స ప్రపఞ్చో వీచిసనిమః ।
ఇతి జ్ఞానం తథైతస్య న త్యాగో న గ్రహో లయః॥

అన్వయ:- సః అహమ్ మహోదధిః ఇవ, ప్రపఞ్చః వీచిసనిమః ఇతి ఝానమ్ (అనుభవసిద్ధమ్); తథా ఏతస్య త్యాగః న, గ్రహః న, జ్యః (న)॥ ౨॥

ఇస ఘట ఔర ఆకాశ కే దృష్టాంత సే దేహ ఔర ఆత్మా కే భేద కీ శంకా హోతీ హై, తహాం కహతే హైం కి, వహ పూర్వోక్త మైం (ఆత్మా) సముద్ర కీ సమాన హూం ఔర ప్రపంచ తరంగోం కీ సమాన హై, ఇస ప్రకార కా జ్ఞాన అనుభవసిద్ధ హై, తిస కారణ ఇస ఆత్మా కా త్యాగ గ్రహణ ఔర లయ హోనా సంభవ నహీం హై ॥ ౨॥

అహంసశుక్తిసంకాశో రూప్యవదిశ్వకల్పనా ।
ఇతిజ్ఞానంతథేతస్య న త్యాగోన గ్రహోలయః ॥ 3॥

అన్వయ:- సః అహమ్ శుక్తిసఙ్కాశః, విశ్వకల్పనా రూప్యవత్, ఇతి జ్ఞానమ్ తథా ఏతస్య, త్యాగః న, గ్రహః న, లయః (న) ॥ 3॥

ఇస సముద్ర ఔర తరంగోం కే దృష్టాంత సే ఆత్మా కే విషేం వికార కీ శంకా హోతీ హై ఇస శిష్య కే సందేహ కా గురు సమాధాన కరతే హైం కి, జిస ప్రకార సీపీ కే విషేం రజత కల్పిత హోతా హై ఇసీ ప్రకార ఆత్మా కే విషేం యహ జగత్ కల్పిత హై, ఇస ప్రకార కా వాస్తవిక జ్ఞాన హోనేపర ఆత్మా కా త్యాగ, గ్రహణ ఔర లయ నహీం హో సకతా హై ॥ 3॥

అహం వా సర్వభూతేషు సర్వభూతాన్యథో మయి।
ఇతి జ్ఞానం తథైతస్య న త్యాగోన గ్రహో లయః॥౪॥

కీ అన్వయః సర్వభూతేషు అహమ్ అథో వా సర్వభూతాని మయి ఇతి జ్ఞానమ్ (అనుభవసిద్ధమ్); తథా ఏతస్య త్యాగః న, గ్రహః న, లయః (న) ॥ ౪॥

తహాం శిష్య శంకా కరతా హై కి, సీపీ ఔర రజతకోం జో దృష్టాంత దిఖాయా తిస సే తో ఆత్మా కే విషేం పరిచ్ఛిన్నతా అర్థాత్ ఏకదేశీపనారూప దోష ఆతా హై తహాం కహతే హైం కి, మైం సంపూర్ణ ప్రాణియోం కే విషేం సత్తారూప సే స్థిత రహతా హూం, ఇస కారణ సంపూర్ణ ప్రాణీ ముఝ అధిష్ఠానరూప కే వి హీ స్థిత హైం, ఇస ప్రకార కా జ్ఞాన వేదాన్తశాస్త్ర కే విషేం ప్రతిపాదన కియా హై, ఐసా జ్ఞాన హోనేపర ఆత్మా కా త్యాగ గ్రహణ ఔర లయ నహీం హోతా హై ॥ ౪॥

ఇతి శ్రీమదృష్టావక్రమునివిరచితాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం భాషాటీకయా సహితం శిష్యోక్తముత్తరచతుష్కం నామ షష్ఠం ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥ ౬॥

=====

అథ సప్తమం ప్రకరణమ్ ౭.

భయ్యనన్తమహామ్భోధౌ విశ్వపోత ఇతస్తతః ।

భ్రమతి సాంతవాతేన న మమాస్త్యసహిష్ణుతా॥

అన్వయ:- అనన్తమహామ్భోధీ మాయే స్వాన్తవాతేన విశ్వపోతః ఇతస్తతః భ్రమతి; మమ అసహిష్ణుతా న అస్తి ॥ ౧॥

పంచమ ప్రకరణ కే విషేం గురునే ఇస ప్రకార వర్ణన కియా కి, లయ యోగ కా ఆశ్రయ కియే బినా సాంసారిక వ్యవహారోం కా విక్షేప అవశ్య హోతా హై, తిస కే ఉత్తర మేం షష్ఠ ప్రకరణ కే విషేం శిష్యనే కహా కి, ఆత్మా కే విషేం ఇష్టఅనిష్టభావ తిస కారణ ఆత్మా కా త్యాగ, గ్రహణ, లయ ఆది నహీం హోతా హై, అబ ఇస కథనకా హీ పాంచ శ్లోకోం సే వివేచన కరతే హైం కి, మైం చైతన్యమయ. అనంత సముద్ర హూం ఔర మేరే విషేం సంసారరూపీ నౌ కా మనరూపీ వాయు కే వేగ సే చారోం ఓర కో ఘూమతీ హై తిస సంసారరూపీ నౌ కా కే భ్రమణ సే మేరా మన ఇస ప్రకార చలాయమాన నహీం హోతా హై, జిస ప్రకార నౌ కా సే సముద్ర చలాయమాన నహీం హోతా హై॥ ౧॥

మయ్యనన్తమహామ్భోధౌజగదీచిఃస్వభావతః ।
ఉదేతు వాస్తమాయాతున మే వృద్ధిర్న చ క్షతిః॥ ౨॥

అన్వయ:- అనన్తమహామ్భోధౌ మయి స్వభావతః జగద్దీచిః ఉదేతు; వా అస్తమ్ ఆయాతు, మే వృద్ధిః న క్షతిః చ న ॥ ౨॥

.ఇస ప్రకార యహ వర్ణన కియా కి, సంసార కే వ్యవహారోం సే ఆత్మా కీ కోఈ హాని నహీం హోతీ హై ఔర అబ యహ వర్ణన కరతే హైం కి, సంసార కీ ఉత్పత్తి ఔర లయ సే భీ ఆత్మా కీ కోఈ హాని నహీం హోతీ హై, మైం చైతన్యమయ అనంతరూప సముద్ర హూం, తిస మేరే (ఆత్మాకే) విషేం స్వభావ సే సంసారరూపీ తరంగ ఉత్పన్న హోతే హైం ఔర నష్ట హో జాతే హైం, తిన సంసారరూపీ తరంగోం కే ఉత్పన్న హోనే సే మేరా కోఈ లాభ నహీం హోతా హై ఔర నష్ట హోనే సే హాని నహీం హోతీ హై క్యోంకి, మేం సర్వవ్యాపీ హూం ఇస కారణ మేరీ ఉత్పత్తి నహీం హో సకతీ హై ఔర మైం అనంత హూం ఇస కారణ మేరా లయ (నాశ) నహీం హో సకతా హై ॥ ౨॥

మయ్యనన్తమహామ్భోధౌ విశ్వనామ వికల్పనా।
అతిశాంతోనిరాకార ఏతదేవాహమాస్థితః॥ 3॥

అన్వయ:- అనన్తమహామ్భోధౌ మయి విశ్వమ్ వికల్పనా నామ (అతః) అహమ్ అతిశాన్తః నిరాకారః ఏతత్ ఏవ మాస్థితః (అస్మి) ॥ 3॥

ఇస కహే హుఏ సముద్ర ఔర తరంగ కే దృష్టాంత సే ఆత్మా కే విషేం పరిణామీపనే కీ శంకా హోతీ హై, తిస శంకా కీ నివృత్తి కే అర్థ కహతే హైం కి, అనంతసముద్రరూప జో మైం

తిస మేరే విషేం జగత్ కేవల కల్పనామాత్ర హై సత్య నహీం హై, ఇస కారణ హీ మేం శాంత కహియే సంపూర్ణ వికారరహిత ఔర నిరాకార తథా కేవల ఆత్మజ్ఞాన కా ఆశ్రిత హూం ॥ ౩॥

నాత్మా భావేషు నో భావస్తత్రానన్తే నిరఞ్జనే ।
ఇత్యసక్తోఽస్పృహ శాన్త ఏతదేవాహమాస్థితః౪
అన్వయ:- మావేషు ఆత్మా న, అనన్తే నిరఞ్జనే తత్ర భావః నో ఇతి మామ్ మసక్తః భస్పృహః శాన్తః ఏతత్ ఏవ ఆశ్రితః (అస్మి)॥ ౪॥

అబ ఆత్మా కీ శాంతస్వరూపతాకా హీ వర్ణన కరతే హైం కి, దేహ ఇంద్రియాది పదార్థోం కే విషేం ఆత్మపనా అర్థాత్ సత్యపనా నహీం హై, క్యోంకి దేహేంద్రియాది పదార్థ ఉత్పన్న హోతే హైం ఔర నష్ట హోతే హైం ఔర దేహ-ఇంద్రియాదిరూప ఉపాధి ఆత్మా కే విషేం నహీం హై, క్యోంకి ఆత్మా అనంత ఔర నిరంజన హై, ఇస కారణ హీ ఇచ్ఛారహిత ఔర శాంత తథా తత్వజ్ఞాన కా ఆశ్రిత హూం ॥ ౪॥

అహో చిన్మాత్రమేవాహమింద్రజాలోపమం జగత్ ।
అతో మమ కథం కుత్ర హేయోపాదేయకల్పనా ॥ ౫॥

అన్వయ:- అహో అహమ్ చిన్మాత్రమ్ ఏవ జగత్ ఇన్ద్రజాలోపమమ్ అతః మమ హేయోపాదేయకల్పనా కుత్ర కథమ్ (స్యాత్) ॥ ౫॥

ఆత్మా ఇచ్ఛాదిరహిత హై ఇస విషయ మేం ఔర హేతు కహతే హైం కి, అహో మైం అలౌకిక చైతన్యమాత్ర హూం ఔర జగత ఇంద్రజాల కహియే బాజీగర కే చరిత్రోం కీ సమాన హై, ఇస కారణ కిసీ పదార్థ కే విషేం మేరే గ్రహణ కరనే కీ ఔర త్యాగనే కీ కల్పనా కిస ప్రకార హో సకతీ హై ? అర్థాత్ న తో మైం కిసీ పదార్థ కో త్యాగతా హూం ఔర న గ్రహణ కరతా హూం ॥ ౫॥

ఇతి శ్రీమదృష్టావక్రమునివిరచితాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం । భాషార్టీకయా సహితమనుభవపఞ్చకవివరణం నామ సప్తమం ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥ ౭॥

అథాష్టమం ప్రకరణమ్ ౮.
వ తదాబన్ధో యదా చిత్తం కిఞ్చిద్వాఞ్ఛతి శోచతి ।
కిఞ్చిన్ముఞ్చతి గృహ్ణాతి కి-కాశ్చిద్ధృష్యతికుప్యతి ॥ ౧॥

అన్వయ:- యదా చిత్తమ్ కిఞ్చిత్ వాఞ్ఛతి శోచతి కిఞ్చిత్ ముఞ్చతి గృహ్ణాతి కిఞ్చిత్ హృష్యతి కుప్యతి తదా బన్ధః భవతి ॥ ౧॥

ఇస ప్రకార ఛః ప్రకరణోంకర కే అపనే శిష్య కీ సర్వథా పరీక్షా లేకర, బంధమోక్ష కీ వ్యవస్థా వర్ణన కరనే కే మిష సే గురు అపనే శిష్య కే అనుభవ కీ చార శ్లోకోం సే ప్రశంసా కరతే హైం కి, హే శిష్య ! తేంనే జో కహా కి, మేరే కో (ఆత్మాకో) కుఛ త్యాగ కరనా ఔర గ్రహణ కరనా నహీం హై సో సత్య హై, క్యోంకి, జబ చిత్త కిసీ వస్తు కీ ఇచ్ఛా కరతా హై, కిసీ వస్తు కా శోక కరతా హై, కిసీ వస్తు కా త్యాగ కరతా హై, కిసీ వస్తు కా గ్రహణ కరతా హై, కిసీ వస్తు సే ప్రసన్న హోతా హై, అథవా కోప కరతా హై తబ హీ జీవ కా బంధ హోతా హై॥ ౧॥

తదా ముక్తిర్యదా చిత్తం న వాఞ్ఛతి న శోచతి।
నముఞ్చతిన గృహ్ణాతి నహృష్యతి నకుప్యతి॥ ౨॥

అన్వయః- యదా చిత్తమ న వాఞ్ఛతి న శోచతి న ముఞ్చతి న హాతి న ఏజ్యతి న కుష్యతి ॥ ౨॥

జబ చిత్త ఇచ్ఛా నహీం కరతా హై, శోక నహీం కరతా హై; కిసీ వస్తు కా త్యాగ నహీం కరతా హై, గ్రహణ నహీం కరతా హై, తథా కిసీ వస్తు కీ ప్రాప్తిసే ప్రసన్న నహీం హోతా హై ఔర కారణ హోనేపర భీ కోప నహీం కరతా హై తబ హీ జీవ కీ ముక్తి హోతీ హై ॥ ౨॥

తదా బన్ధో యదా చిత్తం సక్తం కాస్వపి దృష్టిషు ।
తదా మోక్షో యదా చిత్తమసక్తం సర్వదృష్టిషు ॥ 3॥

అన్ధయ:యదా చిత్తమ్ కాసు అపి దృష్టిషు సక్తమ్ తదా బన్ధః, యదా చిత్తమ్ సర్వదృష్టిషు అసక్తమ్ తదా మోక్షః ॥ 3 ॥

ఇస ప్రకార బంధ మోక్ష కా భిన్న ౨ వర్ణన కియా అబ దోనోం ఇకట్ఠా వర్ణన కరతే హైం, జిస కా చిత్త ఆత్మభిన్న కిసీ భీ జడ పదార్థ కే విషేం ఆసక్త హోతా హై, తబ జీవ కా బంధ హోతా హై ఔర జబ చిత్త ఆత్మభిన్న సంపూర్ణ జడ పదార్థోం కే విషేం ఆసక్తిరహిత హోతా హై, తబ హీ జీవ కా మోక్ష హోతా హై ॥ 3॥

యదా నాహం తదా మోక్షో యదాహ బన్ధనం తదా॥
మత్వేతిహేలయాకిఞ్చిన్మాగృహాణవిముఞ్చమా ౪॥

అన్వయః- యదా అహమ్ న తదా మోక్షః, యదా అహమ్ తదా బన్ధనమ్ ఇతి మత్వా హేలయా కిఞ్చిత్ మా గృహాణ మా విముఞ్చ ॥ ౪ ॥

సంపూర్ణ విషయోం కే విషేం చిత్త ఆసక్త న హోయ ఐసీ సాధనసంపత్తి ప్రాప్త హోనేపర భీ అహంకార దూర హుఏ బినా
ముక్తి నహీం హోతీ హై య హీ కహతే హైం కి, జబతక మైం దేహ హూం ఇస ప్రకార అభిమాన రహతా హై తబతక హీ యహ సంసారబంధన రహతా హై ఔర జబ మైం

ఆత్మా హూం, దేహ నహీం హూం, ఇస ప్రకార కా అభిమాన దూర హో జాతా హై, తబ మోక్ష హోతా హై. ఇస ప్రకార జానకర వ్యవహార దృష్టి సే న కిసీ వస్తు కో గ్రహణ కర న కిసీ వస్తు కా త్యాగ కర ॥ ౪॥

॥ ఇతి శ్రీమదష్టావక్రమునివిరచితాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం భాషాటీకయా సహితం గురుప్రోక్తం బన్ధమోక్షవ్యవస్థా నామాష్టమం ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥ ౮॥

=====

అథ నవమం ప్రకరణమ్ ౯.

కృతాకృతేచదన్ద్వానికదాశాన్తానికస్య వా।
ఏవం జ్ఞాత్వేహ నిర్వదాద్భవత్యాగపరోఽవతీ॥ ౧॥

అన్ధయ:కృతాకృతే ద్వన్ద్వాని కస్య కదా వా శాన్తా ఏవమ్ జ్ఞాత్వా ఇహ నిర్వేదాత్ త్యాగపరః అవతీ భవ ॥ ౧॥

ఉపర కే ప్రకరణ కే విషేం గురునే కహా కి, “ న కిసీ వస్తు కో గ్రహణ కర న త్యాగ కర తహాం శిష్య ప్రశ్న కరతా హై, త్యాగ కీ క్యా రీతి హై ? తిస కే సమాధాన మేం గురు ఆఠ శ్లోకోం సే వైరాగ్య వర్ణన కరతే హైం కి, కృత ఔర భకృత అర్థాత్ యహ కరనా చాహియే, యహ నహీం కరనా
చాహియే, ఇత్యాది అభినివేశ ఔర సుఖదుఃఖ, శీత, ఉష్ణ ఆది ద్వంద్ర కిసీ కే క భీ శాంత హుఏ హైం ? అర్థాత్ క భీ కిసీ కే నివృత్త నహీం హుఏ. ఇస ప్రకార జానకర ఇన కృత అకృత ఔర సుఖదుఃఖాది కే విషేం విరక్తి హోనే సే త్యాగపరాయణ ఔర సంపూర్ణ పదార్థోం కే విషేం ఆగ్రహ కా త్యాగనేవాలా హో ॥ ౧॥

కస్యాపి తాత ధన్యస్య లోకచేష్టావలో-కనాత్ ।
జీవితేచ్ఛా బుభుక్షా చ బుభుత్సో-పశమం గతాః ॥ ౨॥

అన్వయ:- హే తాత ! లోకచేష్టావలోకనాత్ కస్య అపి ధన్యస్య జీవితేచ్ఛా బుభుక్షా బుభుత్సా చ ఉపశమమ్ గతాః ॥ ౨॥

చిత్త కే ధర్మోం కా త్యాగరూప వైరాగ్య తో కిసీకో హీ హోతా హై, సబ కో నహీం, యహ వర్ణన కరతే హైం, హే శిష్య ! సహస్రోం మేం సే కిసీ ఏక ధన్య పురుషకీ హీ సంసార కీ ఉత్పత్తి ఔర నాశరూప చేష్టా కే దేఖనే సే జీవన కీ ఇచ్ఛా ఔర భోగ కీ ఇచ్ఛా తథా జాననే కీ ఇచ్ఛా నివృత్త హోతీ హై। ॥ ౨॥

అనిత్యం సర్వమేవేదం తాపత్రితయదూషితమ్ ।
అసారంనిన్దితంహేయమితినిశ్చిత్యశామ్యతి 3

అన్వయ:- తాపత్రితయదూషితమ్ ఇదమ్ సర్వమ్ ఏవ అనిత్యమ్ అసారమ్ నిన్దితమ్ హేయమ్ ఇతి నిశ్చిత్య (జ్ఞానీ) శామ్యతి ॥ 3॥

తహాం శిష్య శంకా కరతా హై కి, జ్ఞానీ పురుషోం కీ జో సంపూర్ణ విషయోం మేం ఆసక్తి నష్ట హో జాతీ హై ఉస మేం క్యా కారణ హై ? తహాం కహతే హైం కి, యహ సంపూర్ణ జగత్ అనిత్య హై, చైతన్యస్వరూప ఆత్మా కీ సత్తా సే స్ఫురిత హోతా హై, వాస్తవ మేం కల్పనామాత్ర హై ఔర ఆధ్యాత్మిక, ఆధిదైవిక ఔర ఆధిభౌతిక ఇన తీనోం దుఃఖోం సే దూషిత హో రహా హై అర్థాత్ తుచ్ఛ హై, ఝూఠా హై, ఐసా నిశ్చయ కర కే జ్ఞానీ పురుష ఉదాసీనతా కో ప్రాప్త హోతా హై ॥ 3॥

కోఽసౌ కాలో వయః కింవా యత్ర ద్వన్ద్వాని నో నృణామ్ ।
తాన్యుపేక్ష్య యథాప్రాప్తవర్తీ సిద్ధిమవాప్నుయాత్ ॥ ౪॥

అన్వయ:- యత్ర నృణామ్ ద్వన్ద్వాని నో (సన్తి) అసౌ కః కాలః కిమ్ వయః తాని ఉపేక్ష్య యథాప్రాప్తవర్తీ (సన్) సిద్ధిమ్ అవాప్నుయాత్ ॥ ౪ ॥

అబ యహ వర్ణన కరతే హైం కి, సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వ తో ప్రారబ్ధ కర్మోం కే అనుసార అవశ్య హీ ప్రాప్త హోంగే పరంతు తిన సుఖదుఃఖాది కే విషేం ఇచ్ఛా ఔర అనిచ్ఛా కా త్యాగ కర కే ప్రారబ్ధకర్మానుసార ప్రాప్త హుఏ సుఖదుఃఖాది ద్వందోం కో భోగతా హుఆ ముక్తి కో ప్రాప్త హోతా హై, ఐసా కౌనసా కాల హై కి, జిస మేం మనుష్య కో సుఖదుఃఖాది ఇంద్రోం కీ ప్రాప్తి న హో ఔర ఐసీ కౌనసీ అవస్థా హై కి, జిసమేం
మనుష్య కో సుఖ దుఃఖ ఆది న హో ? అర్థాత్ జిస మేం మనుష్య కో సుఖ దుఃఖాది నహీం హోతే హో ఐసా న కోఈ సమయ హై ఔర న కోఈ ఐసీఅవస్థా హై.సర్వ కాల మేం ఔర సబ అవస్థాఓం మేం సుఖ దుఃఖ తో హోతే హీ హైం ఐసా జానకర తిన సుఖ దుఃఖాది కే విషేం సంకల్ప వికల్ప కో త్యాగనేవాలా పురుష ప్రారబ్ధకర్మానుసార ప్రాప్త హుఏ సుఖదుఃఖాది కో ఆసక్తిరహిత భోగకర సిద్ధి కహియే ముక్తి కో ప్రాప్త హోతా హై ॥ ౪॥

నానా మతం మహర్షీణాం సాధూనాం యోగినాం తథా ।
దృష్ట్వా నిర్వేదమాపన్నః కో నశామ్యతి మానవః ౫
అన్వయ:- మహర్షీణామ్ సాధూనామ్ తథా యోగినామ్ నానా మతమ్ దృష్ట్వా నిర్వేదమ్ ఆపన్నః కః మానవః న శామ్యతి ॥ ౫॥

అబ ఇస వార్తా కో వర్ణన కరతే హైం కి, తత్వజ్ఞాన కే సివాయ అన్యత్ర కిసీ విషయమేం భీ నిష్ఠా న కరే । ఋషియోం కే భిన్న ౨ రీతి కే నానా ప్రకార కే మత హైం, తిన మేం

కోఈ హోమ కరనే కా ఉపదేశ కరతే హైం, కోఈ మంత్ర జప కరనే కా ఉపదేశ కరతే హైం, కోఈ చాంద్రాయణ ఆది వ్రతోం కీ మహిమా వర్ణన కరతే హైం, తిసీ ప్రకార సాధు కహియే భక్తపురుషకి భీ అనేక భేద ఔర సంప్రదాయ హైం. జై సే కి, శైవ శాక్త వైష్ణవ ఆది తథా యోగియోం కే మత భీ అనేక ప్రకార కే హైం, తిస మేం కోఈ అష్టాంగయోగ కీ సాధనా కరతే హైం ఆర కోఈ వత్వోం కీ గణనా కరతే హైం ఇస ప్రకార భిన్న ౨ ప్రకార కే మత హోనే కే కారణ తిన సబ కో త్యాగకర వైరాగ్య కో ప్రాప్త హుఆ కోన పురుష శాంతి కో నహీం ప్రాప్త హోతా హై ? కిన్తు శాంతి కో ప్రాప్త హోగా హీ ॥ ౫॥

కృత్వా మూర్తిపరిజ్ఞానం చైతన్యస్య న కి గురుః।
నిర్వేదసమతాయుక్త్యాయస్తారయతిసంసృతేః॥ ౬॥

అన్వయ:- నిర్వేదసమతాయుక్త్యా చైతన్యస్య మూర్తిపరిజ్ఞానమ్ కృత్వా యః న కిం గురుః (సః) సంసృతేః తారయతి ॥ ౬॥

అబ యహ వర్ణన కరతే హైం కి, కర్మాది కా త్యాగ కర కే కేవల జ్ఞాననిష్ఠాకా హీ ఆశ్రయ కరనా చాహియే, నిర్వేద కహియే వైరాగ్య అర్థాత్ విషయోం కే విషేం ఆసక్తి న కరనా ఔర సమతా కహియే శత్రుమిత్రాది సబ కే విషేం సమదృష్టి రఖనా అర్థాత్ సర్వత్ర ఆత్మదృష్టి కరనా తథా యుక్తి శ్రుతియోం కే అనుసార శంకాఓం కా సమాధాన కరనా, ఇన కే ద్వారా సచ్చిదానందస్వరూప కా సాక్షాత్కార కర కే ఫిర కర్మమార్గ కే విషేం గురు కా ఆశ్రయ న కరనేవాలా పురుష అపనే ఆత్మా కో తథా ఔరోంకో భీ సంసార సే తార దేతా హై ॥ ౬॥

పశ్య భూతవికారాంస్త్వం భూతమాత్రానయథార్థతః।
తత్క్షణాద్వన్ధనిర్ముక్తఃస్వరూపస్థో భవిష్యసి
అన్వయ:- (హే శిష్య !) భూతవికారాన్ యథార్థతః భూతమాత్రాన్ పశ్య (ఏవమ్) త్వమ్ తత్క్షణాత్ బన్ధనిర్ముక్తః స్వరూపస్థ: భవిష్యసి ॥ ౭॥

చైతన్యస్వరూప కే సాక్షాత్కరనే కా ఉపాయ కహతే హైం కి, హే శిష్య ! భూతవికార కహియే దేహ ఇంద్రియ ఆది కో వాస్తవ మేం జడ జో పంచమహాభూత తిన కా వికార జాన ఆత్మస్వరూప మత జాన యది గురు, శ్రుతి ఔర అనుభవ సే ఐసా నిశ్చయ కర లేగా తో తాత్కాలహి సంసారబంధన సే ముక్త హోకర శరీర ఆది సే విలక్షణ జో ఆత్మా తిస ఆత్మస్వరూప కే విషేం స్థితి కో ప్రాప్త హోయగా, క్యోంకి శరీర ఆది కే విషేం ఆత్మభిన్న జడత్వ ఆది కా జ్ఞాన హోనేపర తిన శరీర ఆది కా సాక్షీ జో ఆత్మా సో శీఘ్ర హీ జానా జాతా హై ॥ ౭॥

వాసనా ఏవ సంసార ఇతి సర్వా విముఞ్చతాః ।

తత్త్యాగోవాసనాత్యాగాత్థ్సితిరద్యయథాతథా ౮
అన్వయ:- సంసారః వాసనాః ఏవ ఇతి తాః సర్వాః విముఞ్చ, వాసనాత్యాగాత్ తత్త్యాగః అద్య స్థితిః తథా యథా ॥ ౮ ॥

ఇస ప్రకార ఆత్మజ్ఞాన హోనేపర ఆత్మజ్ఞాన కే విషేం నిష్ఠా హోనే కే లియే వాసనా కే త్యాగ కరనే కా ఉపదేశ కరతే హైం కి, విషయోం కే విషేం వాసనా హోనా హీ సంసార హై, ఇస కారణ హే శిష్య! తిన సంపూర్ణ వాసనాఓం కా త్యాగ కర వాసనా కే త్యాగ సే ఆత్మనిష్ఠా హోనేపర తిస సంసార కా స్వయం త్యాగ హో జాతా హై ఔర వాసనాఓం కే త్యాగ హోనే పర భీ సంసార కే విషేం శరీర కీ స్థితి ప్రారబ్ధ కర్మోం కే అనుసార రహతీ హై ॥ ౮॥

లా ఇతి శ్రీమదష్టావక్రమునివిరచితాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం మా భాషాటీకయా సహితం గురుప్రోక్తం నిర్వేదాష్టకం నామ నవమంప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥ ౯॥

=====

అథ దశమం ప్రకరణమ్ ౧౦.
విహాయ వైరిణం కామమర్థ చానథసఙ్కులమ్ ।
ధర్మమప్యేతయోహేతుం సర్వత్రానాదరం కురు ॥ ౧॥

అన్వయ:- వైరిణమ్ కామమ్ అనర్థసంకులమ్ అర్థమ్ చ (తథా) ఏతయోః హేతుమ్ ధర్మమ్ అపి విహాయ సర్వత్ర అనాదరమ్ కురు ॥ ౧॥

పూర్వ మేం విషయోం కే బినా భీ సంతోషరూప సే వైరాగ్య కా వర్ణన కియా, అబ విషయతృష్ణా కే త్యాగ కా గురు ఉపదేశ కరతే హై, హే శిష్య! జ్ఞాన కా శత్రు జో కామ తిస కా త్యాగ కర ఔర జిస కే పైదా కరనే మేం, రక్షా కరనే మేం తథా ఖర్చ కరనే మేం దుఃఖ హోతా హై ఐసే సర్వథా దుఃఖోం సే భరే హుఏ అర్థ కహియే ధన కా త్యాగ కర, తథా కామ ఔర అర్థ దోనోం కా హేతు జో ధర్మ తిస కా భీ త్యాగ కర ఔర తదనంతర ధర్మ అర్థ కామరూప త్రివర్గ కే హేతు జో సకామ కర్మ తిన కే విషేం ఆసక్తి కా త్యాగ కర ॥ ౧॥

స్వప్నేన్ద్రజాలవత్పశ్య దినాని త్రీణి పంచ వా ।
మిత్రక్షేత్రధనాగారదారదాయాదిసమ్పదః ॥ ౨॥

అన్వయ:- (హే శిష్య !) త్రీణి పంచ వా దినాని (స్థాయిన్యః) మిత్రక్షేత్రధనాగారదార మాయాదిసమ్పదః స్వప్నేన్ద్రజాలవత్ పశ్య ॥ ౨ ॥

తహాం శిష్య శంకా కరతా హై కి, స్త్రీ పుత్రాది ఔర అనేక ప్రకార కే సుఖ దేనేవాలే జో కర్మ తిన కా కిస ప్రకార త్యాగ హో సకతా హై తహాం గురు కహతే హైం కి, హే శిష్య ! తీన

అథవా పాంచ దిన రహనేవాలే మిత్ర, క్షేత్ర, ధన, స్థాన, స్త్రీ ఔర కుటుంబీ ఆది సంపత్తియోం కో స్వప్న ఔర ఇంద్రజాల కీ సమాన అనిత్య జాన ॥ ౨॥

యత్రయత్ర భవేత్తృష్ణా సంసారం విద్ధి తత్ర వై।
ప్రౌఢవైరాగ్యమాశ్రిత్య వీతతృష్ణఃసుఖీభవ 3॥

అన్వయ:- వై యత్ర యత్ర తృష్ణా భవేత్ తత్ర సంసారమ్ విద్ధి (తస్మాత్) ప్రౌఢవైరాగ్యమ్ ఆశ్రిత్య వీతతృష్ణః (సన్) సుఖీ భవ ॥ 3 ॥

అబ యహ వర్ణన కరతే హైం కి, సంపూర్ణ కామ్యకర్మోం మేం అనాదర కరనా రూప వైరాగ్య హీ మోక్షరూప పురుషార్థ కా కారణ హై, జహాం ౨ విషయోం కే విషేం తృష్ణా హోతీ హై తహాం హీ సంసార జాన, క్యోంకి, విషయోం కీ తృష్ణా హీ కర్మోం కే ద్వారా సంసార కా హేతు హోతీ హై, తిస కారణ దృఢ వైరాగ్య కా అవలమ్బన కరకే, అప్రాప్త విషయోం మేం ఇచ్ఛారహిత హోకర ఆత్మజ్ఞాన కీ నిష్ఠా కర కే సుఖీ హో ॥ 3॥

తృష్ణామాత్రాత్మ కో బన్ధస్తన్నాశోమోక్ష ఉచ్యతే।
భాసంసక్తిమాత్రేణ ప్రాప్తితుష్టిర్ముహుర్ముహుః ॥ ౪॥

అన్వయ:- బన్ధః తృష్ణామాత్రాత్మకః తన్నాశః మోక్షః ఉచ్యతే, భవాసంసక్తిమాత్రేణ ముహుర్ముహుః ప్రాప్తితుష్టిః (స్యాత్) ॥ ౪ ॥

జాఉపరోక్త విషయకో హీ అన్య రీతిసే కహతే హైం, హే శిష్య! తృష్ణామాత్ర హీ బడ़ౌ భారీ బంధన హై ఔర తిస తృష్ణామాత్ర కా త్యాగ హీ మోక్ష కహాతా హై, క్యోంకి సంసార కే విషేం ఆసక్తి కా త్యాగ కర కే బారంబార ఆత్మజ్ఞాన సే ఉత్పన్న హుఆ సంతోష హీ మోక్ష కహాతా హై ॥ ౪॥

త్వమేకశ్చేతన శుద్ధోజడం విశ్వమసత్తథా ।
అ-విద్యాపి న కిఞ్చిత్సా కా బుభుత్సాతథాపితే ౫
అన్వయ:- త్వమ్ ఏకః చేతనః శుద్ధః (అసి) విశ్వమ్ జడమ్ తథా అసత్ (అస్తి) అవిద్యా అపి కించిత్ న, తథా తే సా బుభుత్సా అపి కా ? ॥ ౫॥

తహాం శంకా హోతీ హై కి, యది తృష్ణామాత్ర హీ బంధన హై తబ తో ఆత్మప్రాప్తి కీ తృష్ణా భీ బంధన హో జాయగీ ? తహాం కహతే హైం కి, ఇస సంసార మేం ఆత్మా, జగత్ ఔర అవిద్యా యే తీన హీ పదార్థ హైం, తిన తీనోం మేం ఆత్మా (తూ) తో అద్వితీయ, చేతన ఔర శుద్ధ హై, తిన చైతన్యస్వరూప పూర్ణరూప ఆత్మా కే జాననే కీ ఇచ్ఛా (తృష్ణా) బంధన నహీం హోతా హై, క్యోంకి ఆత్మభిన్న జడ పదార్థో కే విషేం ఇచ్ఛా

కరనా హీ తృష్ణా కహాతీ హై క్యోంకి జడ ఔర అనిత్య హోనే కే కారణ జగత్ కే విషేం ఇచ్ఛా కరనా వంధ్యాపుత్ర కీ సమాన మిథ్యా హై, ఉస ఇచ్ఛా సే కిసీ ప్రకార కీ సిద్ధి నహీం హోతీ హై, తిసీ ప్రకార మాయా కే జాననే కీ ఇచ్ఛా (తృష్ణా) కరనా భీ నిరర్థక హీ హై, క్యోంకి మాయా సత్రూపకర కే అథవా అసత్రరూప కర కే కహనే మేం నహీం ఆతీ హై ॥ ౫॥

రాజ్యం సుతాఃకలత్రాణిశరీరాణిసుఖానిచ ।
సంసక్తస్యాపినష్టానితవజన్మనిజన్మని ॥ ౬॥

అన్వయ:- సంసక్తస్య అపి తవ రాజ్యమ్ సుతాః కలత్రాణి శరీరాణి సుఖాని చ జన్మని జన్మని నష్టాని ॥ ౬॥

అబ సంసార కీ జడతా ఔర అనిత్యతా కో దిఖాతే హైం కి, హే శిష్య ! రాజ్య, పుత్ర, స్త్రీ శరీర ఔర సుఖ ఇన కే విషేం తైంనే అత్యంత హీ ప్రీతి కీ తబ భీ జన్మజన్మ మేం నష్ట హో గయే, ఇస కారణ సంసార అనిత్య హై ఐసా జాననా చాహియే ॥ ౬॥

అలమర్థేన కామేన సుకృతేనాపి కర్మణా।
ఏభ్యః సంసారకాన్తారేన విశ్రాన్తమభూన్మనః౭
అన్వయ:- అర్థేన కామేన సుకృతేన కర్మణా అపి అలమ్, (యతః) సంసారకాన్తారే ఏభ్యః మనః విశ్రాన్తమ్ న అభూత్ ॥ ౭॥

అబ ధర్మఅర్థకామరూప త్రివర్గ కీ ఇచ్ఛా కా నిషేధ కరతే హైం, హే శిష్య! ధన కే విషే, కామ కే విషేం ఔర సకామ కర్మోం కే విషే భీ కామనా న కర కే అపనే ఆనన్దస్వరూప కే విషేం పరిపూర్ణ రహే, క్యోంకి, సంసారరూపీ దుర్గమమార్గ కే విషేం భ్రమతా హుఆ మన ఇన ధర్మ-అర్థ-కామ సే విశ్రామ కో కదాపి నహీం ప్రాప్త హోయగా తో కదాపి సంసారబంధన కా నాశ నహీం హోయగా ॥ ౭॥

కృతం న కతి జన్మాని కాయేన మనసా గిరా।
దుఃఖమాయాసదం కర్మ తదద్యాప్యుపరమ్యతామ్॥ ౮॥

అన్వయ:- (హే శిష్య !) ఆయాసదమ్ దుఃఖమ్ కర్మ కాయేన మనమా గిరా కతి జన్మాని న కృతమ్ తత్ అద్య అపి ఉపరమ్యతామ్౮॥

అబ క్రియామాత్ర కే త్యాగ కా ఉపదేశ కరతే హైం కి, హే శిష్య ! మహాక్లేశ ఔర దుఃఖోం కా దేనేవాలా కర్మకాయ, మన ఔర వాణీ సే కితనే జన్మోంపర్యంత నహీం కియా ? అర్థాత్ అనేక జన్మోం మేం కియా, ఔర తిన జన్మజన్మ మేం కియే హుఏ కర్మోం సే తైంనే అనర్థ హీ పాయా, తిస కారణ అబ తో తిన కర్మో కా త్యాగ కర ॥ ౮॥

ఇతి శ్రీమదష్టావక్రమునివిరచితాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం భాషాటీకయా సహితం గురుప్రోక్తముపశమాష్టకం నామ దశమం ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥ ౧౦॥

====

అథైకాదశం ప్రకరణమ్ ౧౧.

భావాభావికారశ్చ స్వభావాదితి నిశ్చయీ।
నిర్వికారో గతక్లేశః సుఖేనైవోపశామ్యతి॥ ౧॥

మ అన్వయః- భావాభావవికారః స్వభావాత్ (జాయతే) ఇతి నిశ్చయీ (పురుషః) నిర్వికారః గతక్లేశః చ (సన్) సుఖేన ఏవ ఉపశామ్యతి ॥ ౧॥

పూర్వోక్త శాంతి జ్ఞాన సే హీ హోతీ హై అన్యథా నహీం హోతీ హై, ఇస కా బోధ కరనే కే నిమిత్త ఆఠ శ్లోకోం సే జ్ఞాన కా వర్ణన కరతే హుఏ ప్రథమ జ్ఞాన కే సాధనోం కా వర్ణన కరతే హైం, కిసీ వస్తు కా భావ ఔర కిసీ వస్తు కా అభావ యహ జో వికార హై సో తో స్వభావ కహియే మాయా ఔర పూర్వసంస్కార కే అనుసార హోతా హై, ఆత్మా కే సకాశ సే నహీం హోతా హై ఐసా నిశ్చయ జిస పురుష కో హోతా హై వహ పురుష అనాయాస సే హీ శాంతి కో ప్రాప్త హో జాతా హై ॥ ౧॥

ఈశ్వరఃసర్వనిర్మాతా నేహాన్య ఇతి నిశ్చయీ॥
అన్తర్గలితసర్వాశఃశాన్తఃక్వాపిన సజ్జతే ౨
అన్వయః- ఇహ సర్వనిర్మాతా ఈశ్వరః, అన్యః న ఇతి నిశ్చయీ (పురుషః) అన్తర్గలితసర్వాశః శాన్తః (సన్) క అపి న సజతే ॥ ౨॥

తహాం శిష్య శంకా కరతా హై కి, మాయా తో జడ హై ఉస కే సకాశ సే భావాభావరూప సంసార కీ ఉత్పత్తి కిస ప్రకార హో సకతీ హై ? తిస కా గురు సమాధాన కరతే హైం కి, సంపూర్ణ జగత్ రచనేవాలా ఏక ఈశ్వర హై, అన్య జీవ జగత్ కా రచనేవాలా నహీం హై, క్యోంకి జీవ ఈశ్వర కే వశీభూత హైం, ఇస ప్రకార నిశ్చయ కరనేవాలా పురుష ఐసే నిశ్చయ కే ప్రభావ సే హీ దూర హో గఈ హై సబ ప్రకార కీ తృష్ణా జిస కీ ఐసా ఔర శాంత కహియే నిశ్చల చిత్త హోకర కహీం భీ ఆసక్త నహీం హోతా హై ॥ ౨॥

ఆపదః సమ్పదః కాలే దైవాదైవేతి నిశ్చయీ।
తృప్తఃస్వస్థేన్ద్రియో నిత్యం న వాంఛతి న శోచతి ॥ ౩॥

అన్వయః కాలే ఆపదః సమ్పదః (చ) దేవాత్ ఏవ (భవన్తి । ఇతి నిశ్చయీ తృప్తః (పురుషః) నిత్యమ్ స్వస్థన్ద్రియః (సన్) న వాఞ్ఛతి న శోచతి ॥ ౩ ॥

తహాం శంకా హోతీ హై కి, యది ఈశ్వర హీ సంసార కో రచనేవాలా హై తో కిన్ హీ పురుషోం కో దరిద్రీ కరతా హై, కిన్ హీ కో ధనీ కరతా హై ఔర కిన్ హీ కో సుఖీ కరతా హై తథా కిన్ హీ కో దుఃఖీ కరతా హై. ఇస కారణ ఈశ్వర కే విషేం వైషమ్య ఔర నైర్ఘణ్య దోష ఆవేగా। తహాం కహతే హైం కి, కిసీ సమయ మేం ఆపత్తియేం ఔర కిసీ సమయ మేం సంపత్తియే
యే అపనే ప్రారబ్ధ సే హోతీ హైం, ఇస కారణ ఈశ్వర కే విషేం వైషమ్య ఔర నైపుణ్యదోష నహీం లగ సకతా. ఇస ప్రకార నిశ్చయ కరనేవాలా పురుష సబ ప్రకార కీ తృష్ణాఓం సే రహిత ఔర విషయోం సే చలాయమాన నహీం హుఈ హైం ఇంద్రియేం జిస కీ ఐసా హోకర అప్రాప్త వస్తు కీ ఇచ్ఛా నహీం కరతా హై ఔర నష్ట హుఈ వస్తు కా శోక నహీం కరతా హై ॥ 3॥

సుఖదుఃఖేజన్మమృత్యూ దైవాదేవేతినిశ్చయీ।
సాధ్యాదర్శీనిరాయాసఃకుర్వన్నపినలిప్యతే॥ ४॥

7 అన్వయ:- సుఖదుఃఖే, జన్మమృత్యూ దైవాత్ ఏవ (భవన్తి) ఇతి నిశ్చయీ, సాధ్యాదర్శీ, నిరాయాసః (పురుషః కర్మాణి) కుర్వన అపి న లిప్యతే ॥ ४॥

తహాం శిష్య శంకా కరతా హై కి, హే గురో ! పూర్వోక్త నిశ్చయయుక్త పురుష భీ కర్మ కరతా హుఆ దేఖనే మేం ఆతా హై సో కైసే హో సకతా హై ? తిస కా గురు సమాధాన కరతే హైం కి, కర్మ కే ఫలరూప సుఖదుఃఖ ఔర జన్మమృత్యు ప్రారధ కే అనుసార హోతే హైం, ఇస ప్రకార నిశ్చయవాలా పురుష ఐసీ దృష్టి నహీం కరతా హై కి, అముక కర్మ ముఝే కరనా చాహియే ఔర ఇస కారణ హీ కర్మ కరనే మేం పరిశ్రమ నహీం కరతా హై, ఔర ప్రారబ్ధకర్మానుసార కర్మ కర కే లిప్త భీ నహీం హోతా హై, అర్థాత్ పాపపుణ్యరూప ఫలకా
భోగనేవాలా నహీం హోతా హై, క్యోంకి ఉస పురుష కో మైం కతా హూం, ఐసా అభిమాన నహీం హోతా హై ॥ ४॥

చిన్తయాజాయతేదుఃఖంనాన్యథేహేతినిశ్చయీ।
తయాహీనఃసుఖీ శాన్తఃసర్వత్రగలితస్పృహః॥

అన్వయ:- ఇహ దుఃఖమ్ చిన్తయా జాయతే, అన్యథా న ఇతి నిశ్చయీ (పురుషః) తయా హీనః (సన్) సుఖీ శాన్తః సర్వత్ర గలితస్పృహః (భవతి) ॥ ॥

తహాం శంకా హోతీ హై కి, యహ కైసే హో సకతా హై కి, కర్మ కరకే భీ పాపపుణ్యరూప ఫల కా భోక్తా న హోతా హే ? తహాం కహతే హైం, ఇస సంసార కే విషేం దుఃఖమాత్ర చిన్తా సే ఉత్పన్న హోతా హై, కిసీ అన్య కారణ సే నహీం హోతా హై, ఇస ప్రకార నిశ్చయవాలా

చిన్తారహిత పురుష శాన్తి తథా సుఖ కో ప్రాప్త హోతా హై, ఔర ఉస పురుష కీ సంపూర్ణ విషయోం సే అభిలాషా దూర హో జాతీ హై ॥ ౫॥

నాహందేహో న మే దేహో బోధోఽహమితి నిశ్చయీ।
కైవల్యమివ సంప్రాప్తో న స్మరత్యకృతం కృతమ్॥

అన్వయ:- అహమ్ దేహః న, మే దేహః న, (కిన్తు) అహమ్ బోధః ఇతి నిశ్చయీ (పురుషః)కైవల్యమ్ సంప్రాప్తః ఇవ కృతమ్ అకృతమ న స్మరతి ॥ ౬ ॥

పూర్వోక్త సాధనోం సే యుక్త జ్ఞానియోం కీ దశా కో నిరూపణ కరతే హైం కి-మైం దేహ నహీం హూం తథా మేరా దేహ నహీం హై, కింతు
మేం జ్ఞానస్వరూప హూం, ఇస ప్రకార జిస పురుష కా నిశ్చయ హో జాతా హై, వహ పురుష జ్ఞాన కే ద్వారా అభిమాన కా నాశ హోనే కే కారణ ముక్తిదశా కో ప్రాప్త హుఏ పురుష కీ సమాన కర్మ అకర్మ కా స్మరణ నహీం కరతా హై అర్థాత్ ఉస కే విషేం లిప్త నహీం హోతా హై ॥ ౬॥

ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తమహమేవేతి నిశ్చయీ। నిర్వికల్పః శుచిః శాన్తఃప్రాప్తా-ప్రాప్తవినిర్వృతః॥ ౭॥

అన్వయ:- ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యంతమ్ అహమ్ ఏవ ఇతి నిశ్చయీ (పురుషః) నిర్వికల్పః శుచిః (తథా) శాన్తః (సన) ప్రాప్తాప్రాప్త వినిర్వృతః (భవతి) ॥ ౭॥

బ్రహ్మా సే లేకర తృణపర్యంత సంపూర్ణ జగత్ మేం హీ హూం, ఇస ప్రకార నిశ్చయవాలే పురుష కే సంకల్ప వికల్ప నష్ట హో జాతే హైం, విషయాసక్తరూప మల సే రహిత హో జాతా హై, ఉస పురుష కా మహాపవిత్ర జో ఆత్మా సో ప్రాప్త ఔర అప్రాప్త వస్తు కీ ఇచ్ఛా సే రహిత హోకర పరమ సంతోష కో ప్రాప్త హోతా హై ॥ ౭॥

నానాశ్చర్యమిదం విశ్వం న కిఞ్చిదితి నిశ్చయీ । నిర్వామనః స్ఫూర్తిమాత్రో న కిఞ్చిదితి శామ్యతి ॥ ౮॥

అన్వయ:- నానాశ్చర్యమ్ ఇదమ్ విశ్వమ్ కిఞ్చిత్ న, ఇతి నిశ్చయీ (పురుషః) నిర్వాసనః స్ఫూర్తిమాత్రః (సన్) న కిఞ్చిత్ ఇతి శామ్యతి ॥ ౮॥

తహాం శంకా హోతీ హై కి, జ్ఞానీ కే సంకల్ప, వికల్ప స్వయం హీ కిస ప్రకార నష్ట హో జాతే హైం అధిష్ఠానరూప బ్రహ్మ కా సాక్షాత్కారజ్ఞాన హోనేపర జగత్ కల్పిత ప్రతీత హోనే లగతా హై ఔర నానారూపవాలాజగత్ భీ జ్ఞాన కా ఆత్మస్వరూప హీ ప్రతీత హోతా హై కి, యహ సమ్పూర్ణ జగత్ మేరీ (ఆత్మాకీ) సత్తా సే హీ స్ఫురిత హోతా హై ఐసా నిశ్చయ హోతే హీ జ్ఞానీ కీ సంపూర్ణ వాసనా నష్ట హో జాతీ హై ఔర చైతన్యస్వరూప హో జాతా

హై ఔర ఉస కో కోఈ వ్యవహార శేష నహీం రహతా హై, ఇస కారణ శాంతి కో ప్రాప్త హో జాతా హై ఔర ఉసజ్ఞానీ కీ కార్యకారణరూప ఉపాధినష్ట హో జాతీ హై, క్యోంకి జ్ఞానీ కో సంపూర్ణ జగత్ స్వప్న కీ సమాన భాసనే లగతా హై ॥ ౮॥

ఇతి శ్రీమదష్టావక్రమునివిరచితాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం భాషాటీకయా సహితం జ్ఞానాష్టకం నామైకాదశం ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥౧౧॥

=====

అథ ద్వాదశం ప్రకరణమ్ ౧౨.
కాయకృత్యాసహఃపూర్వ తతో వాగ్విస్తరాసహః ।
అథచింతాసహస్తస్మాదేవమేవాహమాస్థితః॥ ౧॥

అన్వయ:- పూర్వమ్ కాయకృత్యాసహః, తతః వాగ్విస్తరాసహః, అథ చిన్తాసహః, తస్మాత్ అహమ్ ఏవమ్ ఏవ ఆస్థితః (అస్మి)॥ ౧॥

పూర్వ ప్రకరణ కే విషేం జ్ఞానాష్టక సే వర్ణన కియే హుఏ విషయకో హీ శిష్య అపనే విషేం దిఖాతా హై శిష్య కహతా హై కి హే గురో ! ప్రథమ మైంనే ఆప కీ కృపా సే కాయిక క్రియాఓం కా త్యాగ కియా, తదనంతర వాణీ కే జపరూప కర్మ కా త్యాగ కియా ఇస కారణ హీ మన కే సంకల్పవికల్పరూప కర్మ కా త్యాగ కియా ఇస ప్రకార మైం సబ ప్రకార కే వ్యవహారోం కా త్యాగ కర కే కేవల చైతన్యస్వరూప ఆత్మా కా ఆశ్రయ కర కే స్థిత హూం ॥ ౧॥

ప్రీత్యభావేన శబ్దాదేరదృశ్యత్వేన చాత్మనః ।
విక్షేపైకాగ్రహదయ ఏవమేవాహమాస్థితః ॥ ౨॥

అన్వయ:- శబ్దాదేః ప్రీత్యభావేన, ఆత్మనః చ అదృశ్యత్వేన విక్షేపైకాగ్రహృదయః అహమ్ ఏవమ్ ఏవ ఆస్థితః (అస్మి) ॥ ౨॥

ఉపరోక్త తీన ప్రకార కే కాయిక ఆది వ్యాపారోం కే త్యాగనే మేం కారణ దిఖాతా హై కి నాశవాన్ ఫల కే ఉత్పన్న కరనేవాలే శబ్దాది విషయోం కే విషేం ప్రీతి న హోనే సే ఔర ఆత్మా కే అదృశ్య హోనే సే మేరా హృదయ తీనోం ప్రకార కే విశేపోం సే రహిత ఔర ఏకాగ్ర హై, అర్థాత్ నాశవాన్ స్వర్గాది ఫల దేనేవాలే జప ఆది కే విషేం ప్రీతి న హోనే సే తో మేరే విషేం జపరూప విక్షేప నహీం హై ఔర ఆత్మా అదృశ్య హై ఇస
కారణ ఆత్మా ధ్యాన కా విషయ నహీం హై, ఇస కారణ చింతారూప మన కా విక్షేప భీ మేరే విషేం నహీం హై, ఇస కారణ మైం ఆత్మస్వరూప కర కే స్థిత హూం॥ ౨॥

సమాధ్యాసాదివిక్షిప్తౌ వ్యవహారః సమాధయే।

ఏవం విలోక్యనియమమేవమేవాహమాస్థితః॥ 3॥

అన్వయ:- సమాధ్యాసాదివిక్షిప్తౌ (సత్యామ్) సమాధయే వ్యవహారః (భవతి), ఏవమ్ నియమమ్ విలోక్య అహమ్ ఏవమ్ ఏవ ఆస్థితః (అస్మి)॥ 3॥

తహాం శంకా హోతీ హై కి, కిసీ ప్రకార కా విక్షేప న హోనేపర భీ సమాధి కే అర్థ తో వ్యవహార కరనా హీ పడేగా తిస కా సమాధాన కరతే హైం కి, యది కర్తృత్వ భోక్తృత్వ కా అధ్యాసరూప విక్షేప హోతా అర్థాత్ మైం కర్తా హూం, మైం భోక్తా హూం ఇత్యాది మిథ్యా అధ్యాసరూపవిషేక్ష యది హోతా తో ఉస కీ నివృత్తి కే అర్థ సమాధి కే నిమిత్త వ్యవహార కరనా పడతా హై; యది ఐసా అధ్యాస నహీం హోతా తో సమాధి కే నిమిత్త వ్యవహార నహీం కరనా పడతా హై, ఇస ప్రకార కే నియమ కో దేఖకర శుద్ధ ఆత్మజ్ఞాన కా ఆశ్రయ లేనేవాలే మేరే విషేం అధ్యాస న హోనే కే కారణ సమాధిశూన్య మేం ఆత్మస్వరూప కే విషేం స్థిత హూం ॥ 3॥

హేయోపాదేయవిరహాదేవం హర్షవిషాదయోః।
అభావాదద్యహేబ్రహ్మన్నేవమేవాహమాస్థితః ॥ ४॥

అన్వయః హే బ్రహ్మన్ ! హేయోపాదేయవిరహాత్ ఏవమ్ హవిషాదయోః అభావాత్ అద్య అహమ్ ఏవమ్ ఏవ ఆస్థితః (అస్మి) ॥ ४॥

శిష్య కహతా హై కి, హే గురో ! మైం తో పూర్ణస్వరూప హూం ఇస కారణ కిస కా త్యాగ కరూం ? ఔర కిస కా గ్రహణ కరూం? అర్థాత్ న మేరే కో కుఛ త్యాగనే యోగ్య హై ఔర న కుఛ గ్రహణ కరనే యోగ్య హై, ఇసీ ప్రకార మేరే కో కిసీ ప్రకార కా హర్ష శోక భీ నహీం హై, మైం తో ఇస సమయ కేవల అత్మస్వరుప కే విషేం స్థిత హూ॥ ४॥

ఆశ్రమానాశ్రమం ధ్యానం చిత్తస్వీకృతవర్జనమ్।
వికల్పమమవీక్ష్యైతైరేవమేవాహమాస్థితః॥ ५॥

అన్వయ:- ఆశ్రమానాశ్రమమ్ ధ్యానమ్ చిత్తస్వీకృతవర్జనమ్ ఏతైః ఏవ మమ వికల్పమ్ వీక్ష్య అహమ్ ఏవమ్ ఏవ ఆస్థితః (అస్మి)॥ ५॥

మైం మన ఔర బుద్ధి సే పరే హూం, ఇస కారణ మేరే విషేం వర్ణాశ్రమ కే విషేం విహిత ధ్యాన కర్మ ఔర సంకల్ప, వికల్ప నహీం హైం, మైం సబ కా సాక్షీ హూం ఐసా విచార కర ఆత్మస్వరూప కే విషేం స్థిత హూం ॥ ५॥

కర్మానుష్ఠానమజ్ఞానాద్యథైవోపరమస్తథా।
బుద్ధాసమ్యగిదంతత్త్వమేవమేవాహమాస్థితః॥ ६॥

అన్వయ:- యథా అజ్ఞానాత్ కర్మానుష్ఠానమ్ తథా ఏవ ఉపరమః (భవతి), ఇదమ్ తత్త్వమ్ సమ్యక బుద్ధ్వా అహమ్ ఏవమ్ ఏవ ఆస్థితః (అస్మి)॥ ౬॥

జిస ప్రకార కా కర్మానుష్ఠాన (కర్మ కరనా) అజ్ఞాన సే హీ హోతా హై తిస ప్రకార కర్మ కా త్యాగ భీ అజ్ఞాన సే హీ హోతా హై, క్యోంకి ఆత్మా కే విషేం త్యాగనా ఔర గ్రహణ కరనా కుఛ భీ నహీం బనతా హై, ఇస తత్వ కో యథార్థ రీతిసే జానకర మైం ఆత్మస్వరూప కే విషే హీ స్థిత హూం ॥ ౬॥

అచిన్త్యం చిన్త్యమానోఽపి చిన్తారూపం భజత్యసౌ।
త్యక్త్వా తద్భావనం తస్మాదేవ-మేవాహమాస్థితః॥ ౭॥

అన్వయ:- అచిన్త్యమ్ చిన్త్యమానః అపి అసౌ చిన్తారూపమ్ భజతి, తస్మాత్ తద్భావనమ్ త్యక్త్వా అహమ్ ఏవమ్ ఏవ ఆస్థితః (అస్మి)॥ ౭॥

అచింత్య జో బ్రహ్మ హై తిస కో చింతన కరతా హుఆ భీ యహ పురుష ఆత్మచింతామయ రూప కో ప్రాప్త హోతా హై, తిస కారణ బ్రహ్మ కే చింతన కా త్యాగ కర కే మైం ఆత్మస్వరూప కే విత్రం స్థిత హూం ॥ ౭॥

ఏవమేవ కృతం యేన స కృతార్థోం భవేద-సౌ ।
ఏవమేవ స్వభావో యఃస కృతార్థో భవేదసౌ॥ ౮॥

అన్వయ:- యేన ఏవమ్ ఏవ కృతమ్ సః అసౌ కృతార్థః భవేత్, యః ఏవమ్ ఏవ స్వభావః సః అసౌ కృతార్థః భవేత్ ॥ ౮॥

జిస పురుషనే ఇస ప్రకార ఆత్మస్వరూప కో సాధనోం కే ద్వారా సర్వక్రియారహిత కియా హై వహ కృతార్థ హై ఔర జో బినా సాధనోంకే హీ స్వభావ సే క్రియారహిత శుద్ధ ఆత్మస్వరూప కే జ్ఞానవాలా హై, ఉస కే కృతార్థ హోనే మేం తో కహనా హీ క్యా హై॥ ౮॥

ఇతి శ్రీమదృష్టావక్రమునివిరచితాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం భాషాటీకయా సహితమేవమేవాష్టకం నామ ద్వాదశం ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥ ౧౨॥

=====

అథ త్రయోదశం ప్రకరణమ్ ౧౩.

అకిఞ్చనభవంస్వాస్థ్యం కౌపీనత్వేఽపిదుర్లభమ్।
త్యాగాదానేవిహాయాస్మాదహమాసేయథాసుఖమ్ ౧

అన్వయ:- కౌపీనత్వే అపి అకిఞ్చనభవమ్ స్వాస్థ్యమ్ దుర్లభమ్ , అస్మాత్ అహమ్ త్యాగాదానే విహాయ యథాసుఖమ్ ఆ సే ॥ ౧॥

అబ జీవన్ముక్తి అవస్థా కా ఫల జో పరమ సుఖ తిస కా వర్ణన కరతే హైం, సంపూర్ణ విషయోం కే విషేం ఆసక్తి కా త్యాగ కరనే సే ఉత్పన్న హోనేవాలీ చిత్త కీ స్థిరతా, కోపీనమాత్ర మేం ఆసక్తి కరనే సే భీ నహీం ప్రాప్త హోతీ హై, ఇస కారణ మైం త్యాగ ఔర గ్రహణ కే విషేం ఆసక్తి కా త్యాగ కర కే సర్వదా సుఖరూప సే స్థిత హూం ॥౧॥

కుత్రాపి ఖేదఃకాయస్య జిహ్వా కుత్రాపి ఖిద్యతే।
మనః కుత్రాపితత్త్యక్త్వా పురుషార్థేస్థితఃసుఖం౨

అన్వయ:- కుత్ర అపి కాయస్య ఖేదః (భవతి) కుత్ర అపి జిహ్వా (ఖిద్యతే) కుత్ర అపి మనః (ఖిద్యతే) (అతః) తత్ త్యక్త్వా సుఖమ్ పురుషార్థ స్థితః (అస్మి) ॥ ౨॥

యది వ్రతతీర్థాది సేవన కరే తో శరీర కో ఖేద హోతా హై ఔర యది గీతాభాగవతాది స్తోత్రోం కా పాఠ కియా జాయ తో జిహ్వా కో ఖేద హోతా హై, ఔర యది ధ్యాన సమాధి కీ జాయ తో మన కో ఖేద హోతా హై, ఇస కారణ మైం ఇన తీనోం దుఃఖోం కా త్యాగ కర కే సుఖపూర్వక ఆత్మస్వరూప కే వి స్థిత హూం ॥ ౨॥

కృతం కిమపి నైవస్యాదితి సచిన్త్య త-త్త్వతః ।
యదా యత్కర్తుమాయాతి తత్కృత్వా సే యథాసుఖమ్ ॥ 3॥

అన్వయ:- కృతమ్ కిమ్ అపి తత్త్వతః న ఏవ స్యాత్ ఇతి సఞ్చిన్త్య యదా యత్ కర్తుమ్ ఆయాతి తత్ కృత్వా యథాసుఖమ్ ఆ సే ॥ 3 ॥

వాదీ శంకా కరతా హై కి, వాణీ మన ఔర శరీర ఇన తీనోం కే వ్యాపార కా త్యాగ హోనే సే తో తత్కాల శరీర కా నాశ హో జాయగా, క్యోంకి ఇస ప్రకార కే త్యాగ సే అన్నజల కా భీ త్యాగ హో జాయగా, ఫిర శరీర కిస ప్రకార
రహ సకేగా ? తిస కా సమాధాన కరతే హైం, కి శరీర ఇంద్రియాది సే కియా హుఆ కోఈ కర్మ ఆత్మా కా నహీం హో సకతా హై, ఇస ప్రకార విచార కర జో కర్మ కరనా పడతా హై ఉస కర్మ కో అహంకారరహిత కర కే మైం ఆత్మస్వరూప కే విషేం సుఖపూర్వక స్థిత హూం ॥ 3॥

కర్మనైష్కర్మ్యనిర్బన్ధభావా దేహస్థయోగినః।
సంయోగాయోగవిరహాదహమా సే యథాసుఖమ్॥ ౪॥

అన్వయ:- కర్మనైష్కర్మ్యనిర్వన్ధభావాః దేహస్యయోగినః (భవన్తి) అహమ్ (తు) సంయోగాయోగవిరహాత్ యథాసుఖమ్ ఆ సే ॥ ౪ ॥

తహాం వాదీ శంకా కరతా హై కి, యా కర్మమార్గ మేం నిష్ఠా కరే యా నిష్కర్మమార్గమేం హీ నిష్ఠా కరే ఏకసాథ దోనోం మార్గోంపర చలనా కిస ప్రకార హో సకేగా ? తహాం కహతే

హైం, కర్మ ఔర నిష్కర్మ తౌ దేహ కా అభిమాన కరనేవాలే యోగీకో హీ హోతే హైం ఔర మైం తో దేహ కే సంయోగ ఔర వియోగ దోనోం కో త్యాగకర సుఖరూప స్థిత హూం ॥౪॥

అర్థానౌ‹ న మే స్థిత్యా గత్యా న శయనేన వా।
తిష్ఠన్ గచ్ఛన్ స్వపన తస్మాదహమా సే యథాసుఖమ్ ॥౫॥

అన్వయ:- స్థిత్యా గత్యా (చ) మే అర్థానౌ‹ న వా శయనేన (చ) న తస్మాత్ తిష్ఠన్ గచ్ఛన్ స్వపన్ యథాసుఖమ్ ఆ సే ॥౫॥

లౌకిక వ్యవహార కే విషే భీ మేరే కో అభిమాన నహీం హై, క్యోంకి స్థితి, గతి తథా శయన ఆది సే మేరా కోఈ హాని, లాభ నహీం హోతా హై, ఇస కారణ మైం ఖడా రహూం వా చలతా రహూం అథవా శయన కరతా రహూం తో ఉస మేం మేరీ ఆసక్తి నహీం హోతీ హై, క్యోంకి మైం తో సుఖపూర్వక ఆత్మస్వరూప కే విషేం స్థిత హూం ॥౫॥

స్వపతో నాస్తి మే హానిః సిద్ధిర్యత్నవతో న-వా।
నాశోల్లాసౌ విహాయాస్మాదహమా సే యథా-సుఖమ్ ॥౬॥

అన్వయ:- మే స్వపతః హానిః న అస్తి యత్నవతః వా సిద్ధిః న (అస్తి); అస్మాత్ నాశోల్లాసౌ విహాయ అహమ్ యథాసుఖమ్ ఆసే॥౬॥

సంపూర్ణ ప్రయత్నోం కో త్యాగ కర కే శయన కరూం తో మేరీ కిసీ ప్రకార కీ హాని నహీం హై ఔర అనేక ప్రకార కే ఉద్యమ కరూం తో మేరా కిసీ ప్రకార కా లాభ నహీం హై, ఇస కారణ త్యాగ ఔర సంగ్రహ కో ఛోడకర మైం సుఖపూర్వక ఆత్మస్వరూప కే విషేం స్థిత హూం ॥౬॥

సుఖాదిరూపానియమం భావేష్వాలోక్యభూరిశః ।
శుభాశుభేవిహాయాస్మాదహమాసేయథాసుఖమ్ ౭॥

అన్వయ:- మావేషు భూరిశః సుఖాదిరూపానియమమ్ ఆలోక్య అస్మాత్ అహమ్ శుభాశుభే విహాయ యథాసుఖమ్ ఆ సే ॥ ౭॥

భావ జో జన్మ తిన కే విషేం అనేక స్థానోం మేం సుఖదుఃఖాది ధర్మో కీ అనిత్యతా కో దేఖకర ఔర ఇస కారణ హీ శుభ ఔర అశుభ కర్మో కో త్యాగకర మైం సుఖపూర్వక ఆత్మస్వరూప కే విషేం స్థిత హూం ॥౭॥

ఇతి శ్రీమదష్టావక్రానివిరచితాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం భాషాటీకయా సహితం యథాసుఖసప్తకం నామ త్రయోదశం ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥ ౧౩॥

=====

అథ చతుర్దశం ప్రకరణమ్ ౧౪.

ప్రకృత్యా శూన్యచిత్తోయఃప్రమాదాద్భావభావనః ॥

నిద్రితోబోధిత ఇవ క్షీణసంసరణో హి సః ౧॥

అన్వయ:- ప్రకృత్యా శూన్యచిత్తః ప్రమాదాత్ భావభావనః యః నిద్రితః ఇవ బోధితః (భవతి) సః హి క్షీణసంసరణః ॥ ౧॥

అబ శిష్య అపనీ సుఖరూప అవస్థా కా వర్ణన కరతా హై కి, అపనే స్వభావ సే తో చిత్త కే ధర్మో సే రహిత హై ఔర బుద్ధి కే ద్వారా ప్రారబ్ధకమోం కే వశీభూత హోకర అజ్ఞాన కే కారణ సంకల్పవికల్ప కీ భావనా కరతా హై, జిస ప్రకార కోఈ పురుష సుఖపూర్వక శయన కరతా హోయ ఉస కో కోఈ పురుష జగాకర కామ కరావే తో వహ కామ ఉస పురుష కే మన కీ ఇచ్ఛా కే అనుసార నహీం హోతా హై, కింతు అన్య
పురుష కే వశీభూత హోకర కార్య కరతా హై వాస్తవ మేం ఉస కా చిత్త కార్య కే సంకల్పవికల్ప సే రహిత హోతా హై తిసీ ప్రకార ప్రారబ్ధకర్మానుసార సంకల్పవికల్ప కరనేవాలే పురుష కా చిత్త విషయోం సే శాన్త అర్థాత్ సంసారరహిత హోతా హై ॥౧॥

కధనాని వ మిత్రాణిక మే విషయదస్యవః ।
కశాస్త్రం క చ విజ్ఞానం యదా మే గలితాస్టహార
అన్వయ:- యదా మే స్పృహా గలితా (తదా) మే ధనాని వ, మిత్రాణి క, విషయదస్యవః క్వ, శాస్త్రమ్ క్వ, విజ్ఞానమ్ చ క్వ ॥ ౨॥

విషయవాసనా సే రహిత పూర్ణరూప జో మైం హూం తిస మేరీ యది ఇచ్ఛా నష్ట హో గఈ తో ఫిర మేరే ధన కహాం, మిత్రవర్గ కహాం, విషయరూప లుటేరే కహాం ఔర శాస్త్ర కహాం అర్థాత్ ఇన మేం సే కిసీ వస్తు భీ మేరీ ఆసక్తి నహీం రహతీహై॥ ౨॥

విజ్ఞాతే సాక్షిపురుషే పరమాత్మనిచేశ్వరే।

నైరాశ్యేబన్ధమోక్షేచన చిన్తా ముక్తయే మమ ॥3॥

అన్వయ:- సాక్షిపురుషే పరమాత్మని ఈశ్వరే చ విజ్ఞాతే బన్ధమోక్షేచ నైరాశ్యే (సతి) మమ ముక్తయే చిన్తా న ॥ 3 ॥

దేహ, ఇంద్రియ ఔర అంతఃకరణ కే సాక్షీ సర్వశక్తిమాన పరమాత్మా కా జ్ఞాన హోనేపర పురుష కో బంధ తథా మోక్షకీ
ఆశా నహీం హోతీ హై ఔర ముక్తి కే లియే భీ చింతా నహీం హోతీ హై ॥3॥

అన్తర్వికల్పశూన్యస్య బహిఃస్వచ్ఛన్ద-చారిణః।
భ్రాన్తస్యేవ దశాస్తాస్తాస్తాహ-శా ఏవ జానతే ॥ ४॥

అన్వయ:- అన్తర్వికల్పశూన్యస్య భ్రాన్తస్య ఇవ బహిఃస్వచ్ఛన్దచారిణః (జ్ఞానినః) తాః తాః దశాః తాదృశాః ఏవ జానతే ॥ ४ ॥

అంతఃకరణ కే విషేం సంకల్పవికల్ప సే రహిత ఔర బాహర భ్రాంత (పాగల) పురుష కీ సమాన స్వచ్ఛంద హోకర విచరనేవాలే జ్ఞానీ కీ తిన తిన దశాఓం కో తైసే హీ జ్ఞానీ పురుష జానతే హైం ॥ ४॥

ఇతి శ్రీమదష్టావక్రగీతాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం భాషాటీకయా సహితం శాంతిచతుష్టయం నామ చతుర్దశం ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥ ०४॥

=====

అథ పఞ్చదశం ప్రకరణమ్ ०५.
యథాతథోపదేశేన కృతార్థఃసత్వబుద్ధిమాన్॥
ఆజీవమపిజిజ్ఞాసుః పరస్తత్ర విముహ్యతి॥ ०॥

అన్వయ:- సత్వబుద్ధిమాన (శిష్యః) యథా తథా ఉపదేశేన కృతార్థః (భవతి), పరః ఆజీవమ్ జిజ్ఞాసుః అపి తత్ర విముహ్యతి ॥ ० ॥

యద్యపి గురునే శిష్య కే అర్థ పహిలే ఆత్మతత్వ కా ఉపదేశ కియా హై తథా శాస్త్ర మేం ఐసా నియమ హై కి, కఠిన సే జాననే యోగ్య హోనే కే కారణ శిష్యోం కే అర్థ ఆత్మతత్వ కా బారంబార ఉపదేశ కరనా చాహియే ఔర ఛాన్దోగ్య ఉపనిషద్ కే విషేం గురునే శిష్య కే అర్థ బారంబార ఆత్మతత్వ కా ఉపదేశ కియా హై, ఇస కారణ గురు ఫిర భీ శిష్య కే అర్థ ఆత్మతత్వ కా ఉపదేశ కరతే హుఏ ప్రథమ జ్ఞాన కే అధికారీ ఔర అనధికారీ కా వర్ణన కరతే హైం కి, జిస కీ బుద్ధి సాత్వి కీ హోతీ హై వహ శిష్య యథాకథంచిత్ ఉపదేశ శ్రవణ కరకే భీ కృతార్థ హో జాతా హై, ఇస కారణ హీ సత్యయుగ కే విషేం కేవల ఏక అక్షర బ్రహ్మ జో ఓం కార తిసకే హీ ఉపదేశమాత్ర సే అనేక శిష్య కృతార్థ హోగయే అర్థాత్ జ్ఞాన కో ప్రాప్త హోగయే ఔర జిన కీ తామసీ బుద్ధి హోతీ హై, ఉన కో మరణపర్యంత ఉపదేశ కరో తబ భీ ఉన కో ఆత్మస్వరూప కా జ్ఞాన నహీం హోతా హై, కింతు మహామోహ మేం పడ़ే రహతే హైం, ప్రహ్లాదజీ కా పుత్ర విరోచన దైత్య థా ఉన కో బ్రహ్మాజీనే అనేక బార ఉపదేశ కియా, తో భీ వహ మహామోహయుక్త హీ రహా, క్యోంకి వహ తామసీ బుద్ధివాలా థా ॥ ०॥

మోక్షో విషయవైరస్య బన్ధో వైషయి కో రసః ।

ఏతావదేవ విజ్ఞానం యథేచ్ఛసి తథా కురు ॥ ౨॥

అన్వయ:- విషయవైరస్యమ్ మోక్షః, వైషయికః రసః బన్ధః విజ్ఞానమ్ ఏతావత్ ఏవ; యథా ఇచ్ఛసి తథా కురు ॥ ౨॥

అబ బంధ ఔర మోక్ష కా స్వరూప దిఖాతే హైం కి, విషయోం కే విషే ఆసక్తి న కరనా య హీ మోక్ష హై ఔర విషయోం మేం ప్రతి కరనా య హీ బంధన హై, ఇతనా హీ గురు ఔర వేదాంత కే వాక్యోం సే జాననే యోగ్య హై, ఇస కారణ హే శిష్య ! జైసీ తేరీ రుచి హో వైసా కర ॥ ౨॥

వాగ్మిప్రాజ్ఞమహోద్యోగంజనం మూకజడాలసమ్ ।
కరోతితత్త్వబోధోఽయమతస్త్యక్తో బుభుక్షుభిః3
అన్వయ:- అయమ్ తత్త్వబోధః వాగ్మిప్రాజ్ఞమహోద్యోగమ్ జనమ్ మూకజడాలసమ్ కరోతి అతః బుభుక్షుభిః త్యక్తః ॥ 3॥

అబ ఇస బాత కా వర్ణన కరతే హైం కి, తత్వజ్ఞాన కే సివాయ కిసీ అన్య సే విషయాసక్తి కా నాశ నహీం హో సకతా హై, యహ ప్రసిద్ధ తత్వజ్ఞాన వాచాల పురుష కో మూక (గూంగా) కర దేతా హై, పణ్డిత కో జడ కర దేతా హై, పరమ ఉద్యోగీ పురుషకో భీ ఆలసీ కర దేతా హై, క్యోంకి, మన కే ప్రత్యగాత్మా కే విషే లగనే సే జ్ఞానీ కీ వాణీ మన ఔర శరీర కీ వృత్తియే నష్ట హో జాతీ హైం ఇస కారణ హీ విషయభోగ కీ లాలసా కరనేవాలే పురుషోంనే ఆత్మజ్ఞాన కా అనాదర కర రఖా హై ॥ 3॥

న త్వం దేహో న తే దేహో భోక్తా కర్తా న వా భవాన్ ।
చిద్రూపోఽసి సదా సాక్షీనిరపేక్షః సుఖం చర॥ ౪॥

అన్వయ:- హే శిష్య ! త్వమ్ దేహః న, (తథా) తే దేహః న, భవాన్ కర్తా వా భోక్తా న, (యతః) (భవాన్) చిద్రూపః సదా సాక్షీ అసి, (అతః) నిరపేక్షః (సన్) సుఖం చర ॥ ౪ ॥

అబ తత్వజ్ఞాన కీ ప్రాప్తి కే అర్థ ఉపదేశ కరతే హైం కి, హే శిష్య ! తూ దేహరూప నహీం హై తథా తేరా దేహ నహీం హై క్యోంకి తూ చైతన్యరూప హై తిసీ ప్రకార తూ కర్మోం కా కరనేవాలా తథా కర్మఫల కా భోగనేవాలా నహీం హై, క్యోంకి కర్మ కరనా ఔర ఫల భోగనా యహ మన ఔర బుద్ధి కే ధర్మ హైం ఔర తూ తో మన ఔర బుద్ధి సే భిన్న సాక్షీమాత్ర ఇస ప్రకార హై జిస ప్రకార ఘట కా దేఖనేవాలా ఘట సే భిన్న హోతా హై, ఇస కారణ హే శిష్య ! దేహ కే సంబంధీ జోస్త్రీపుత్రాది తిన సే ఉదాసీన హోకర సుఖపూర్వక విచర ॥ ౪॥

రాగద్వేషౌ మనోధర్మౌం న మనస్తే కదాచన ।
నిర్వికల్పోఽసి బోధాత్మానిర్వికారః సుఖం చర ॥౫॥

అన్వయ:- రాగద్వేషౌ మనోధర్మౌ (భవతః) మనః తే (సమ్బన్ధి) కదాచన న (భవతి), (యతః త్వమ్) నిర్వికల్పః బోధాత్మా అసి, (అతః) నిర్వికారః (సన్) సుఖం చర ॥ ౫ ॥

హే శిష్య ! రాగ ఔర ద్వేష ఆది మన కే ధర్మ హైం తేరే నహీం హైం ఔర తేరా మన కే సాథ కదాపి సంబంధ నహీం హై, క్యోం కి తూ సంకల్పవికల్పరహిత జ్ఞానస్వరూప హై, ఇస కారణ తూ రాగాదివికారరహిత హోకర సుఖపూర్వక విచర ॥౫॥

సర్వభూతేషు చాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని ।
విజ్ఞాయనిరహంకారోనిర్మమస్త్వం సుఖీభవ ॥౬॥

అన్వయ:- సర్వభూతేషు చ ఆత్మానమ్ సర్వభూతాని చ ఆత్మని విజ్ఞాయ త్వమ్ నిరహంకారః నిర్మమః (సన్) సుఖీ భవ ॥ ౬॥

ఆత్మా సంపూర్ణ ప్రాణియోం కే విషేం కారణరూప సే స్థిత హై, ఔర సంపూర్ణ ప్రాణీ ఆత్మా కే విషేం అధ్యస్త హైం ఇస ప్రకార జానకర మమతా ఔర అహంకారరహిత సుఖపూర్వక స్థిత హో ॥౬॥

విశ్వ స్ఫురతి యత్రేదం తరఙ్గా ఇవ సాగరే।
తత్త్వమేవ న సన్దేహశ్చిన్మూర్త విజ్వరో భవ ॥౭॥

అన్వయ:- యత్ర ఇదమ్ విశ్వమ్ సాగరే తరఙ్గా ఇవ స్ఫురతి, తత్ త్వమ్ ఏవ (అత్ర) సన్దేహః న, (అతః) హే చిన్మూర్త ! (త్వమ్) విజ్వరః భవ ॥ ౭॥

జిస ప్రకార సముద్ర కే విషేం జో తరంగ హైం వే కల్పిత ఔర అనిత్య హైం, తిసీ ప్రకార జిస ఆత్మా కే విషేం యహ విశ్వ కల్పిత హై వహ తూ హీ హై, ఇస మేం కుఛ సందేహ నహీం హై, ఇస కారణ హే చైతన్యరూప శిష్య ! తూ సంపూర్ణ సన్తాపరహిత హో ॥౭॥

శ్రద్ధస్వ తాత శ్రద్ధస్వ నాత్ర మోహం కురుష్వ భోః।
జ్ఞానస్వరూపోభగవానాత్మా త్వం ప్రకృతేఃపరః॥౮॥

అన్వయ:- భోః తాత ! శ్రద్వస్వ శ్రద్ధస్వ, అత్ర మోహమ్ న కురుష్వ (యతః) త్వమ్ జ్ఞానస్వరూపః భగవాన్ ప్రకృతేః పరః ఆత్మా (అసి) ॥ ౮ ॥

హే తాత ! గురు ఔర వేదాన్త కే వచనోంపర విశ్వాస కర, విశ్వాస కర, ఆత్మా కీ చేతనస్వరూపతా కే విషయ మేం మోహ కహియే సంశయవిపర్యయస్వరూప అజ్ఞాన

మత కర, క్యోంకి తూ జ్ఞానస్వరూప, సర్వశక్తిమాన, ప్రకృతిసే పర ఆత్మస్వరూప హై ॥౮॥

గుణైః సంవేష్టితో దేహస్తిష్ఠత్యాయాతి యాతి చ ।
ఆత్మా న గన్తా నాగన్తా కిమేనమనుశోచసి॥౯॥

అన్వయ:- గుణైః సంవోష్టతః దేహః తిష్ఠతి ఆయాతి యాతి చ ఆత్మా న గన్తా న ఆగన్తా (అతః) ఏనమ్ కిమ్ అనుశోచసి ॥ ౯॥

గుణ కహియే ఇంద్రియ ఆది సే వేష్టిత దేహ హీ సంసార కే విషేం రహతా హై, ఆతా హై ఔర జాతా హై ఔర ఆత్మా తో న జాతా న ఆతా హై, ఇస కారణ మైం జాఊంగా, మేరా మరణ హోగా ఇత్యాది దేహ కే ధర్మోం సే ఆత్మా కే విషేం శోక మత కర, క్యోంకి ఆత్మా తో సర్వవ్యాపీ ఔర నిత్యస్వరూప హై॥౯॥

దేహస్తిష్ఠతు కల్పాన్తం గచ్ఛత్వద్యైవ వా పునః।
వ వృద్ధిఃక్వ చ వా హానిస్తవ చిన్మాత్రరూపిణః॥౧౦॥

అన్వయ:- దేహః కల్పాన్తమ్ తిష్ఠతు వా పునః అద్య ఏవ గచ్ఛతు; చిన్మాత్రరూపిణః తవ క్వ హానిః వా క్వ చ వృద్ధిః ॥ ౧౦ ॥

హే శిష్య ! యహ దేహ కల్పపర్యంత స్థిత రహే, అథవా అబ హీ నష్ట హో జాయ తో ఉస సే తేరీ న హాని హోతీ హై ఔర న వృద్ధి హోతీ హై, క్యోంకి తూ తో కేవల చైతన్యస్వరూప హై॥౧౦॥

త్వయ్యనన్తమహామ్భోధౌ విశ్వవీచిఃస్వభావతః ।
ఉదేతువాస్తమాయాతునతేవృద్ధిర్నవాక్షతిః॥౧౧॥

అన్వయ:- అనన్తమహామ్భోధౌ త్వయి స్వభావతః విశ్వవీచిః ఉదేతు వా అస్తమ్ ఆయాతు తే వృద్ధిః న వా క్షతిః న ॥ ౧౧ ॥

హే శిష్య ! తూ చైతన్య అనంతస్వరూప హై ఔర జిస ప్రకార సముద్ర కే విషేం తరంగ ఉత్పన్న హోతీ హైం ఔర లీన హో జాతీ హైం, తిస ప్రకార తేరే (ఆత్మాకే) విషేం స్వభావ సే సంసార కీ ఉత్పత్తి ఔర లయ హో జాతా హై, తిస సే తేరీ కిసీ ప్రకార కీ హాని అథవా వృద్ధి నహీం హై ॥ ౧౧ ॥

తాతచిన్మాత్రరూపోఽసిన తే భిన్నమిదంజగత్ ।
అతఃకస్యకథంకుత్రహేయోపాదేయకల్పనా॥౧౨॥

అన్వయః- హే తాత ! (త్వమ్) చిన్మాత్రరూపః అసి, ఇదమ్ జగత్ తే భిన్నమ్ న, అతః హేయోపాదేయకల్పనా కస్య కుత్ర కథమ్ (స్యాత్) ॥ ౧౨॥

హే శిష్య ! తూ చైతన్యమాత్రస్వరూప హై, యహ జగత్ తుఝ సే భిన్న నహీం హై, ఇస కారణ త్యాగనా ఔర గ్రహణ కరనా కహాం బన సకతా హై ఔర కిస కా హో సకతా హై ఔర కిస మేం హో సకతా హై ॥ ౧౨॥

ఏకస్మిన్నవ్యయేశాన్తేచిదాకాశేఽమలేత్వయి ।
కుతోజన్మకుతోకమకుతోఽహఙ్కారఏవచ ॥ ౧౩॥

అన్వయః- ఏకస్మిన్ అవ్యయే శాన్తే చిదాకాశే అమలే త్వయి జన్మ కుతః కర్మ కుతః, అహఙ్కారః చ ఏవ కుతః ॥ ౧౩ ॥

హే శిష్య ! తూ అవినాశీ, ఏక, శాంత, చైతన్యాకాశస్వరూప ఔర నిర్మలాకాశస్వరూప హై, ఇస కారణ తేరా జన్మ నహీం హోతా హై తథా తేరే విషేం అహంకార హోనా భీ నహీం ఘట సకతా హై, క్యోంకి కోఈ ద్వితీయ వస్తు హోయ తో అహంకార హోతా హై, తథా తేరే విషేం జన్మ హోనా భీ నహీం బన సకతా హై, క్యోంకి అహంకార కే బినా కర్మ నహీం హోతా హై, ఇస కారణ తూ శుద్ధస్వరూప హై ॥ ౧౩॥

యత్త్వం పశ్యసి తత్రైకస్త్వమేవ ప్రతిభాస సే । కిం పృథక్ భాసతే స్వర్ణాత్కటకాంగదనూపురమ్ ॥ ౧౪॥

అన్వయః- యత్ త్వమ్ పశ్యసి తత్ర త్వమ్ ఏవ ఏకః ప్రతిభాససే; కటకాఙ్గదనూపురమ్ కిమ్ స్వర్ణాత్ పృథక్ భాసతే ॥ ౧౪॥

జిస ప్రకార కటక, బాజూబంద ఔర నూపుర ఆది ఆభూషణోం కే విషేం ఏక సువర్ణ హీ భాసతా హై, తిసీ ప్రకార జిస ౨ కార్య కో తూ దేఖతా హై తిస ౨ కార్య కే విషేం ఏక కారణ స్వరూప తూ హీ (ఆత్మా హీ) భాసతా హై ॥ ౧౪॥

అయం సోఽహమయం నాహం విభాగమితి సన్త్యజ।
సర్వమాత్మేతి నిశ్చిత్య నిఃసంకల్పఃసుఖీభవ ॥ ౧౫॥

అన్వయః- సః అయమ్ అహమ్, అయమ్ అహమ్ న ఇతి విభాగమ్ సంత్యజ, (తథా) సర్వమ్ ఆత్మా ఇతి నిశ్చిత్య నిఃసంకల్పః (సన్) సుఖీ భవ ॥ ౧౫॥

యహ జో సంపూర్ణ దేహ ఆది పదార్థ హైం తిన కా మైం సాక్షీ హూం ఔర మైం దేహ, ఇంద్రియ ఆదిరూప నహీం హూం అథవా యహ మైం హూం ఔర యహ మైం నహీం హూం, ఇస భేద కా త్యాగ కర ఔర సంపూర్ణ జగత్ ఆత్మా హీ హై ఐసా నిశ్చయ కరకే, సమ్పూర్ణ సంకల్ప వికల్పోం కో త్యాగకర సుఖీ హో ॥ ౧౫॥

తవైవాజ్ఞానతో విశ్వం త్వమేకః పరమార్థతః।
త్వత్తోఽన్యో నాస్తి సంసారీ నసంసారీచ కశ్చన ॥ ౧౬॥

అన్వయః-విశ్వమ్ తవ అజ్ఞానతః ఏవ (భవతి), పరమార్థతః త్వమ్ ఏకః (ఏవ అతః) సంసారీ త్వత్తః అన్యః న అస్తి; అసం. సారీ చ కశ్చన (త్వత్తః అన్యః) న (అస్తి) ॥ ౧౬ ॥

హే శిష్య ! తేరే అజ్ఞాన సే హీ విశ్వ భాసతా హై, వాస్తవ మేం సంసార కోఈ నహీం హై, పరమార్థస్వరూప అద్వితీయ తూ ఏక హీ హై, ఇస కారణ హీ తుఝ సే అన్య కోఈ సంసారీ అథవా అసంసారీ నహీం హై ॥ ౧౬॥

భ్రాన్తిమాత్రమిదం విశ్వం న కిఞ్చిదితి నిశ్చయీ ।
నిర్వాసనఃస్ఫూర్తిమాత్రో న కిఞ్చిదివ శామ్యతి॥ ౧౭॥

అన్వయ:- ఇదమ్ విశ్వమ్ భ్రాన్తిమాత్రమ్ కిఞ్చిత్ న, ఇతి నిశ్చయీ (పరుషః) నిర్వాసనః స్ఫూర్తిమాత్రః (సన్) న కిశ్చిత శామ్యతి ॥ ౧౭ ॥

యహ విశ్వ భాంతిమాత్ర సే కల్పిత హై, వాస్తవ మేం కించిన్మాత్ర భీ సత్య నహీం హై, ఇస ప్రకార జిస కో నిశ్చయ హుఆ హై వహ పురుష వాసనారహిత ఔర ప్రకాశస్వరూప హోకర కేవల చైతన్యస్వరూప కే విషేం శాన్తి కో ప్రాప్త హోతా హై ॥ ౧౭॥

ఏక ఏవ భవామ్భోధావాసీదస్తి భవిష్యతి। నతేబన్ధోఽస్తి మోక్షో వా కృతకృత్యఃసుఖం చర ॥౧౮॥

అన్వయ:- భవామ్భోధౌ ఏకః ఏవ ఆసీత్, అస్తి భవిష్యతి, (అతః) తే బన్ధః వా మోక్షః న అస్తి (అతః త్వమ్) కృతకృత్యః (సన్) సుఖం చర ॥ ౧౮॥

భూత భవిష్యత్ ఔర వర్తమానరూప త్రికాలమేం భీ ఇస సంసారసముద్ర కే విషేం తూ హీ థా ఔర తూ హీ హై తథా తూ హీ హోగా అర్థాత్ ఇస సంసార కే విషేం సదా ఏక తూ హీ రహా హై, ఇస కారణ తేరా బంధ ఔర మోక్ష నహీం హై, సో కృతార్థ హుఆ తూ సుఖపూర్వక విచర ॥ ౧౮॥

మా సఙ్కల్పవికల్పాభ్యాం చిత్తం క్షోభయ చిన్మయ ।
ఉపశామ్య సుఖం తిష్ఠ స్వాత్మన్యానన్దవిగ్రహే ॥ ౧౯॥

అన్వయ:-(హే శిష్య !) చిన్మయ ! సఙ్కల్పవికల్పాభ్యామ్ చిత్తమ్ మా క్షోభయ ఉపశామ్య ఆనన్దవిగ్రహే స్వాత్మని సుఖమ్ తిష్ఠ ॥ ౧౯॥

హే శిష్య ! తూ చైతన్యస్వరూప హై, సంకల్ప ఔర వికల్పోం సే చిత్త కో చలాయమాన మత కర, కింతు చిత్త కో సంకల్పవికల్పోం సే శాంత కర కే ఆనందరూపఆత్మస్వరూప కే విషేం సుఖపూర్వక స్థిత హో ॥ ౧౯॥

త్యజైవ ధ్యానం సర్వత్ర మా కిఞ్చిద్ధృదిధారయ ॥

ఆత్మా త్వం ముక్త ఏవాసి కిం విమృశ్య కరిష్యసి ॥ ౨౦॥

అన్వయ:- సర్వత్ర ఏవ ధ్యానమ్ త్యజ, హది కిఞ్చిత్ అపి మా ధారయ , ఆత్మా త్వమ్ ముక్తః ఏవ అసి, (అతః) విమృశ్య కిమ్ కరిష్యసి ॥ ౨౦॥

హే శిష్య.! సర్వత్ర హీ ధ్యాన కా త్యాగ కర, కుఛ భీ సంకల్ప వికల్ప హృదయ కే విషేధారణ మత కర, క్యోంకి ఆత్మరూప తూ సదా ముక్త హీ హై, ఫిర విచార (ధ్యాన) కర కే ఔర క్యా ఫల ప్రాప్త కరేగా॥ ౨౦॥

ఇతి శ్రీమదష్టావక్రమునివిరచితాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం భాషాటీకయా సహితం తత్త్వోపదేశవింశతికం నామ పఞ్చదశం ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥ ౧౯॥

=====

అథ షోడశం ప్రకరణమ్ ౧౬.

ఆచక్ష్వ శ్ృణు వా తాత నానాశాస్త్రాణ్యనేకశః।
తథాపి న తవ స్వాస్థ్యంసర్వవిస్మరణాహృతే॥ ౧॥

అన్వయ:- హే తాత ! నానాశాస్త్రాణి అనేకశః ఆచక్ష్వ వా శ్ృణు తథాపి సర్వవిస్మరణాత్ ఋతే తవ స్వాస్థ్యమ్ న స్యాత్ ॥ ౧॥

తత్వజ్ఞాన కే ఉపదేశ సే జగత్ కో ఆత్మస్వరూప సే దేఖనా ఔర తృష్ణా కా నాశ కరనా హీ ముక్తి కహాతీ హై, యహ విషయ వర్ణన కరతే హైం, హే శిష్య ! తూ నానా ప్రకార కే శాస్త్రోం కో అనేక బార అన్య పురుషోం కే అర్థ ఉపదేశ కర అథవా అనేక బార శ్రవణ కర పరంతు సబ కో భూలే బినా అర్థాత్ సంపూర్ణ వస్తు కే భేద కా త్యాగ కియే బినా స్వస్థతా అర్థాత ముక్తి కదాపి నహీం హోగీ కింతు సంపూర్ణ వస్తుఓం మేం భేద దృష్టి కా త్యాగ కరనే సే హీ మోక్ష హోగా। తహాం శిష్య శంకా కరతా హై కి, సుషుప్తి అవస్థా కే విషేం కిసీ వస్తు కా భీ భాన నహీం హోతా హై ఇస కారణ సుషుప్తి అవస్థా మేం సంపూర్ణ ప్రాణియోం కా మోక్ష హో జానా చాహియే। ఇస శంకా కా గురు సమాధాన కరతే హైం కి సుషుప్తి మేం సంపూర్ణ వస్తుఓం కా భాన తో నహీం రహతా హై పరంతు ఏక అజ్ఞాన కా భాన తో రహతా హై, ఇస కారణ మోక్ష నహీం హోతా హై ఔర జీవన్ముక్త కా తో అజ్ఞానసహిత జగన్మాత్ర కా జ్ఞాన నహీం రహతా హై, ఇస కారణ ఉస కా ముక్తి హుఇహో సమఝనా చాహియ॥ ౧॥

భోగం కర్మ సమాధి వా కురు విజ్ఞ తథాపి తే।
చిత్తం నిరస్తసర్వాశమత్యర్థరోచయిష్యతి॥ ౨॥

అన్వయ:- హే విజ్ఞ ! (త్వమ్) భోగమ్ కర్మ వా సమాధిమ్ కురు తథాపి తే చిత్తమ్ అత్యర్థమ్ నిరస్తసర్వాశమ్ రోచయిష్యతి ॥ ౨॥

హే శిష్య ! తూ జ్ఞానసంపన్న హోకర విషయభోగ కర అథవా సకామ కర్మ కర అథవా సమాధి కో కర తథాపి సంపూర్ణ వస్తుఓం కే విస్మరణ సే సబ ప్రకార కీ ఆశా సే రహిత తేరా చిత్త ఆత్మస్వరూప కే వి హీ అధిక రుచి కో ఉత్పన్న కరేగా ॥ ౨॥

ఆయాసాత్సకలో దుఃఖీ నైనం జానాతి కశ్చన ।
అనేనైవోపదేశేన ధన్యః ప్రాప్నోతి నిర్వృతిమ్ ॥ ३॥

అన్వయ:- సకల: ఆయాసాత్ దుఃఖీ (భవతి), (పరన్తు) ఏనమ్ కశ్చన న జానాతి; అనేన ఉపదేశేన ఏవ ధన్యః నిర్వృతిమ్ మాప్నోతి ॥ ३ ॥

ప్రాణిమాత్ర విషయ కే పరిశ్రమ సే దుఃఖీ హోతే హైం పరంతు కోఈ ఇస వార్తా కో నహీం జానతా। క్యోంకి విషయానంద కే విషేం నిమగ్న హోతా హై, జో భాగ్యవాన్ పురుష హోతా హై వహ సద్గురు సే ఇస ఉపదేశ కో గ్రహణ కర కే పరమ సుఖ కో ప్రాప్త హోతా హై॥ ३॥

వ్యాపారేఖిద్యతే యస్తు నిమేషోన్మేషయోరపి ।
తస్యాలస్యధురీణస్థ సుఖం నాన్యస్య కస్యచిత్ ॥ ४॥

అన్వయ:- యః తు నిమేషోన్మేషయోః అపి వ్యాపారే ఖిద్యతే ఆలస్యధురీణస్య తస్య (ఏవ) సుఖమ్ (భవతి), అన్యస్య కస్యచిత్ న॥ ४॥

జో పురుష నేత్రోం కే నిమేష ఉన్మేష కే వ్యాపార మేం అర్థాత్ నేత్రోం కే ఖోలనేమూందనమేం భీ పరిశ్రమ మానకర దుఃఖిత హోతా హై, ఇస పరమ ఆలసీకో హీ అర్థాత్ ఉస నిష్క్రియ పురుషకో హీ పరమ సుఖ మిలతా హై, అన్య కిసీకో హీ నహీం॥ ४॥

ఇదం కృతమిదం నేతి ద్వన్ద్వైర్ముక్తం యదా మనః।
ధర్మార్థకామమోక్షేషు నిరపేక్షం తదా భవేత్ ॥ ५॥

అన్వయ:- ఇదమ్ కృతమ్, ఇదమ్ న (కృతమ్), ఇతి ద్వన్ద్వైః యదా మనః ముక్తమ్ (భవతి) తదా ధర్మార్థకామమోక్షేషు నిరపేక్షమ్ భవేత్ ॥ ५॥

జిస కే మన కా ద్వైతభావ నష్ట హో జాయ అర్థాత్ యహ కార్య కరనా చాహియే, యహ నహీం కరనా చాహియే, యహ విధినిషేధరూపీ ఇన్ద్వ జిస కే మన సే దూర హో జాయ,

వహ పురుష ధర్మ, అర్థ, కామ ఔర మోక్ష ఇన చారోంమేం భీ ఇచ్ఛా న కరే, క్యోంకి వహ పురుష జీవన్ముక్త అవస్థా కో ప్రాప్త హో జాతా హై ॥ ౫॥

విరక్తో విషయద్వేష్టా రాగీ విషయలోలుపః ।
గ్రహమోక్షవిహీనస్తు న విరక్తో నరాగవాన్॥ ౬॥

అన్వయ:- విరక్తః విషయద్వేష్టా (భవతి), రాగీ విషయలోలుపః (భవతి) గ్రహమోక్షవిహీనః తు న విరక్తః (భవతి) న రాగవాన (భవతి) ॥ ౬॥

జో పురుష విషయ సే ద్వేష కరతా హై వహ విరక్త కహాతా హై ఔర జో విషయోం మేం అతిలాలసా కరతా హై వహ రాగీ (కాముక) కహాతా హై, పరంతు జో గ్రహణ ఔర మోక్ష సే రహిత జ్ఞానీ హోతా హై, వహ న విషయోం సే ద్వేష కరతా హై, ఔర న విషయోం సే ప్రీతి కరతా హై అర్థాత్ ప్రారబ్ధయోగానుసార జో ప్రాప్త హోయ ఉస కా త్యాగ నహీం కరతా హై ఔర
అప్రాప్త వస్తు కే మిలనే కీ ఇచ్ఛా నహీం కరతా హై ఇస కారణ జీవన్ముక్త పురుష విరక్త ఔర రాగీ దోనోం సే విలక్షణ హోతా హై ॥ ౬॥

హేయోపాదేయతా తావత్సంసారవిటపాంకురః।
స్టహా జీవతి యావ? నిర్విచారదశాస్పదమ్॥ ౭ ॥

అన్వయ:- నిర్విచారదశాస్పదమ్ స్పృహా యావత్ జీవతి తావత్ వై హేయోపాదేయతా సంసారవిటపాంకురః (భవతి) ॥ ౭ ॥

తహాం శంకా హోతీ హై కి, జ్ఞానియోం కే విషేం తో త్యాగ ఔర గ్రహణ కా వ్యవహార దేఖనే మేం ఆతా హై । తహాం కహతే హైం కి జిస సమయపర్యంత అజ్ఞానదశా కే నివాస కరనే కా స్థానరూప ఇచ్ఛా రహతీ హై తిస సమయపర్యంత హీ పురుష కా గ్రహణ కరనా ఔర త్యాగనారూప సంసారరూపీ వృక్ష కా అంకుర రహతా హై ఔర జ్ఞానియోం కా తో ఇచ్ఛా న హోనే కే కారణ త్యాగనా ఔర గ్రహణ కరనా దేఖనే మాత్ర హోతే హైం ॥ ౭॥

ప్రవృత్తౌ జాయతే రాగో నివృత్తౌ ద్వేష ఏవ హి।
నిర్ద్వన్ద్వో బాలవద్ధీమానేవమేవ వ్యవస్థితః॥ ౮॥

అన్వయ:- హి ప్రవృత్తౌ రాగః, నివృత్తౌ ఏవ ద్వేషః జాయతే (అతః) ధీమాన్ బాలవత్ నిఈన్ద్వః (సన్) ఏవమ్ ఏవ వ్యవస్థితః భవేత్ ౮
యది విషయోం మేం ప్రీతి కరే తో ప్రీతి దినపర దిన బఢతీ జాతీ హై ఔర విషయోం సే ద్వేషపూర్వక నివృత్త హోయ

తో దినపర దిన విషయోం మేం ద్వేష హోతా జాతా హై; ఇస కారణ జ్ఞానీ పురుష శుభ ఔర అశుభ కే విచారరహిత జో బాలక తిస కీ సమాన రాగద్వేషరహిత హోకర సంగపూర్వక జో విషయోం మేం ప్రవృత్తి కరనా ఔర ద్వేషపూర్వక జో విషయోం సే నివృత్త హోనా ఇన దోనోం సే రహిత హోకర రహే ఔర ప్రారబ్ధకర్మానుసార జో ప్రాప్త హోయ ఉస మేం ప్రవృత్త హోయ ఔర అప్రాప్తి కీ ఇచ్ఛా న కరే ॥ ౮॥

హాతుమిచ్ఛతి సంసారం రాగీదుఃఖజిహాసయా।
వీతరాగోహి నిర్ముక్తస్తస్మిన్నపి న ఖిద్యతి ॥ ౯॥

అన్వయ:- రాగీ దుఃఖజిహాసయా సంసారమ్ హాతుమ్ ఇచ్ఛతి; హి వీతరాగః నిర్ముక్తః (సన్) తస్మిన్ అపి న ఖిద్యతి ॥ ౯ ॥

జో విషయాసక్త పురుష హై వహ అత్యంత దుఃఖ భోగనే కే అనంతర, దుఃఖోం కే దూర హోనే కీ ఇచ్ఛా కర కే సంసార కో త్యాగ కరనే కీ ఇచ్ఛా కరతా హై ఔర జో వైరాగ్యవాన్ పురుష హై వహ దుఃఖోం సే రహిత హుఆ సంసార మేం రహకర భీ ఖేద కో నహీం ప్రాప్త హోతా హై ॥ ౯॥

యస్యాభిమానో మోక్షేఽపి దేహేఽపి మమతా తథా ।
న చ జ్ఞానీ న వా యోగీ కేవలం దుఃఖభాగసౌ ॥ ౧౦॥

అన్వయ:- యస్య మోక్షే అపి అభిమానః తథా దేహే అపి మమతా అసౌ న చ జ్ఞానీ న వా యోగీ (కిన్తు) కేవలమ్ దుఃఖభాక్ ౧౦
జిస పురుష కో ఐసా అభిమాన హై కి, మైం ముక్త హూం, త్యాగీ హూం, మేరా శరీర ఉపవాస ఆది అనేక ప్రకార కే కష్ట సహనే మేం సమర్థ హై ఔర జిస కా దేహ కే విషేం మమత్వ హై, వహ పురుష న జ్ఞానీ హై, న యోగీ హై కింతు కేవల దుఃఖీ హై, క్యోంకి ఉస కా అభిమాన ఔర మమతా దూర నహీం హుఏ హైం ॥ ౧౦॥

హరో యాపదేష్టా తే హరిః కమలజోఽపి వా।
తథాపి న తవ స్వాస్థ్యం సర్వవిస్మరణాహతే ॥ ౧౧॥

అన్వయ:- యది హరః వా హరిః (అథవా) కమలజః అపి తే ఉపదేష్టా (స్యాత) తథాపి సర్వవిస్మరణాత్ ఋతే తవ స్వాస్థ్యమ న స్యాత్ ॥ ౧౧॥

హే శిష్య ! సాక్షాత్ సదాశివ తథా విష్ణు భగవాన్ ఔర బ్రహ్మాజీ యే తీనోం మహాసమర్థ భీ తేరే కో ఉపదేశ కరేం, తౌ భీ సంపూర్ణ ప్రాకృత, అనిత్య వస్తుఓం కీ విస్మృతి బినా తేరా చిత్త శాంతి కో ప్రాప్త నహీం హోయగా ఔర జీవన్ముక్తదశా కా సుఖ ప్రాప్త నహీం హోయగా ॥ ౧౧॥

ఇతి శ్రీమదృష్టావక్రమునివిరచితాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం భాషాటీకయా సహితం విశేషోపదేశం నామ షోడశం ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥ ౧౬॥

=====

అథ సప్తదశం ప్రకరణమ్ ౧౭.
తేన జ్ఞానఫలం ప్రాప్తం యోగాభ్యాసఫలం తథా ।
తృప్తః స్వచ్ఛేన్ద్రియో నిత్యమే- కా కీ రమతే తు యః॥౧॥

అన్వయ:- యః తు తృప్తః స్వచ్ఛేన్ద్రియః (సన్) నిత్యమ్ ఏ కా కీ రమతే; తేన జ్ఞానఫలం తథా యోగాభ్యాసఫలమ్ ప్రాప్తమ్ ॥ ౧॥

అబ అన్య పురుషోంకీ భీ జ్ఞాన మేం ప్రవృత్తి హోనే కే అర్థ తత్వజ్ఞాన కే ఫల కా నిరూపణ కరనే కీ ఇచ్ఛా కరతే హుఏ గురు ప్రథమ తత్వజ్ఞాన కీ దశా కా నిరూపణ కరతే హైం జో పురుష ఇంద్రియోం కో విషయోం సే హటాకర ఔర అపనే స్వరూపమేం హీ తృప్త హోకర విషయసంయోగ కే బినా ఇకలా హీ సదా ఆత్మా కే విషేం రమణ కరతా హై, ఉస పురుషనే హీ జ్ఞాన కా తథా యోగ కా ఫల పాయా హై ॥౧॥

న కదాచిజగత్యస్మిన్తత్త్వజ్ఞో హన్త ఖిద్యతి ।
యత ఏకేన తేనేదం పూర్ణ బ్రహ్మాణ్డమణ్డలమ్ ॥౨॥

అన్వయ:- హన్త ! తత్వజ్ఞః కదాచిత్ అస్మిన్ జగతి న ఖిద్యతి; యతః ఏకేన ఇదం బ్రహ్మాణ్డమణ్డలమ్ పూర్ణమ్ ॥ ౨ ॥

హే శిష్య ! ఇస సంసార కే విషేం ఆత్మతత్వజ్ఞానీ కదాపి ఖేద కో నహీం ప్రాప్త హోతా హై, క్యోంకి తిస ఇకలే సే హీ యహ బ్రహ్మాణ్డమండల పూర్ణ హై, సో దూసరే కే న హోనే సే ఖేద కిస ప్రకార హో సకతా హై, సోఈ శ్రుతిమేం భీ కహా హై "ద్వితీయా? భయం భవతి ॥౨॥

నజాతు విషయాః కేపి స్వారామం హర్షయన్త్యమీ ।
సల్లకీపల్లవప్రీతభివేభం నిమ్బపల్లవాః ॥ 3॥

అన్వయ:- సల్లకీపల్లవప్రీతమ్ ఇభం నిమ్బపలవాః ఇవ అమీ కే అపి విషయాః స్వారామం జాతు న హర్షయన్తి ॥ 3 ॥

జో నిరంతర ఆత్మా కే విషేం రమతా హై, వహ ఆత్మారామ కహాతా హై, తిస ఆత్మారామ పురుష కో జగత్ కే కోఈ విషయ క్యా ప్రసన్న కర సకతే హైం, జిస ప్రకార ఏక మహామదోన్మత్త హస్తీ వన మేం హజార హస్తియోం కే ఝుండ మేం విహార కరతా హై ఔర పరమ మధురస్వాదవాలీ సల్లకీనామక లతా కే కోమల పత్తోం కా ప్రేమపూర్వక భక్షణ

కరతా హై, ఔర కడువే నీమ కే పత్తోం సే ప్రసన్న నహీం హోతా హై, తిసీ ప్రకార జ్ఞానీ భీ పరమ మధుర ఆత్మా కా స్వాద లేతా హై ఔర విషయోం కే సుఖోం కో పరమ కడుఆ జానకర త్యాగ దేతా హై అర్థాత్ ఉన కీ ఓర దృష్టి భీ నహీం దేతా హై ॥ ౩॥

యస్తు భోగేషు భుక్తేషు న భవత్యధివాసితా।
అభుక్తేషు నిరాకాంక్షీ తాహశో భవదులభః॥ ౪॥

అన్వయ:- యః తు భుక్తేషు భోగేషు అధివాసితా న భవతి; (తథా) అభుక్తేషు నిరాకాంక్షీ (భవతి) తాదృశః (పురుషః) భవదుర్లభః॥ ౪॥

జిస కీ భోగే హుఏ విషయోం మేం ఆసక్తి నహీం హోతీ హై, ఔర నహీం భోగే హుఏ విషయోం మేం అభిలాషా నహీం హోతీ హై, ఐసా పురుష సంసార మేం దుర్లభ హై అర్థాత్ కరోడోం మేం ఏక ఆదమీ హోతా హై ॥ ౪॥

బుభుక్షురిహ సంసారే ముముక్షురపి దృశ్యతే।
భోగమోక్షనిరాకాంక్షీవిరలోహి మహాశయః॥ ౫॥

అన్వయ:- ఇహ సంసారే బుభుక్షుః ముముక్షుః అపి దృశ్యతే హి భోగమోక్షనిరాకాంక్షీ మహాశయః విరలః ॥ ౫॥

ఇస సంసార మేం విషయభోగ కీ అభిలాషా కరనేవాలే భీ బహుత దేఖనే మేం ఆతే హైం ఔర మోక్ష కీ ఇచ్ఛా కరనేవాలే భీ బహుత దేఖనే మేం ఆతే హైం పరంతు విషయభోగ ఔర మోక్ష దోనోం కీ ఇచ్ఛా న కరనేవాలా తథా పూర్ణబ్రహ్మ కే విషేం అంతఃకరణ లగానేవాలా విరలా హీ హోతా హై, సోఈ శ్రీకృష్ణభగవాన్నే భగవద్గీతా కే విషేం కహా హై కి "యతతామపి సిద్ధానాం కశ్చిన్మాం వేత్తి తత్వతః" ॥ ౫॥

ధర్మార్థకామమోక్షేషుజీవితే మరణే తథా।
కస్యాప్యుదారచిత్తస్యహేయోపాదేయతాన హి॥ ౬॥

అన్వయ:- ధమార్థకామమోక్షేషు జీవితే తథా మరణే కస్య అపి ఉదారచిత్తస్య హి హేయోపాదేయతా న ॥ ౬॥

ధర్మ, అర్థ, కామ ఔర మోక్ష యే చార పరమ ఫల హైం, ఇన కే విషేం సంపూర్ణ ప్రాణియోం కా అంతఃకరణ బంధా హై తథా సంపూర్ణ ప్రాణియోం కో జన్మమరణ కా భయ రహతా హై, పరంతు జ్ఞానీ పురుష కా మన ధర్మాది కే విషేం నహీం బంధతా హై ఔర జో జ్ఞానీ తిన ధర్మాదిక కో సుఖరూప జానకర గ్రహణ నహీం కరతా హై ఔర దుఃఖరూప జానకర

త్యాగతా నహీం హై, తథా జీవనమరణ సే అపనీ కుఛ వృద్ధి ఔర హాని నహీం సమఝతా హై ఐసా జ్ఞానీ కోఈ విరలా హీ హోతా హై ॥ ౬॥

వాఞ్ఛా న విశ్వవిలయే న ద్వేషస్తస్య చ స్థితౌ ।
యథా జీవికయా తస్మాద్ధన్య ఆస్తే యథాసుఖమ్ ॥ ౭॥

అన్వయ:- (యస్య) విశ్వవిలయే వాఞ్ఛా న, తస్య స్థితౌ చ దేషః న (అస్తి) తస్మాత్ ధన్యః (సః) యథాజీవికయా యథాసుఖమ్ ఆస్తే ॥ ౭ ॥

జో జ్ఞానీ హై, ఉస కో ఇస విశ్వ కే నాశ కీ ఇచ్ఛా నహీం హోతీ హై తథా తిస విశ్వ కీ స్థితిసే ద్వేష నహీం హోతా హై, క్యోంకి వహ జ్ఞానీ తో జానతా హై కి, సదా సర్వత్ర ఏక బ్రహ్మ హీ ప్రకాశ కర రహా హై ఔర ప్రారబ్ధకర్మానుసార దేహ కో ధారణ కరతా హై తథా సదా సుఖరూప రహతా హై ఐసా జ్ఞానీ పురుష ధన్య హై ॥ ౭॥

కృతార్థోఽనేన జ్ఞానేనేత్యేవం గలితధీః కృతీ।
పశ్యన్ శృణ్వన్ స్టశన జిఘనశ్నన్నాస్తే యథాసుఖమ్ ॥ ౮॥

అన్వయ:- అనేన జ్ఞానేన (అహమ్) కృతార్థః ఇతి ఏవమ్ గలి. తధీః కృతీ పశ్యన్ శృణ్వన్ స్పృశన్ జిఘ్రన్ అనన్ యథాసుఖమ్ ఆస్తే ॥ ౮॥

ఇస “ తత్వమసి “ ఆది మహావాక్య కే జ్ఞాన సే మైం కృతార్థ హోగయా హూం ఐసా నిశ్చయ హోనే సే దేహాది కే విషేం జిస కీ ఆత్మబుద్ధి నష్ట హో గఈ హై, ఐసా జ్ఞానీ దేఖతా హుఆ, శ్రవణ కరతా హుఆ, స్పర్శ కరతా హుఆ, సూంఘతా హుఆ తథా భక్షణ కరతా హుఆ భీ సుఖపూర్వక హీ స్థిత హోతా హై అర్థాత్ మైం జ్ఞాన సే కృతార్థ హోగయా ఐసీ బుద్ధి కే కారణ, బాహ్య ఇంద్రియోం కా వ్యాపార హోనేపర భీ మూర్ఖ కీ సమాన జ్ఞానీ కో ఖేద నహీం హోతా హై ॥ ౮॥

శూన్యా దృష్టిర్వృథా చేష్టా వికలానీన్ద్రియాణి చ ।
న స్పృహా న విరక్తిర్వా క్షీణసంసారసాగరే ॥ ౯॥

అన్వయ:- క్షీణసంసారసాగరే (పురుషే) దృష్టిః శూన్యా, చేష్టా వృథా, ఇన్ద్రియాణి చ వికలాని, స్పృహా న వా విరక్తిః న ॥ ౯॥

జిస జ్ఞానీ కా సంసారసాగర క్షీణ హో జాతా హై ఉస కో విషయభోగ కీ ఇచ్ఛా నహీం హోతీ హై ఔర విషయోం సే విరక్తి భీ నహీం హోతీ హై, క్యోంకి జ్ఞానీ కీ దృష్టి కహియే మన కా వ్యాపార శూన్య కహియే సంకల్పవికల్పరహిత హోతా హై ఔర చేష్టా కహియే శరీర కా వ్యాపార వృథా కహియే ఫల కీ ఇచ్ఛా సే రహిత హోతా హై తథా నేత్ర ఆది

ఇంద్రియే వికల కహియే సమీప మేం ఆయే హుఏ భీ విషయోం కో యథార్థ రూప సే న జాననేవాలీ హోతీ హైం సోఈ భగవద్గీతా కే విషేం కహా భీ హై కి " యస్మిన్ జాగ్రతి భూతాని సా నిశా పశ్యతో మునేః " ॥ ॥౯॥

న జాగర్తి న నిద్రాతి నోన్మీలతి న మీలతి ।
అహో పరదశా కాపి వర్తతే ముక్తచేతసః ॥ ౧౦॥

అన్వయ:- న జాగర్తి న నిద్రాతి న ఉన్మీలతి న మీలతి, అహో ముక్తచేతసః కా అపి పరదశా వర్తతే ॥ ౧౦ ॥

న జాగతా హై, న శయన కరతా హై, న నేత్రోం కే పలకోం కో ఖోలతా హై, న మీచతా హై అర్థాత్ సంపూర్ణ విషయోం కో బ్రహ్మరూప దేఖతా హై, ఇస కారణ ఆశ్చర్య హై కి, ముక్త హై చిత్త జిస కా ఐసే జ్ఞానీ కీ కోఈ పరమ ఉత్కృష్ట దశా హై॥ ౧౦॥

సర్వత్ర దృశ్యతే స్వస్థః సర్వత్ర విమలాశయః ।
సమస్తవాసనాముక్తో ముక్తః సర్వత్ర రాజతే ॥ ౧౧ ॥

అన్వయ:- ముక్తః సర్వత్ర స్వస్థః సర్వత్ర విమలాశయః (చ) దృశ్యతే; (తథా) సమస్తవాసనాముక్తః (సన్) సర్వత్ర రాజతే ॥ ౧౧॥

జీవన్ముక్త జ్ఞానీ పురుష సుఖ దుఃఖాది సర్వత్ర స్వస్థ చిత్త రహనేవాలా ఔర శత్రు మిత్ర ఆది సబ కే విషేం నిర్మల అంతఃకరణవాలా (సమదర్శీ) దీఖతా హై ఔర సంపూర్ణ వాసనాఓం సే రహిత హోకర సబ అవస్థాఓం కే విషేం ఆత్మస్వరూప కే విషేం విరాజమాన హోతా హై ॥౧౧॥

పశ్యన్ శృణ్వన్ స్టశన జిఘనశ్నన్గృహ్ణన్వదన్ వజన్ ।
ఈహితానీహితైర్ముక్తో ముక్త ఏవ మహాశయః ॥ ౧౨॥

అన్వయ:- పశ్యన్ శృణ్వన్ స్పృశన్ జివన్ అనన్ గృహ్ణన్ వదన వజన (ఆప) ఈహితానీహితః ముక్తః మహాశయః ముక్తః ఏవ ॥ ౧౨॥

దేఖతా హుఆ, సునతా హుఆ, స్పర్శ కరతా హుఆ, సూంఘతా హుఆ, గ్రహణ కరతా హుఆ, భోజన కరతా హుఆ, కథన కరతా హుఆ తథా గమన కరతా హుఆ భీ ఇచ్ఛా ఔర ద్వేష సే రహిత బ్రహ్మ కే విషేం చిత్త లగానేవాలా ముక్త హీ హై ॥౧౨॥

సుఖే దుఃఖే నరే నార్యాం సమ్పత్సు చ విపత్సుచ।
విశేషో నైవ ధీరస్య సర్వత్ర సమదర్శినః॥ ౧౪॥

అన్వయ:- సుఖే దుఃఖే, నరే నా-మ్ సమ్పత్సు, చ విపత్సు చ ధీరస్య సర్వత్ర సమదర్శినః విశేషః న ఏవ ॥ ౧౫ ॥

సంపూర్ణ వస్తుఓం కే విషేం ఏక ఆత్మదృష్టి కరనేవాలే జిస ధీర పురుష కా మన సుఖ కే విష ఔర స్త్రీవిలాస కే విషేం తథా సంపత్తి కే విషేం ప్రసన్న నహీం హోతా హై ఔర మహాదుఃఖ తథా విపత్తి కే విషేం కంపాయమాన నహీం హోతా హై వహీ ముక్త హై ॥౧౫॥

న హింసా నైవ కారుణ్యం నౌద్ధత్యం న చ దీనతా।
నాశ్చర్యం నైవ చ క్షోభః క్షీణ సంసరణే నరే॥౧౬॥

అన్వయ:- క్షీణసంసరణే నరే హింసా న, కారుణ్యమ్ న, ఔద్ధత్యమ్ న, దీనతా చ ఏవ న, ఆశ్చర్యమ్ న, క్షోభః చ ఏవ న ॥ ౧౬ ॥

జిస పురుష కా సంసార క్షీణ హో జాతా హై అర్థాత్ దేహాభిమాన దూర హో జాతా హై ఉస కా జన్మమృత్యురూప బంధన దూర హో జాతా హై, ఐసే జ్ఞానీ కే మన మేం హింసా కహియే పరద్రోహ నహీం హో జాతా, దయాలుతా నహీం హోతీ హై, ఉద్ధతతా నహీం హోతీ హై, దీనతా నహీం రహతీ హై, ఆశ్చర్య నహీం రహతా
హై ఔర క్షోభ భీ నహీం రహతా హై, క్యోంకి జ్ఞానీ కా ఏక బ్రహ్మాకార హో జాతా హై ॥౧౬॥

నముక్తో విషయద్వేష్టా న వా విషయలోలుపః।
అసంసక్తమనా నిత్యం ప్రాప్తాప్రాప్తముపాశ్నుతే॥౧౭॥

అన్వయ:- ముక్తః విషయద్వేష్టా న (భవతి), వా విషయలోలుపః (చ) న (భవతి,), (కిన్తు) నిత్యమ్ అసంసక్తమనాః (సన) ప్రాప్తాప్రాప్తమ్ ఉపాఇనుతే ॥ ౧౭ ॥

జీవన్ముక్త పురుష విషయోం సే ద్వేష (విషయోం కా త్యాగ) నహీం కరతా హై ఔర విషయోం మేం ఆసక్త భీ నహీం హోతా హై కింతు విషయాసక్తిరహిత హై మన జిస కా ఐసా హోకర నిత్య ప్రారబ్ధ కే అనుసార ప్రాప్త ఔర అప్రాప్త కో భోగతా హై ॥౧౭॥

సమాధానాసమాధానహితాహితవికల్పనాః ।
శూన్యచిత్తో న జానాతి కైవల్యమివ సంస్థితః॥౧౮॥

అన్వయ:- శూన్యచిత్తః కైవల్యమ్ సంస్థితః ఇవ సమాధానాసమాధానహితాహితవికల్పనాః న జానాతి ॥ ౧౮ ॥

శూన్య హై చిత్త జిస కా ఐసా జీవన్ముక్త జ్ఞానీ పురుష విదేహ కైవల్యదశా కో ప్రాప్త హుఏ కీ సమాన సమాధాన,

అసమాధాన, హిత ఔర అహిత కీ కల్పనా కో నహీం జానతా హై, క్యోంకి ఉస కా మన బ్రహ్మాకార హో జాతా హై ॥ ౧౮॥

నిర్మమో నిరహంకారో న కిఞ్చిదితి నిశ్చితః।
అన్తర్గలితసర్వాశః కుర్వనపి కరోతి న॥ ౧౯॥

అన్వయ:- నిర్మమః నిరహఙ్కారః కిఞ్చిత్ న ఇతి నిశ్చితః అన్తర్గ: లితసర్వాశః కుర్వన్ అపి న కరోతి ॥ ౧౯ ॥

జిస కీ స్త్రీపుత్రాది కే విషేం మమతా దూర హో గఈ హై ఔర జిస కా దేహాభిమాన దూర హో గయా హై తథా బ్రహ్మ సే అన్య ద్వితీయ కోఈ వస్తు నహీం హై ఐసా జి సే నిశ్చయ హో గయా హై ఔర జిస కీ భీతర కీ ఆశా నష్ట హో గఈ హై ఐసా జ్ఞానీ పురుష విషయభోగ కరతా హుఆ భీ నహీం కరతా హై అర్థాత్ ఉస మేం ఆసక్తి నహీం కరతా హై ॥ ౧౯॥

మనఃప్రకాశసంమోహస్వప్నజాడ్యవివర్జితః।
దశాం కామపి సమ్ప్రాప్తో భవేదలితమానసః ॥ ౨౦॥

అన్వయ:- మనఃప్రకాశసంమోహస్వమజాడయవివర్జితః । గలితమానసః కామ అపి దశామ్ సమ్ప్రాప్తః భవేత్ ॥ ౨౦ ॥

జిస కే మన కే విషేం మోహ నహీం హై ఐసా జో జ్ఞానీ పురుష హై ఉస కే మన కా ప్రకాశ తథా అజ్ఞానరూపీ జడత్వ నివృత్త హో జాతా హై తిస జ్ఞానీ కీ కోఈ అనిర్వచనీయ అష్టావక్రగీతా। దశా హోతీ హై అర్థాత్ ఉస జ్ఞానీ కీ దశా కిసీ కే జాననే మేం నహీం ఆతీ హై ॥ ౨౦॥

ఇతి శ్రీమదష్టావకమునివిరచితాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం భాషాటీకయా సహితం తత్త్వజ్ఞస్వరూపవిశతికం నామ సప్తదశం ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥ ౧౭॥

అష్టాదశం ప్రకరణమ్ ౧౮.
యస్య బోధోదయే తావత్స్వప్నవద్భవతి భ్రమః।
తస్మై సుఖైకరూపాయ నమఃశాన్తాయ తేజసే॥ ౧॥

అన్వయః యస్య బోధోదయే భ్రమః స్వమవత్ భవతి; తావత్ తస్మై సుఖైకరూపాయ శాన్తాయ తేజ సే నమః ॥ ౧॥

ఇస ప్రకరణ మేం శాంతి కీ ప్రధానతా వర్ణత కరతే హుఏ ప్రథమ శాంతి కా వర్ణన కరతే హైం తహాం భీ ప్రథమ శాంత ఆత్మా కో నమస్కార కరతే హైం, జిస ఆత్మా కా జ్ఞాన హోతే హీ

యహ ప్రత్యక్ష సంసార స్వప్న కీ సమాన మిథ్యా భాసనే లగతా హై, ప్రథమ తిస సుఖరూప ప్రకాశమాన శాంతసంకల్పస్వరూప ఆత్మా కే అర్థ నమస్కార హై ॥ ౧॥

అర్జయిత్వాఽఖిలానర్థాన్ భోగానాప్నోతి పుష్కలాన్ ।
నహి సర్వపరిత్యాగమన్తరేణ సుఖీ భవేత్ ॥ ౨॥

అన్వయ:- అఖిలాన్ అర్థాన్ అర్జయిత్వా పుష్కలాన్ భోగాన ఆప్నోతి, సర్వపరిత్యాగమన్తరేణ సుఖీ నహి భవేత్ ॥ ౨॥

యహాం శాంతసంకల్పస్వరూపకో హీ సుఖరూప కహా, తిస కారణ శంకా హోతీ హై కి, ధనీ పురుష భీ తో సుఖీ హోతా హై ఫిర శాంతసంకల్పకో హీ సుఖరూప కిస ప్రకార కహా ? తిస కా సమాధాన కరతే హైం కి పురుష ధన, ధాన్య, స్త్రీ ఔర పుత్ర ఆది అనేక పదార్థోం కో ప్రాప్త కర కే అనేక ప్రకార కే భోగోంకో హీ భోగతా హై, సుఖరూప నహీం హోతా హై, క్యోంకి ఉన భోగోం కే నష్ట హోనేపర ఫిర దుఃఖ ప్రాప్త హోతా హై, ఇస కారణ సంపూర్ణ సంకల్పవికల్పోం కా త్యాగ కియే బినా సుఖరూప కదాపి నహీం హో సకతా ॥ ౨॥

కర్తవ్యదుఃఖమార్తణ్డజ్వాలాదగ్ధాన్తరాత్మనః ।
కుతః ప్రశమపీయూషధారాసారమృతే సుఖమ్ ॥ ౩॥

అన్వయ:- కర్తవ్యదుఃఖమార్తణ్డజ్వాలాదగ్ధాన్తరాత్మనః ప్రశమపీయూషధారాసారమ్ ఋతే సుఖం కుతః ? ॥ ౩ ॥

మిథ్యారూప జో సంకల్ప వికల్ప హై ఉన కో తుచ్ఛ జాననా హీ సంకల్పవికల్ప కా త్యాగ హై, జైసే వంధ్యాపుత్ర కో మిథ్యారూప జాన లేనా హీ త్యాగ హై క్యోంకి మిథ్యారూప వస్తు కా అన్య కిసీ ప్రకార కా త్యాగ నహీం హో సకతా, యహ విషయ అన్య రీతిసే దిఖాతే హైం నానా ప్రకార కే జో
కర్మ ఉన కర్మోం సే ఉత్పన్న హోనేవాలే జో దుఃఖ వహీ హుఆ సూర్య కీ కిరణోం కా అత్యంత తీక్ష్ణ తాప తిస సే దగ్ధ హుఆ హై అంతఃకరణ జిస కా ఐసే పురుష కో సంకల్ప వికల్ప కీ శాంతిరూప అమృతధారా కీ వృష్టి కే బినా సుఖ కహాం సే హో సకతా హై ? ॥ ౩॥

భవోఽయం భావనామాత్రో న కిఞ్చిత్పరమార్థతః ।
నాస్త్యభావః స్వభావానాం భావాభావవిభావినామ్ ॥ ౪॥

అన్వయ:- అయమ్ భవః భావనామాత్రః పరమార్థతః కిఞ్చిత్ న (అస్తి); భావాభావవిభావినామ్ స్వభావానామ్ అభావః న అస్తి ॥ ౪॥

సంసారరూపీ విష కో దూర కరనేవాలా హోనే కే కారణ సంకల్పవికల్ప కే శాన్తిరూప కో అమృతరూప కర కే వర్ణన కరతే హైం కి యహ సంసార సంకల్పమాత్ర హై, వాస్తవదృష్టి సే ఏక ఆత్మా కే సివాయ దూసరా కుఛ నహీం హై, యహాం వాదీ శంకా కరతా హై కి భావరూప జో దృశ్యమాన జగత్ హై సో నష్ట హోనే కే అనంతర అభావరూప శూన్య హో జాతా హై, ఇస ప్రకార తో శూన్యవాదీ కా మత సిద్ధ హోతా హై ? ఇస కే ఉత్తర మేం శ్రీగురు అష్టావక్రజీ కహతే హైం, కి సంకల్పమాత్ర జగత్ కే నాశ హోన కే అనంతర సత్యస్వభావ ఆత్మా అఖండరూప సే విరాజమాన రహతా హై, ఇస కారణ సంసార కా నాశ హోనే కే అనంతర శూన్య నహీం రహతా హై, కింతు ఉస సమయ నిర్వికల్ప కేవలానందరూప ముక్త ఆత్మా రహతా హై ॥ ४॥

న దూరం న చ సంకోచాల్లబ్ధమేవాత్మనః పదమ్ ।
నిర్వికల్పం నిరాయాసం నిర్వికారం నిరఞ్జనమ్ ॥ ५॥

అన్వయ:నిర్వికల్పమ్ నిరాయాసమ్ నిర్వికారమ్ నిరఞ్జనమ్ ఆత్మనః పదమ్ న దూరమ్ న చ సంకోచాత్ (కిన్తు) లబ్ధమ్ ఏవ (అస్తి) ॥ ५॥

వాదీ ప్రశ్న కరతా హై కి, సంకల్పవికల్ప కీ నివృత్తి హోతే హీ ఆత్మా కో అమృతత్వ కీ ప్రాప్తి కిస ప్రకార హో జాతీ హై ? తహాం కహతే హైం కి ఆత్మస్వరూప దూర నహీం హై కింతు సదా ప్రాప్త హై; ఔర పరిపూర్ణ హై సదా సంకల్పవికల్పరహిత హై, నిరాయాస కహియే శ్రమ కే బినా హీ ప్రాప్త హై, వికార జో జన్మ ఔర మృత్యు తిన సే రహిత హై ఔర నిరంజన కహియే మాయా (అవిద్యా) రూప ఉపాధిరహిత హై, జిస ప్రకార కంఠ మేం ధారణ కీ హుఈ మణి భూల సే దూసరే స్థాన మేం ఢూంఢనే సే నహీం మిలతీ హై ఔర విస్మృతి కే దూర హోతే హీ కంఠ మేం ప్రతీత హో జాతీ హై, తిసీ ప్రకార అజ్ఞాన సే ఆత్మా దూర ప్రతీత హోతా హై పరంతు జ్ఞాన హోనేపర ప్రాప్త హీ హై ॥ ५॥

వ్యామోహమాత్రవిరతౌ స్వరూపాదానమాత్రతః।
వీతశో కా విరాజన్తే నిరావరణదృష్టయః॥ ६॥

అన్వయ:- నిరావరణదృష్టయః వ్యామోహమాత్రవిరతౌ స్వరూపాదానమాత్రతః వీతశోకాః (సంతః) విరాజన్తే ॥ ६॥

తత్వజ్ఞాన సే ఆత్మప్రాప్తి హోతీ హై ఐసా జో శాస్త్రకారోం కో వ్యవహార హై సో కిస ప్రకార హోతా హై ? ఔర యది ఆత్మా నిత్య ప్రాప్త హీ హై తో గురు కే ఉపదేశ ఔర శాస్త్రాభ్యాస కీ క్యా ఆవశ్యకతా హై, తహాం కహతే హైం కి కేవల అజ్ఞానరూపీ మోహ కా పరదా పడ రహా హై, తిస సే ఆత్మస్వరూప కా ప్రకాశ నహీం హోతా హై। ఇస కారణ సముద్ర ఉపదేశ సే మోహ కో దూర కర కే జిస సే స్వరూప కా నిశ్చయ కియా హై, ఐసా జో జ్ఞానీ

హై, వహ జగత్ మేం శోభాయమాన హోతా హై ఔర ఉస కీ దృష్టిపర ఫిర మోహరూపీ పరదా నహీం పడతా హై॥ ౬॥

సమస్తం కల్పనామాత్రమాత్మా ముక్తఃసనాతనః।
ఇతి విజ్ఞాయ ధీరో హి కిమభ్యస్యతి బాలవత్ ॥ ౭॥

అన్వయ:- సమస్తమ్ కల్పనామాత్రమ్, ఆత్మా సనాతనః ముక్తః ధీరః ఇతి విజ్ఞాయ హి బాలవత్ కిమ్ అభ్యస్యతి ॥ ౭॥

యహ సంపూర్ణ జగత్ కల్పనామాత్ర హై ఔర ఆత్మా నిత్యముక్త హై; జ్ఞానీ పురుష ఇస ప్రకార జానకర క్యా బాలక కీ సమాన సాంసారిక వ్యవహార కరతా హై ? అర్థాత్ కదాపి నహీం కరతా హై ॥ ౭॥

ఆత్మా బ్రహ్మేతి నిశ్చిత్య భావాభావౌ చ కల్పితౌ ।
నిష్కామః కిం విజానాతి కిం బ్రూతే చ కరోతి కిమ్॥ ౮॥

అన్వయ:- ఆత్మా బ్రహ్మ, భావాభావౌ చ కల్పితౌ ఇతి నిశ్చిత్య నిష్కామః (సన్) కిం విజానాతి, కిం బ్రూతే, కిం చ కరోతి ॥ ౮॥

సంపూర్ణ కల్పనామాత్ర హై, ఇస జ్ఞాన కా మూల కారణ జో తత్త్వంపదార్థ కా ఐక్యజ్ఞాన ఉసీ కో కహతే హైం కి, ఆత్మా కహియే, జీవాత్మా జో త్వమ్ ' పదార్థ హై ఔర బ్రహ్మ తత్పదార్థ హై, యే దోనోం అభిన్న హైం ఔర అధిష్ఠానరూప బ్రహ్మ కా సాక్షాత్కార హోనేపర భావ, అభావరూపసంపూర్ణ ఘటాది దృశ్య పదార్థ కల్పిత హైం ఐసా నిశ్చయ కర కే నిష్కామ హోతా హుఆ జ్ఞానీ క్యా జానతా హై క్యా కహతా హై ? ఔర క్యా కరతా హై ? అర్థాత్ మన కే బ్రహ్మాకార హోనే కే కారణ న కుఛ జానతా హై, న కుఛ కహతా హై, ఔర న కుఛ కరతా హై కింతు ఆత్మస్వరూ మేం స్థిత హోతా హై ॥ ౮॥

అయం సోఽహమయం నాహమితి క్షీణా వికల్పనాః ।
సర్వమాత్మేతి నిశ్చిత్య తూష్ణీభూతస్య యోగినః॥ ౯॥

అన్వయ:- సర్వమ్ ఆత్మా ఇతి నిశ్చిత్య తూష్ణీభూతస్య యోగినః అయమ్ సః అహమ్, అయమ్ అహమ్ న ఇతి వికల్పనాః క్షీణా: (భవన్తి) ॥ ౯॥

ఆత్మజ్ఞాన సే సంపూర్ణ కల్పనా నివృత్త హో జాతీ హై యహ దిఖాతే హైం। జిస పురుష కో సంపూర్ణ జగత్ బ్రహ్మరూప భాసతా హై వహ పురుష మునివ్రతరూపీ యోగదశా కో ప్రాప్త హోతా హై, క్యోంకి ఉస పురుష కా మన వృత్తిరహిత హోకర బ్రహ్మ కే విషేం ఏకాకార హో జాతా హై తదనంతర ఉస పురుష కో అపనా తథా పర కా జ్ఞాన నహీం రహతా హై, అర్థాత్ మైం ధ్యాన కరతా హూం ఔర దూసరా పురుష అన్య కార్య కరతా హై, యహ

అజ్ఞాన దూర హో జాతా హై, తాత్పర్య యహ హై కి, ఉస పురుష కీ కల్పనామాత్ర నష్ట హో జాతీ హై ॥ ౯॥

న విక్షేపో న చైకాగ్ర్యం నాతిబోధో న మూఢతా।
న సుఖం న చ వా దుఃఖముపశాన్తస్య యోగినః॥ ౧౦॥

అన్వయ:- ఉపశాన్తస్య యోగినః విక్షేపః న, ఐకాగ్ర్యమ్ చ న, అతిబోధః న, మూహత। న, సురక్మ్ న వా, దుఃఖమ్ చ న (భవతి)॥ ౧౦॥

అబ సంకల్పవికల్పరహిత పురుష కా స్వరూప దిఖాతే హైం, జో పురుష సంకల్పవికల్పరహిత హోకర శాంతి కో ప్రాప్త హోతా హై, ఉస శాంతస్వభావ యోగీ కే మన కో కిసీ బాత కా విక్షేప నహీం హోతా హై, ఏకాగ్రతా నహీం హోతీ హై, అత్యంత జ్ఞాన అథవా మూఢతా నహీం హోతీ హై, సుఖ నహీం హోతా హై, ఔర దుఃఖ భీ నహీం హోతా హై, క్యోంకి వహ కేవల బ్రహ్మానందస్వరూప హోతా హై। ॥ ౧౦॥

స్వారాజ్యే భైక్ష్యవృత్తౌ చ లాభాలాభే జనే వనే ।
నిర్వికల్పస్వభావస్య న విశేషోఽస్తి యోగినః॥ ౧౧॥

అన్వయ:- నిర్వికల్పస్వభావస్య యోగినః స్వారాజ్యే మైక్ష్యవృత్తీ లాభాలాభే జనే వనే చ విశేషః న అస్తి ॥ ౧౧॥

సంకల్ప ఔర వికల్ప సే రహిత హై స్వభావ జిస కా ఐసే యోగీ (జ్ఞానీ) కో స్వర్గ కా రాజ్య మిలనేసే, ప్రారబ్ధకర్మానుసార ప్రాప్త హుఏ వస్తు సే తథా జనసమూహ మేం నివాస హోనే సే కుఛ ప్రసన్నతా నహీం హోతీ హై ఔర భిక్షా మాంగకర నిర్వాహ కరనేసే, కిసీ పదార్థ కీ ప్రాప్తి న హోనే సే తథా నిర్జన స్థాన మేం రహనే సే కుఛ అప్రసన్నతా నహీం హోతీ హై, క్యోంకి ఉస కా మన తో బ్రహ్మాకార హోతా హై ॥ ౧౧॥

క్వ ధర్మః క్వ చ వా కామః క్వ చార్థః క్వ వివేకితా।
ఇదం కృతమిదం నేతి ద్వన్ద్వైర్ముక్తస్య యోగినః॥ ౧౨॥

అన్వయ:- ఇదమ్ కృతమ్, ఇదమ్ న (కృతమ్), ఇతి ద్వన్ద్వైః ముక్తస్య యోగినః ధర్మః క్వ, కామః చ క్వ, అర్థః క్వ వా వివేకితా చ క్వ ॥ ౧౨॥

యహ కియా, యహ నహీం కియా ఇత్యాది ద్వందోం సే రహిత యోగీ కో ధర్మ కహాం, కామ కహాం, అర్థ కహాం ఔర మోక్ష కా ఉపాయరూప జ్ఞాన కహాం ? క్యోంకి జబ ధర్మాది కా కారణ

అవిద్యా ఔర సంకల్పవికల్పాది హీ నహీం హోతే తో ధర్మాది కిస ప్రకార హో సకతే హైం ॥ ౧౨ ॥

కృత్యం కిమపి నైవాస్తి న కాపి హృది రఞ్జనా ।
యథాజీవనమేవేహ జీవన్ముక్తస్య యోగినః॥ ౧౩॥

అన్వయ:- జీవన్ముక్తస్య యోగినః ఇహ కిమ్ అపి కృత్యమ్ న ఏక అస్తి (తథా) హృది కా అపి రఞ్జనా న (అస్తి), కిన్తు యథాజీవనమ్ ఏవ (భవతి) ॥ ౧౩ ॥

జీవన్ముక్త యోగీ కో ఇస సంసార మేం కుఛ భీ కరనే కో నహీం హోతా హై ఔర హృదయ కే విషేం కోఈ అనురాగ హీ నహీం హోతా హై, తథాపి జీవన్ముక్త పురుష జీవన కే హేతు అదృష్ట కే అనుసార కర్మ కరతా హై ॥ ౧౩॥

క్వ మోహః క్వ చ వా విశ్వం క్వ తద్ధయానం క్వ ముక్తతా ।
సర్వసంకల్పసీమాయాం విశ్రాన్తస్య మహాత్మనః॥ ౧౪॥

అన్వయ:- సర్వసఙ్కల్పసీమాయామ్ విశ్రాన్తస్య మహాత్మనః మోహః కా విశ్వమ్ క్వ, తద్ధయానమ్ క్వ వా ముక్తతా చ క్వ ॥ ౧౪ ॥

సంపూర్ణ సంకల్పోం కీ సీమా కహియే అవధి జో ఆత్మజ్ఞాన తిస కే విషేం విశ్రామ కో ప్రాప్త హోనేవాలే యోగీ కో మోహ కహాం ? ఔర విశ్వ కహాం ? ఔర విశ్వ కా చింతన కహాం ? తథా ముక్తపనా కహాం ? క్యోంకి వహ తో బ్రహ్మస్వరూప హో జాతా హై ॥ ౧౪॥

యేన విశ్వమిదం దృష్టం స నాస్తీతి కరోతు వై।
నిర్వాసనః కిం కురుతే పశ్యన్నపి న పశ్యతి॥ ౧౫॥

అన్వయ:- యేన ఇదమ్ విశ్వమ్ దృష్టమ్ సః వై న అస్తి, ఇతి కరోతు (యః) పశ్యన్ అపి న పశ్యతి (సః) నిర్వాసనః (సన్) కిమ్ కురుతే ॥ ౧౫॥

జిసనే యహ ఘటాది విశ్వ దేఖా హై, వహ కదాచిత్ ఘటాది విశ్వ నహీం హై ఐసా జానే, పరంతు జో దేఖతా హుఆ భీ నహీం దేఖతా హై వహ వాసనారహిత హోకర క్యా కరే ? అర్థాత్ కుఛ భీ నహీం అర్థాత్ జిస కో వాసనాఓం కా సంస్కార హీ నహీం హై వహ త్యాగ హీ క్యా కరే ॥ ౧౫॥

యేన దృష్టం పరం బ్రహ్మ సోఽహం బ్రహ్మేతి చిన్తయేత్ ।
కిం చిన్తయతి నిశ్చిన్తో ద్వితీయం యోన పశ్యతి॥ ౧౬॥

అన్వయ:- యేన పరమ బ్రహ్మ దృష్టమ్ సః అహం 'బ్రహ్మ' ఇతి చిన్తయేత్, యః (తు) ద్వితీయమ్ న పశ్యతి (సః) నిశ్చిన్తః (సన్) కిమ్ చిన్తయతి ॥ ౧౬ ॥

జో పురుష పరబ్రహ్మ కో దేఖే, వహ 'మైం బ్రహ్మ హూం' ఐసా చింతన కరే ఔర జో ద్వితీయ కో దేఖతా హీ నహీం హై, వహ నిశ్చిన్త
హోకర క్యా చిన్తన నహీం కరేగా ? అర్థాత్ కుఛ భీ చిన్తన నహీం కరేగా, అర్థాత్ జిస కీ ద్వైతదృష్టి నహీం హై ఉ సే బ్రహ్మచింతన కరనేకో భీ కోఈ ఆవశ్యకతా నహీం హై॥ ౧౬॥

దృష్టో యేనాత్మవిక్షేపో నిరోధం కురుతే త్వసౌ।
ఉదారస్తు న విక్షిప్తః సాధ్యాభావాత్కరోతి కిమ్ ॥ ౧౭॥

అన్వయ:- యేన ఆత్మవిక్షేపః దృష్టః అసౌ తు నిరోధమ్ కురుతే, ఉదారః తు విక్షిప్తః న భవతి, (సః) సాధ్యాభావాత్ కిమ కరోతి ? ॥ ౧౭॥

అంతఃకరణ కా విక్షేప జిస పురుష కే దేఖనే మేం ఆతా హో వహ మన కో వశ మేం కరనే కా ఉపాయ కరే ఔర జో సర్వత్ర ఏక బ్రహ్మకో హీ దేఖతా హై, ఉస కే తో విక్షేప హై హీ నహీం, ఉస కో కుఛ సాధనే యోగ్య నహీం హోతా హై ఇస కారణ వహ కుఛ సాధన భీ నహీం కరతా హై ॥ ౧౭॥

ధీరో లోకవిపర్యస్తో వర్తమానోఽపి లోకవత్।
నసమాధిన విక్షేపం న లేప స్వస్య పశ్యతి॥ ౧౮॥

అన్వయ:- లోకవిపర్యస్తః ధీరః లోకవతు వర్తమానః అపి స్వస్య సమాధిమ్ విక్షేపమ్ న (తథా) లేపమ్ (చ) న పశ్యతి ॥ ౧౮॥

సంసార కే విక్షేపోం సే రహిత ధీర పురుష సంసారీ పురుష కీ సమాన వర్తావ కరతా హుఆ భీ అపనే విషేం సమాధి కో నహీం
మానతా హై, విక్షేప నహీం మానతా హై, తథా కిసీ కార్య మేం ఆసక్తి భీ నహీం మానతా హై ॥ ౧౮॥

భావాభావవిహీనో యస్తృప్తో నిర్వాసనో బుధః ।
నైవ కిఞ్చిత్కృతం తేన లోకదృష్టయా వికుర్వతా॥ ౧౯॥

అన్వయ:- యః బుధః తృప్తః భావాభావవిహీనః (తథా) నిర్వాసనః (భవతి) లోకదృష్టయా వికుర్వతా (అపి) తేన కిఞ్చిత్ ఏవ కృతమ్ ॥ ౧౯ ॥

జోజ్ఞానీ హై వహ అపనే ఆనంద సే పరిపూర్ణ రహతా హై। ఇస కారణ కిసీ కీ స్తుతి నిందా నహీం కరతా హై. లోక తో యహ దేఖతే హై కి జ్ఞానీ అనేక ప్రకార కీ క్రియా కరతా హై, పరంతు జ్ఞానీ ఆసక్తిపూర్వక కోఈ భీ క్రియా నహీం కరతా హై, క్యోంకి జ్ఞానీ కో అభిమాన నహీం హోతా హై ॥ ౧౯॥

ప్రవృత్తౌ వా నివృత్తౌ వా నైవ ధీరస్య దుర్గ్రహః ।
యదా యత్కర్తుమాయాతి తత్కృత్వా తిష్ఠతః సుఖమ్ ॥ ౨౦॥

అన్వయ:- యదా యత్ కర్తుమ్ ఆయాతి తత్ సుఖమ్ కృత్వా తిష్ఠతః ధీరస్య ప్రవృత్తౌ వా నివృత్తౌ దుర్గ్రహః న ఏవ (భవతి) ॥ ౨౦ ॥

ప్రారబ్ధ కే అనుసార జో ప్రవృత్త అథవా నివృత్త కర్మ జబ కరనే మేం ఆవే, ఉస కో అనాయస హీ మేం కర కే స్థిత హోనేవాలే
ధీర పురుష కో ప్రవృత్తి కే విషేం అథవా నివృత్తి కే విషేం దురాగ్రహ నహీం హోతా హై ॥ ౨౦॥

నిర్వాసనో నిరాలమ్బఃస్వచ్ఛన్దోముక్తవన్ధనః । క్షిప్తః సంస్కారవాతేన చేష్టతే శుష్కపర్ణవత్ ॥ ౨౧॥

అన్వయ:- నిర్వాసనః నిరాలమ్బః స్వచ్ఛందః ముక్తబంధనః (జ్ఞానీ) సంస్కారవాతేన క్షిప్తః (సన్) శుష్కపర్ణవత్ చేష్టతే ॥ ౨౧ ॥

యహాం వాదీ శంకా కరతా హై కి, తుమ తో జ్ఞానీ కో వాసనారహిత కహ రహే హో ఫిర వహ ప్రవృత్త అథవా నివృత్త కర్మ కిస ప్రకార సే కరతా హై ? తహాం కహతే హైం కి, జ్ఞానీ వాసనారహిత హై, జ్ఞానీ కో కిసీ కా ఆధార నహీం లేనా పడతా హ, ఇస కారణ హీ స్వాధీన హోతా హై, తథా జ్ఞానీ కో రాగ ద్వేష నహీం హై పరంతు ప్రారబ్ధ కే అనుసార ప్రాప్త హోతా హై, ఉస కో కరతా హై. జిస ప్రకార పృథ్వీ కే ఊపర పడే హుఏ సూఖే పత్తోం మేం కహాం జానే కీ అథవా స్థిత హోనే కీ వాసనా (సామర్థ్య) నహీం హోతీ హై పరంతు జిస దిశా కా వాయు ఆతా హై ఉసీ దిశా కో పత్తేఉడనే లగతే హైం, ఇసీ ప్రకార జ్ఞానీ ప్రారబ్ధ కే అనుసార భోగచేష్టా కరతా హై ॥ ౨౧॥

అసంసారస్య తు క్వాపి న హర్షోం న విషాదతా। స శీతలమనా నిత్యం విదేహ ఇవ రాజతే॥ ౨౨॥

అన్వయ:- అసంసారస్య తు కే, అపి హర్షః న (భవతి), విషాదతా (చ) న (భవతి) నిత్యమ్ శీతలమనాః సః విదేహః ఇవ రాజతే॥ ౨౨॥

జిస కే సంసార కే హేతు సంకల్ప వికల్ప దూర హో జాతే హైం, ఉస అసారీ పురుష కో న హర్ష హోతా హై న విషాద హోతా హై అర్థాత ఉస కే చిత్త మేం హర్ష ఆదిఖః ఉర్మి నహీం ఉత్పన్న హోతీ హైం, వహ నిత్య శీతల మనవాలా ముక్త కీ సమాన విరాజమాన హోతా హై ॥ ౨౨॥

కుత్రాపిన జిహాసాస్తి నాశోవాపి న కుత్రచిత్ ।
ఆత్మారామస్య ధీరస్య శీతలాచ్ఛతరాత్మనః॥ ౨౩॥

అన్వయః- శీతలాచ్ఛతరాత్మనః ఆత్మారామస్య ధీరస్య కుత్ర అపి జిహాసా న (అస్తి) వా కుత్రచిత్ అపి నాశః న (అస్తి) ॥ ౨౩॥

జో పురుష ఆత్మా కే విషేం రమణ కరతా హై, వహ ధీరవాన హోతా హై ఔర ఉస పురుష కా అంతఃకరణ పరమ పవిత్ర ఔర శీతల హోతా హై ఉస కో కిసీ వస్తు కే త్యాగనే కీ ఇచ్ఛా నహీం హోతీ హై, ఔర కిసీ వస్తు కే గ్రహణ కరనే కీ భీ ఇచ్ఛా నహీం హోతీ హై, క్యోంకి ఉస జ్ఞానీ కే రాగ ద్వేష కా లేశమాత్ర భీ నహీం హోతా హై ఔర ఉస జ్ఞానీ కో కహీం అనర్థ భీ నహీం హోతా హై, క్యోంకి అనర్థ కా హేతు జో అజ్ఞాన సో ఉస కే విషేం నహీం హోతా హై ॥ ౨౩॥

ప్రకృత్యా శూన్యచిత్తస్య కుర్వతోఽస్య యదృచ్ఛయా।
ప్రాకృతస్యేవ ధీరస్య న మానో నావమానతా॥ ౨౪॥

అన్వయః- ప్రకృత్యా శూన్యచిత్తస్య ప్రాకృతస్య ఇవ యదృచ్ఛయా కుర్వతః అస్య మానః న (వా) అవమానతా న ॥ ౨౪ ॥

స్వభావ సే హీ జిస కా చిత్త సంకల్పవికల్పరూప వికార సే రహిత హై ఔర జో ప్రారబ్ధానుసార ప్రవృత్త నివృత్త కర్మో కో అజ్ఞానీ కీ సమాన కరతా హై, ఐసే ధీర కహియే జ్ఞానీ కో మాన ఔర అపమాన కా అనుసంధాన నహీం హోతా హై ॥ ౨౪॥

కృతం దేహేన కర్మేదం న మయా శుద్ధరూపిణా ।
ఇతి చిన్తానురోధీ యః కుర్వన్నపి కరోతి న ॥ ౨౫॥

అన్వయః- ఇదమ్ కర్మ దేహేన కృతమ్ శుద్ధరూపిణా మయా న (కృతమ్) యః ఇతి చిన్తానురోధీ (సః) కుర్వన్ అపి న కరోతి ॥ ౨౫॥

సంపూర్ణ కర్మ కియా దేహ కరతా హై మైం నహీం కరతా హూం క్యోంకి మైం తో శుద్ధరూప సాక్షీ హూం. ఇస ప్రకార జో విచారతా హై, వహ పురుష కర్మ కరతా హుఆ భీ బంధన కో నహీం ప్రాప్త హోతా హై క్యోంకి ఉస కో కర్మ కరనే కా అభిమాన నహీం హోతా హై ॥ ౨౫॥

అతద్వాదీవ కురుతే న భవేదపి బాలిశః।
జీవన్ముక్తః సుఖీ శ్రీమాన్ సంసరనపిశోభతే॥ ౨౬॥

అన్వయ:- జీవన్ముక్తః అతద్వాదీ ఇవ కురుతే, (తథా)అపి బాలిశ: న భవేత్ (అతః ఏవ) సంసరన్ అపి సుఖీ శ్రీమాన్ శోభతే ॥ ౨౬॥

కియే హుఏ కార్య కో “ మైం కరతా హూం “ ఐసే నహీం కహతా హుఆ జీవన్ముక్త పురుష కార్య కో కరతా హుఆ భీ మూర్ఖ నహీం హోతా హై, క్యోంకి అంతఃకరణ కే విషేం జ్ఞానవాన హోతా హై, ఇస కారణ హీ సంసార కే వ్యవహార కో కరతా హుఆ భీ భీతర సుఖీ ఔర శోభాయమాన హోతా హై ॥ ౨౬॥

నానావిచారసుశ్రాన్తో ధీరో విశ్రాన్తి మాగతః।
న కల్పతేన జానాతి న శృణోతి న పశ్యతి ॥ ౨౭॥

అన్వయ:- నానావిచారసుశ్రాన్తః విశ్రాన్తిమ్ ఆగతః ధీరః న కల్పతే న జానాతి న శృణోతి న పశ్యతి ॥ ౨౭॥

నానా ప్రకార కే సంకల్పవికల్పరూప విచారోం సే రహిత హోకర ఆత్మా కే విషేం విశ్రామ కో ప్రాప్త హుఆ ధీర కహియే జ్ఞానీ పురుష సంకల్పవికల్పరూప మన కే వ్యాపార కో నహీం కరతా హై, ఔర న జానతా హై తథా బుద్ధి కే వ్యాపార కో నహీం కరతా హై, శబ్ద కో నహీం సునతా హై, రూప కో నహీం
దేఖతా హై అర్థాత్ ఇంద్రియమాత్ర కే వ్యాపార కో నహీం కరతా హై క్యోం కి ఉ సే కర్తృత్వ కా అభిమాన కదాపి నహీం హోతా హై ॥ ౨౭॥

అసమాధేరవిక్షేపాన్న ముముక్షుర్న చేతరః।
నిశ్చిత్య కల్పితం పశ్యన్బ్రహ్మైవాస్తే మహాశయః॥ ౨౮॥

అన్వయ:- (జ్ఞానీ) అసమాధేః ముముక్షుః న అవిక్షేపాత్ ఇతరః చ న (సర్వమ్) కల్పితమ్ (ఇతి) నిశ్చిత్య పశ్యన్ (అపి) మహాశయః బ్రహ్మ ఏవ ఆస్తే ॥ ౨౮ ॥

జ్ఞానీ ముముక్షు నహీం హోతా హై, క్యోంకి సమాధి నహీం కరతా హై ఔర బద్ధ భీ నహీం హోతా హై, క్యోంకి జ్ఞానీ కే విషేం విక్షేప కహియే ద్వైత భ్రమ నహీం హోతా హై, కింతు యహ సంపూర్ణ దృశ్యమాన జగత్ కల్పిత హై ఐసా నిశ్చయ కర కే తదనంతర బాధిత ప్రపంచ కీ ప్రతీతిసే దేఖతా హుఆ భీ నిర్వికార చిత్త హోతా హై ఇస కారణ సాక్షాత్ బ్రహ్మస్వరూప హోకర స్థిత హోతా హై ॥ ౨౮॥

యస్యాన్తః స్యాదహఙ్కారో న కరోతి కరోతి సః ।
నిరహఙ్కారధీరేణ న కిఞ్చిద్ధి కృతం కృతమ్ ॥ ౨౯॥

అన్వయః యస్య అన్తః అహఙ్కారః స్యాత్ సః న కరోతి (అపి) కరోతి నిరహఙ్కారధీరణ హి కృతమ్ (అపి) కిఞ్చిత్న కృతమ్॥ ౨౯॥

తహం వాదీ శంకా కరతా హై కి, సంసార కో దేఖతా హుఆ భీ బ్రహ్మరూప కిస ప్రకార హో సకతా హై తిస కా సమాధాన కరతే హైం కి, జిస కే అంతఃకరణ కే విషం అహంకార కా అధ్యాస హోతా హై, వహ పురుష లోకదృష్టి సే న కరతా హుఆ భీ సంకల్పవికల్ప కరతా హై క్యోంకి ఉస కో కర్తృత్వ కా అధ్యాస హోతా హై ఔర అహంకారరహిత జో ధీర కహియే జ్ఞానీ పురుష హై, వహ లోకదృష్టి సే కార్య కరతా హుఆ భీ అపనీ దృష్టి సే నహీం కరతా హై క్యోంకి ఉస కో కర్తృత్వ కా అభిమాన నహీం హోతా హై ॥ ౨౯॥

నోద్విగ్నం న చ సన్తుష్టమకర్తృస్పన్దవర్జితమ్।
నిరాశం గతసన్దేహం చిత్తం ముక్తస్య రాజతే ॥ ౩౦॥

అన్వయ:- ముక్తస్య చిత్తమ్ ఉద్విగ్నమ్ న (భవతి) సన్తుష్టమ్ చ నా (భవతి) అకర్తృస్పందవర్జితమ్ నిరాశమ్ గతసన్దేహమ్ రాజతే ॥ ౩౦॥

జో జీవన్ముక్త పురుష హై ఉస కే చిత్త మేం క భీ ఉద్వేగ (ఘబడ౾హట) నహీం హోతా హై తిసీ ప్రకార సంతోష భీ నహీం హోతా హై, క్యోంకి కర్తాపనే కే అభిమాన కా ఉస కే విషం లేశ భీ నహీం హోతా హై, తిసీ ప్రకార ఉస కో ఆశా తథా సందేహ భీ నహీం హోతా హై, క్యోంకి వహ తో సదా జీవన్ముక్త హై ॥ ౩౦॥

నిర్వ్యాతుం చేష్టితుం వాపి యచ్చిత్తం న ప్రవర్తతే ।
నినిమిత్తమిదం కిన్తు నిర్ధ్యాయతి విచేష్టతే ॥ ౩౧॥

అన్వయ:- యచ్చిత్తమ్ నిర్ధ్యాతుమ్ అపి వా చేష్టితుమ్ న ప్రవర్త్తతే కిన్తు ఇదమ్ నిర్నిమిత్తమ్ నియాయతి విచేష్టతే ॥ ౩౧ ॥

జిస జ్ఞానీ కా చిత్త కియారహిత హోకర స్థిత హోనే కో అథవా సంకల్ప వికల్పాదిరూప చేష్టా కరనే కో ప్రవృత్త నహీం హోతా హై, పరంతు జ్ఞానీ కా చిత్త నిమిత్త కహియే సంకల్పవికల్పరహిత హోకర ఆత్మస్వరూప కే విషం నిశ్చల స్థిత హోతా హై తథా అనేక ప్రకార కీ సంకల్పవికల్పరూప చేష్టా భీ కరతా హై ॥ ౩౧॥

తత్త్వం యథార్థమాకర్ణ్యం మన్దః ప్రాప్నోతి మూఢతామ్ ।
అథవా యాతి సంకోచమమూఢః కోఽపి మూఢవత్ ॥ ౩౨॥

అన్వయ:- మన్దః యథార్థమ్ తత్త్వమ్ ఆకర్ణ్య మూఢతామ్ ప్రాప్నోతి అథవా సంకోచమ్ ఆయాతి కః అపి అమూఢః (అపి) మూఢవత్ (భవతి) ॥ ౩౨ ॥

కోఈ అజ్ఞానీ శ్రుతిసే యథార్థతత్వ (తత్ ఔర త్వమ్ పదార్థ కే కల్పిత భేద) కో శ్రవణ కర కే అసంభావనా ఔర విపరీత భావనాఓం కే ద్వారా అర్థాత్ సంశయ ఔర విపర్యయ కర కే మూఢతా కో ప్రాప్త హోతా హై, అథవా తత్-త్వమ్ పదార్థ కే భేద కో జాననే కే నిమిత్త సంకోచ కహియే చిత్త కీ సమాధి లగాతా హై ఔర కోఈ జ్ఞానీ భీ బాహర కీ గతిసే మూఢ కీ సమాన బాహర కే వ్యవహారోం కో కరతా హై ॥౩౨॥

ఏకాగ్రతా నిరోధో వా మూఢైరభ్యసతే భృశమ్ ।
ధీరాః కృత్యం న పశ్యన్తి సుప్తవత్ స్వపదే స్థితాః॥ ౩౩॥

అన్వయ:- మూఢైః ఏకాగ్రతా వా నిరోధః భృశమ్ అభ్యస్యతే స్వపదే స్థితాః ధీరాః సుప్తవత్ కృత్యమ్ న పశ్యన్తి ॥ ౩౩ ॥

జో దేహాభిమానీ మూర్ఖ హైం వే మన కో వశ మేం కరనే కే అర్థ అనేక ప్రకార కా అభ్యాస కరతే హైం పరంతు ఉన కా మన వశ మేం నహీం హోతా హై ఔర జో ఆత్మజ్ఞానీ ధైర్యవాన్ పురుష హై, వహ ఆత్మస్వరూప కే విషేం స్థితి కో ప్రాప్త హోతా హై ఉస కా మన తో స్వభావ సే హీ వశీభూత హోతా హై, జిస ప్రకార నిద్రా కే సమయ మేం మన కీ చేష్టా బంద హో జాతీ హై, తిసీ ప్రకార జ్ఞాన హోనేపర మన కీ చేష్టా బన్ద హో జాతీ హై, క్యోంకి అద్వైతాత్మస్వరూప కే జ్ఞాన సే భ్రమమాత్ర కీ నివృత్తి హో జాతీ హై ॥౩౩॥

అప్రయత్నాత్ప్రయత్నాద్రా మూఢా నాప్నోతి నితిమ్ ।
తత్త్వనిశ్చయమాత్రేణ ప్రాజ్ఞో భవతి నిర్వృతః౩౪॥

అన్వయ:- మూఢః అప్రయత్నాత్ వా ప్రయత్నాత్ (అపి) నివృతిమ్ న ఆమోతి ప్రాజ్ఞః తత్త్వనిశ్చయమాత్రేణ నిర్వృతః భవతి ॥ ౩౪ ॥

జో మూఢ పురుష హై ఔర జిస కో ఆత్మజ్ఞాన నహీం హుఆ హై వహ అనేక ప్రకార కా అభ్యాస కర కే మన కో వశ మేం కరే అథవా న కరే తౌ భీ ఉస కో నివృత్తి కా సుఖ నహీం ప్రాప్త హోతా హై, ఔర జోఆత్మజ్ఞానీ హే ఉసనే తో జ్యోం హీ ఆత్మస్వరూప కా నిశ్చయ కియా కి, వహ పరమ నివృత్తి కే సుఖ కో ప్రాప్త హోతా హై ॥౩౪॥

శుద్ధం బుద్ధ ప్రియం పూర్ణ నిష్ప్రపఞ్చం నిరామయమ్ ।
ఆత్మానం తం న జానన్తి తత్రాభ్యాసపరాజనాః॥ ౩౫॥

అన్వయ:- తత్ర అభ్యాసపరాః జనాః శుద్ధమ్ బుద్ధమ్ ప్రియమ్ పూర్ణమ్ నిష్ప్రపఞ్చమ్ నిరామయమ్ తమ్ ఆత్మానమ్ న జానన్తి ॥ ౩౫ ॥

సద్గురు ఔర వేదాంతవాక్యోం కీ శరణ లియే బినా దేహాభిమాన దూర నహీం హోతా హై తిస దేహాభిమాన సే మన జగత్ కే విషేం ఆసక్త రహతా హై, తిస కారణ వహ పురుష ఆత్మస్వరూప కో నహీం జానతా హై క్యోంకి ఆత్మస్వరూపతా శుద్ధ హై, చైతన్యస్వరూప హై ఔర ఆనందరూపపరిపూర్ణ, సంసార కీ ఉపాధి సే రహిత తథా వివిధతాపరహిత హై, ఇస కారణ దేహాభిమానీ పురుష కో ఉస కా జ్ఞాన నహీం హోతా హై ॥ ३४॥

నాప్నోతి కర్మణా మోక్షం విమూఢోఽభ్యాసరూపిణా ।
ధన్యో విజ్ఞానమాత్రేణ ముక్తస్తిష్ఠత్యవిక్రియః॥ ३६॥

అన్వయః విమూఢః అభ్యాసరూపిణా కర్మణా మోక్షమ్ న ఆప్నోతి ధన్యః విజ్ఞానమాత్రేణ అవిక్రియః ముక్తః తిష్ఠతి ॥ ३६॥

జో పురుష దేహాభిమానీ హై వహ యోగాభ్యాసరూప కర్మ కర కే మోక్ష కో నహీం ప్రాప్త హోతా హై క్యోంకి, కర్మమాత్ర సే మోక్షప్రాప్తి హోనా దుర్లభ హై. సోఈ శ్రుతిమేం భీ కహా హై కి "న కర్మణా న ప్రజయా ధనేన త్యాగేనై కే అమృతత్వమానశుః " యోగాభ్యాస ఆది కర్మ సే మోక్ష నహీం హోతా హై, సంతాన ఉత్పన్న కరనే సే మోక్ష నహీం హోతా హై, ధన ప్రాప్త కరనే సే మోక్ష నహీం హోతా హై, యది కిన్ హీ జ్ఞానియోం కో మోక్ష కీ ప్రాప్తి హుఈ హై తో దేహాభిమాన కే త్యాగ సే హీ హుఈ హై ఇస కారణ కోఈ భాగ్యవాన్ విరలా పురుష హీ ఆత్మజ్ఞాన కీ ప్రాప్తిమాత్ర సే త్యాగ దియే హైం సంపూర్ణ సంకల్ప వికల్పాది జిసనే ఐసా హోకర ముక్త హో జాతా హై ॥ ३६॥

మూఢో నాప్నోతి తద్బ్రహ్మ యతో భవితుమిచ్ఛతి।
అనిచ్ఛన్నపి ధీరో హి పరబ్రహ్మస్వరూపభాక్॥ ३७॥

అన్వయ:- యతః మూఢః బ్రహ్మ మతిమ ఇచ్ఛ త (అన) నత్ న । ఆప్నోతి హి ధీరః అనిచ్ఛన్ అపి పర కహ రూపక భవతి॥ ३७॥

మూఢపురుష యోగాభ్యాసరూప కర్మ కర కే బ్రహ్మరూప హోనే కీ ఇచ్ఛా కరతా హై, ఇస కారణ బ్రహ్మ కో నహీం ప్రాప్త హోతా హై ఔర జ్ఞాతా తో మోక్ష కీ ఇచ్ఛా న కరతా హై తో భీ పరబ్రహ్మ కే స్వరూప కో ప్రాప్త హోతా హై క్యోంకి ఉస కా దేహాభిమాన దూర హో గయా హై ॥ ३७॥

నిరాధారాగ్రహవ్యగ్రా మూఢాః సంసారపోషకాః।
ఏతస్యానర్థమూలస్య మూలచ్ఛేదః కృతో బుధైః३८
అన్వయ:- మూఢాః నిరాధారాః గ్రహవ్యగ్రాః సంసారపోషకాః (భవన్తి); బుధైః అనర్థమూలస్య ఏతస్య మూలచ్ఛేదః కృతః ॥ ३८ ॥

"మూఢ జో అజ్ఞానీ పురుష హైం వే సద్గురు ఔర వేదాంతవాక్యోం కే ఆధార కే బినా హీ కేవల యోగాభ్యాసరూప కర్మ కరకే హీ మైం ముక్త హో జాఊఀగా ఇస ప్రకార నిరర్థక దురాగ్రహ కరనేవాలే ఔర సంసార కో పుష్ట కరనేవాలే హోతే హైం, సంసార కో దూర కరనేవాలా జో జ్ఞాన జిస కా ఉన కే విషేం లేశ భీ నహీం హై ఔర జ్ఞానీ పురుష జో హైం ఉన్హోంనే జన్మమరణరూపఅనర్థ కే మూలకారణ ఇస సంసార కో జ్ఞాన కే ద్వారా మూల సే హీ ఛేదన కర దియా హై ॥ ౩౮॥

నశాన్తి లభతే మూఢో యతఃశమితుమిచ్ఛతి।
ధీరస్తత్త్వం వినిశ్చిత్య సర్వదా శాన్తమానసః॥ ౩౯॥

అన్వయ:- యతః మూఢః శమితుమ్ ఇచ్ఛతి (అతః) శాన్తిమ్ న లభతే; ధీరః తత్త్వమ్ వినిశ్చిత్య సర్వదా శాన్తమానసః(భవతి)॥ ౩౯॥

జోమూఢ కహియే దేహాభిమానీ పురుష హై వహ యోగాభ్యాస కే ద్వారా శాంతి కీ ఇచ్ఛా కరతా హై, పరంతు యోగాభ్యాస సే శాంతి కో ప్రాప్త నహీం హోతా హై, ఔర జ్ఞానీ పురుష ఆత్మతత్వ కా నిశ్చయ కర కే సదా శాంతమన రహతా హై ॥ ౩౯॥

కాత్మనో దర్శనం తస్య యదృష్టమవలమ్బతే।
ధీరాస్తం తనపశ్యన్తి పశ్యన్త్యాత్మానమవ్యయమ్ ॥ ౪౦॥

అన్వయ:- యత్ దృష్టమ్ అవలమ్బతే తస్య ఆత్మనః దర్శనమ్ క; తే ధీరాః తమ్ పశ్యన్తి (కిన్తు) తమ్ అవ్యయమ్ ఆత్మానమ్ పశ్యన్తి ॥ ౪౦॥

జో అజ్ఞానీ పురుష దృష్ట పదార్థోం కో సత్య మానతా హై, ఉస కో అత్మదర్శన కిస ప్రకార హో సక్తా హై? పరంతు ధైర్యవాన్ పురుష తిన దృష్ట పదార్థో కో సత్య నహీం మానతా హై కింతు ఏక అవినాశీ ఆత్మా కో దేఖతా హై ॥ ౪౦॥

క నిరోధో విమూఢోఽస్య యో నిబన్ధం కరోతి వై ।
స్వారామస్యైవ ధీరస్య సర్వదాసావకృత్రిమః॥ ౪౧॥

అన్వయ:- యః వై నిర్బన్ధమ్ కరోతి, (తస్య) విమూఢస్య నిగేధః క; స్వారామస్య ధీరస్య ఏవ అసో సర్వదా అకృత్రిమః (భవతి) ॥ ౪౧॥

జో మూఢ దేహాభిమానీ పురుష శుష్కచిత్తనిరోధ కే విషేం దురాగ్రహ కరతా హై, తిస మూఢ కే చిత్త కా నిరోధ కిస ప్రకార హో సకతా హై ? అర్థాత్ ఉస కే చిత్త కా నిరోధ కదాపి నహీం హో సకతా హై, క్యోంకి సమాధి కే అనంతర అజ్ఞానీ కా చిత్త ఫిర సంకల్పవికల్పయుక్త హో జాతా హై ఔర ఆత్మారామ ధీర పురుష కే చిత్త కా నిరోధ

స్వాభావిక హీ హోతా హై। క్యోంకి ఉస కా చిత్త సంకల్పాదిరహిత నిశ్చల ఔర బ్రహ్మాకార హోతా హై ॥ ४१॥

భావస్య భావకః కశ్చిన్న కిఞ్చిద్భావకోఽపరః।
ఉభయాభావకఃకశ్చిదేవమేవ నిరాకులః॥ ४२॥

అన్వయ:- కశ్చిత్ భావస్య భావకః అపరః న కిఞ్చిత్ భావక: ఏవమ్ కశ్చిత్ ఉభయాభావకః ఏవ ని కులః ఆస్తే ॥ ४२ ॥

కోఈ నైయాయిక ఆది ఐసా మానతే హైం కి, యహ జగత్ వాస్తవ మేం సత్య హై ఔర కోఈ శూన్యవాదీ ఐసా మానతే హైం కి, కుఛ భీ నహీం హై ఔర హజారోం మేం ఏక ఆదమీఆత్మా కా అనుభవ కరనేవాలాఅభావ ఔర భావ దోనోం కో న మానకర స్వస్థచిత్తవాలా రహతా హై ॥ ४२ ॥

శుద్ధమద్వయమాత్మానం భావయన్తి కుబుద్ధయః।
నతు జానన్తి సంమోహాద్యావజ్జీవమనిర్వృతాః॥ ४३॥

అన్వయ:- కుబుద్ధయః శుద్ధమ్ అద్వయమ్ ఆత్మానమ్ భావయన్తి జానన్తి తు న; సంమోహాత్ యావజ్జీవమ్ అనివృతాః (భవన్తి) ॥ ४३॥

మూఢబుద్ధి అర్థాత్ దేహాభిమానీ పురుష ఆత్మా కా చింతన కరతే హైం, పరంతు జానతే నహీం క్యోంకి మోహ సే యుక్త హోతే హైం. ఇస కారణ హీ జన్మభర ఉన కీ సంకల్పవికల్పోం సే నివృత్తి నహీం హోతీ హై, అతఏవ సంతోషకో భీ నహీం ప్రాప్త హోతే హైం ॥ ४३॥

ముముక్షోర్బుద్ధిరాలమ్బమన్తరేణ న విద్యతే।
నిరాలమ్బైవ నిష్కామా బుద్ధిముంక్తస్య సర్వదా ॥ ४४॥

అన్వయ:- ముముక్షోః బుద్ధిః ఆలమ్బమ్ అన్తరేణ న విద్యతే; ముక్తస్య బుద్ధిః సర్వదా నిరాలమ్బా నిష్కామా ఏవ ॥ ४४ ॥

జిస కో ఆత్మా కా సాక్షాత్కార నహీం హుఆ హై ఐసే ముముక్షుపురుష కీ బుద్ధి సధర్మకవస్తురూప ఆశ్రయ కే బినా నహీం హోతీ హై ఔర జీవన్ముక్త పురుష కీ బుద్ధి ముక్తివిషయమేం భీ ఇచ్ఛారహిత ఔర సదా నిరాలమ్బ (నిర్విశేష ఆత్మానురూప) హోతీ హై ॥ ४४॥

విషయద్వీపినో వీక్ష్య చకితాఃశరణార్థినః ।
విశన్తి ఝుటితి కోడం నిరోధైకాగ్రసిద్ధయే॥ ४५॥

అన్వయ:- విషయద్వీపినః వీక్ష్య చకితాః శరణార్థినః (మూఢాః) నిరోధైకాగ్రసిద్ధయే ఝటితి క్రోడమ్ విశన్తి ॥ ४४ ॥

విషయరూప వ్యాఘ్ర కో దేఖకర భయభీత హుఏ, రక్షా కీ ఇచ్ఛా కరనేవాలే అజ్ఞానీ పురుష హీ జల్దీ సే చిత్త కా నిరోధ ఔర ఏకాగ్రతా కో సిద్ధి కే అర్థ గుహా కే భీతర ఘుసతే హైం, జ్ఞానీ నహీం ఘుసతే హైం ॥ ४४ ॥

నిర్వాసనం హరిం దృష్ట్వా తూష్ణీం విషయదన్తినః।
పలాయన్తే న శక్తాస్తే సేవన్తే కృతచాటవః४६॥

అన్వయ:- విషయదన్తినః నిర్వాసనమ్ హరిమ్ దృష్ట్వా న శక్తః (సన్తః) తూష్ణీమ్ పలాయన్తే తే కృతచాటవః సేవన్తే ॥ ४६ ॥

వాసనారహిత పురుషరూప సింహ కో దేఖకర విషయరూపీ హస్తీ అసమర్థ హోకర చుపచాప భాగ జాతే హైం ఔర తిస వాసనారహిత పురుష కో ఆకర్షిత హోకర స్వయం సేవన కరతే

నముక్తికారి కా ధత్తే నిఃశం కో యుక్తమానసః ।
పశ్యన్ శృణ్వన్ స్టశన జిఘనశ్నన్నాస్తే యథాసుఖమ్ ॥४८॥

అన్వయ:- నిఃశఙ్కః యుక్తమానసః (జ్ఞానీ) ముక్తికారికాం న ధత్తేః (కిన్తు) పశ్యన్ శృణ్వన్ స్పృశన్ జిఘ్రన్ అనన్ యథాసుఖమ్ ఆస్తే ॥ ४८॥

అనిఃశంక ఔర నిశ్చల మనవాలా జ్ఞానీ యమ నియమ ఆది యోగక్రియా కో ఆగ్రహ సే నహీం కరతా హై, కింతు దేఖతా హుఆ, సునతా హుఆ, స్పర్శ కరతా హుఆ, సూంఘతా హుఆ ఔర భోజన కరతా హుఆ భీ ఆత్మసుఖ కే విషే హీ నిమగ్న రహతా హై ॥४८॥

వస్తుశ్రవణమాత్రేణ శుద్ధబుద్ధినిరాకులః।
నైవాచారమనాచారమౌదాస్యవాన పశ్యతి ॥४९॥

అన్వయ:- వస్తుశ్రవణమాత్రేణ శుద్ధ బుద్ధిః నిరాకులః (జ్ఞానీ) ఆచారమ్ అనాచరమ్ వా ఔదాస్థమ్ న ఏవ పశ్యతి ॥ ४९ ॥

గురు ఔర వేదాంతవాక్యోం కే ద్వారా చైతన్యస్వరూప ఆత్మా కే శ్రవణమాత్ర సే హుఆ హై పరిపూర్ణ ఆత్మా కా సాక్షాత్కార జిస కో ఔర నిరాకుల అర్థాత్ అపనే స్వరూపకే విషం స్థిత జ్ఞానీ ఆచార కో వా అనాచార కో అథవా ఉదాసీనతా ఇన కీ ఓర దృష్టి నహీం దేతా హై, క్యోంకి వహ బ్రహ్మాకార హోతా హై ॥ ౧९॥

యదా యత్కర్తుమాయాతి తదా తత్కురుతే ఋజుః ।

శుభ వాప్యశుభం వాపి తస్య చేష్టా హి బాలవత్ ॥ ४८॥

అన్వయ:- యదా యత్ వా అపి శుభమ్ అపి వా అశుభమ్ కర్తుమ్ ఆయాతి తదా తత్ ఋజుః (సన్) కురుతే (యతః) హి తస్య చేష్టా బాలవత్ (భవతి) ॥ ४८ ॥

అబ జో శుభ అథవా అశుభ కర్మ ప్రారబ్ధానుసార కరనా పడ़తా హై, ఉస కో ఆగ్రహరహిత హోకర కరతా హై క్యోంకి తిస జీవన్ముక్త జ్ఞానీ కీ చేష్టా బాలక కీ సమాన హోతీ హై, అర్థాత్ వహ ప్రారబ్ధానుసార కర్మ కరతా హై రాగద్వేష సే నహీం కరతా హై ॥ ४८॥

స్వాతన్త్ర్యాత్సుఖమాప్నోతి స్వాతన్త్ర్యాల్లభతే పరమ్ ।
స్వాతన్త్ర్యాన్నివృతి గచ్ఛేత్స్వాతన్త్ర్యాత్పరమం పరమ్॥ ५०॥

అన్వయ:- స్వాతన్త్ర్యాత సుఖమ్ ఆప్నోతి, స్వాతన్త్ర్యాత్ పరమూ లమతే; స్వాతన్త్ర్యాత నివృతి గచ్ఛేత, సాతచ్యాత్ పరమమ్ పదమా (ప్రాముయాత్)॥ ५०॥

రాగద్వేషరహిత పురుష సుఖ కో ప్రాప్త హోతా హై, పరమ జ్ఞాన కో ప్రాప్త హోతా హై ఔర నిత్య సుఖ కో ప్రాప్త హోతా హై తథా ఆత్మస్వరూప కే విషేం విశ్రామ కో ప్రాప్త హోతా హే॥ ५०॥

అకర్తృత్వమభోక్తృత్వం స్వాత్మనో మన్యతే యదా।
తదా క్షీణా భవన్త్యేవ సమస్తాశ్చిత్తవృత్తయః॥ ५१॥

అన్వయ:- యదా స్వాత్మనః అకర్తృత్వమ్ అభోక్తృత్వమ్ మన్యతే తదా ఏవ (అస్య) సమస్తాః చిత్తవృత్తయః క్షీణాః భవన్తి ॥ ५१॥

జబ పురుష అపనే విషేం కర్తాపనే కా ఔర భోక్తాపనేకా అభిమాన త్యాగ దేతా హై తబ హీ ఉస పురుష కీ సంపూర్ణ చిత్త కీ వృత్తి క్షీణ హో జాతీ హైం ॥ ५१॥

ఉచ్ఛృఖలాప్యకృతి కా స్థితి(రస్య రాజతే।
న తు సస్టహచిత్తస్య శాంతిమూంఢస్య కృత్రిమా॥ ५२॥

అన్వయ:- ధీరస్య ఉచ్ఛృఖలా అపి అకృతి కా స్థితిః రాజతే; సస్పృహచిత్తస్య మూహస్య కృత్రిమా శాంతిః తు న (రాజతే) ॥ ५२॥

జో పురుష నిఃస్పృహచిత్త హోతా హై ఉస ధైర్యవాన జ్ఞానీ కీ స్వాభావిక శాంతిరహిత భీ స్థితి శోభాయమాన హోతీ హై ఔర ఇచ్ఛా సే ఆకుల హై చిత్త జిసకా ఐసే అజ్ఞానీ పురుష కీ బనావటీ శాంతి శోభిత నహీం హోతీ హై ॥ ५२॥

విలసంతి మహాభోగవిశన్తి గిరిగహరాన్ ।

నిరస్తకల్పనా ధీరా అబద్ధా ముక్తబుద్ధయః॥ ౫౩॥

అన్వయ:- అబద్ధాః ముక్తబుద్ధయః నిరస్తకల్పనాః ధీరాః మహామోగైః విలసతి గిరిగహ్వారాన్ విశన్తి ॥ ౫౩॥

జిన జ్ఞానియోం కీ కల్పనా నివృత్త హో గఈ హై, జో ఆసక్తిరహిత హైం, తథా జిన కీ బద్ధి అభిమానరహిత హై వే జ్ఞానీ పురుష క భీ ప్రారబ్ధానుసార ప్రాప్త హుఏ భోగోం సే విలాస కరతే హైం ఔర క భీ ప్రారబ్ధానుసార పర్వత ఔర వనోం కే విషేం విచరతే హైం ॥ ౫౩॥

శ్రోత్రియం దేవతాం తీర్థమంగనాం భూపతిం ప్రియమ్ ।
దృష్ట్వా సమ్పూజ్య ధీరస్య న కాపి హృది వాసనా॥ ౫౪॥

అన్వయ:- శ్రోత్రియమ్ దేవతామ్ తీర్థమ్ సమ్పూజ్య (తథా) అఙ్గనామ్ భూపతిమ్ ప్రియమ్ దృష్ట్వా ధీరస్య హది కా అపి వాసనా న (జాయతే)॥ ౫౪॥

వేదపాఠీ బ్రాహ్మణ ఔర దేవతా కీ ప్రతిమా తథా తీర్థకా పూజన కర కే ఔర సున్దర స్త్రీ రాజా ఔర ప్రియ పుత్రాదికో దేఖకర భీ జ్ఞానీ కే హృదయ మేం కోఈ వాసనా నహీం ఉత్పన్న హోతీ హై ॥ ౫౪॥

భృత్యైః పుత్రైః కలత్రైశ్చ దౌహిత్రైశ్చాపి గోత్రజైః।
విహస్య ధిక్కృతో యోగీ న యాతి వికృతి మనాకూ॥ ౫౫॥

అన్వయ:- యోగీ భృత్యైః పుత్రైః కలత్రైః దౌహిత్రైః చ అపి చ గోత్రజైః విహస్య ధిక్కృతః (అపి) మనాక వికృతిమ్ న యాతి ॥ ౫౫॥

సేవక స్త్రీ పుత్ర దౌహిత్ర (ధేవతే) ఔర అన్య గోత్రకే పురుష భీ యది యోగీ కా ఉపహాస కరేం యా ధికార దేవేం తో ఉస కా మన కించిన్మాత్ర భీ క్షోభ కో నహీం ప్రాప్త హోతా హై, క్యోంకి ఉస జ్ఞానీ కా మోహ దూర హో జాతా హై ॥ ౫౬॥

సన్తుష్టోఽపి న సన్తుష్టః ఖిన్నోఽపి న । చ ఖిద్యతే ।
తస్యాశ్చర్యదశాం తాం తాం తాశా ఏవ జానతే॥ ౫౬॥

అన్వయ:- (యోగీ) సన్తుష్టః అపి సన్తుష్టః న (భవతి); ఖిన్నః అపి చ న ఖిద్యతే; తస్య తాం తాం తాదృశామ్ ఆశ్చర్యదశామ్. తాదృశాః ఏవ జానతే ॥ ౫౬॥

జ్ఞానీ లోకదృష్టి సే సంతోషయుక్త దీఖతా హుఆభీ సంతోషయుక్త నహీం హోతా హై ఔర లోకదృష్టి సే ఖిన్న దఖితా హుఆ భీ ఖిన్న నహీం హోతా హై, జ్ఞానీ కీ ఇస ప్రకారకీ దశా కో జ్ఞానీ హీ జానతే హైం ॥ ౫౬॥

కర్తవ్యతైవ సంసారో న తాం పశ్యన్తి సూరయః।

శూన్యాకారా నిరాకారా నిర్వికారానిరామయాః॥ ౫౭॥

అన్వయ:- సంసారః కర్తవ్యతా ఏవ శూన్యాకారాః నిరాకారాః నిర్వికారాః నిరామయాః సూరయః తామ్ న పశ్యన్తి ॥ ౫౭॥

కర్తవ్యతా కహియే మేరా యహ కర్తవ్య హై ఇస ప్రకార కా జో కార్య కా సంకల్ప హై సోఈ సంసార హై పరంతు సంపూర్ణ విశ్వకే నాశ హోనేపర భీ జో వర్తమాన రహతే హైం ఔర జో నిరాకార కహియే ఘటాదికే సే ఆకార సే రహిత హైం ఔర జో సర్వత్ర ఆత్మదృష్టి కరనేవాలే తథా సంకల్పవికల్పరూపీ రోగసే రహిత హైం వే కదాపి కర్తవ్యతా కో నహీం దేఖతే హైం అర్థాత్ కిసీ కార్య కే కరనే కా సంకల్ప నహీం కరతే హైం ॥ ౧౭॥

అకుర్వన్నపి సంక్షోభావ్యగ్రఃసర్వత్ర మూఢధీః।
కుర్వన్నపి తు కృత్యాని కుశలో హి నిరాకులః॥ ౫౮॥

అన్వయ:- మూఢధీః అకుర్వన్ అపి సర్వత్ర సంక్షోభాత్ వ్యగ్రః (భవతి); హి కుశలః తు కృత్యాని కుర్వన్ అపి నిరాకుల: (భవతి) ॥ ౫౮॥

అజ్ఞానీ పురుష కర్మో కో న కరతా హుఆ భీ సర్వత్ర సంకల్పవికల్ప కరనే కే కారణ వ్యగ్ర రహతా హై, ఔర జ్ఞానీ కార్యా కో కరతా హుఆ భీ నిర్వికారచిత్త రహతా హై క్యోంకి వహ తో ఆత్మసుఖ కే విషేం విరాజమాన హోతా హై ॥ ౫౮॥

సుఖమాస్తే సుఖం శేతే సుఖమాయాతి యాతి చ ।
సుఖం వక్తి సుఖం తే వ్యవహారేఽపి శాన్తధీః॥ ౫౯ ॥

అన్వయ:- శాన్తధీః వ్యవహారే అపి సుఖమ్ ఆస్తే; సుఖమ్ శేతే; సుఖమ్ ఆయాతి; (సుఖమ్) చ యాతి; సుఖమ్ వక్తి, సుఖమ్ ముంక్తే ॥ ౫౯॥

ప్రారబ్ధ కే అనుసార వ్యవహార కే విషేం వర్తమాన భీ ఆత్మనిష్ఠా బుద్ధివాలా జ్ఞానీ సుఖపూర్వక బైఠతా హై, సుఖపూర్వక శయన కరతా హై, సుఖపూర్వక ఆతా హై, సుఖపూర్వక జాతా హై, సుఖపూర్వక కహతా హై తథా సుఖపూర్వక హీ భోజన కరతా హై అర్థాత్ సంపూర్ణ ఇంద్రియోం కే వ్యాపార కో కరతా హై పరంతు ఆసక్త నహీం హోతా హై క్యోంకి ఉస కా చిత్త తో బ్రహ్మాకార హోతా హై ॥ ౨౯॥

స్వభావాద్యస్య నైవార్తిలాకవద్వ్యాహారిణః ।
మహాహ్రద ఇవాక్షోభ్యో గతకేశఃస శోభతే ॥ ౬॥

అన్వయ:- వ్యవహారిణః యస్య స్వభావాత్ లోకవత్ ఆతిః నైవ (భవతి కిన్తు) సః మహాదః ఇవ అక్షోభ్యః గతక్లేశః శోభతే ॥ ౬౦॥

వ్యవహార కరతే హుఏ భీ జ్ఞానీ కో స్వభావ సే హీ సంసారీ పురుష కీ సమాన ఖేద నహీం హోతా హై కింతు వహ జ్ఞానీ బడ఼ే జల కే సరావర కీ సమాన చలాయమాన నహీం హోతా హై ఔర నిర్వికార స్వరూప మేం శోభాయమాన హోతా హై ॥ ౬॥

నివృత్తిరపి మూఢస్య ప్రవృత్తిరుపజాయతే ।
ప్రవృత్తిరపి ధీరస్య నివృత్తిఫలభాగినీ॥ ౬౧॥

అన్వయ:- మూఢస్య నివృత్తిః అపి ప్రవృత్తిః ఉపజాయతే ధీరస్య ప్రవృత్తిః అపి నివృత్తికలభాగినీ (భవతి) ॥ ౬౧॥

అమూఢ కీ నివృత్తి కహియే బాహోంద్రియోం కో విషయోం సే నివృత్త కరనా భీ ప్రవృత్తిరూప హీ హోతా హై క్యోంకి ఉస కే అహంకారాది దూర నహీం హోతే హైం ఔర జ్ఞానీ కీ సాంసారిక వ్యవహారమేం ప్రవృత్తి భీ నివృత్తిరూప హీ హోతీ హై క్యోంకి జ్ఞానీ కో 'అహం కరోమి ' ఐసా అభిమాన నహీం హోతా హై ॥ ౬౧॥

పరిగ్రహేషు వైరాగ్యం ప్రాయో మూఢస్య దృశ్యతే ।
దేహే విగలితాశస్య వ రాగఃక విరాగతా ॥ ౬౨॥

అన్వయ:- మూఢస్య ప్రాయః పరిగ్రహేషు వైరాగ్యమ్ దృశ్యతే; దేహే విగలితాశస్య వ రాగః (స్యాత్) వ విరాగితా (స్యాత్) ॥ ౬౨ ॥

జో మూర్ఖ దేహాభిమానీ పురుష హై వహీ మోక్ష కీ ఇచ్ఛాసే ధన, ధామ, స్త్రీ పుత్రాదికోం కా త్యాగ కరతా హై ఔర జిస కా దేహాభిమాన దూర హో గయా హై ఐసే జీవన్ముక్త జ్ఞానీ పురుష కా స్త్రీపుత్రాది కే విషేం న రాగ హోతా హై, న విరాగ హోతా హై॥ ౬౨॥

భావనాభావనాసక్తా దృష్టిమూఢస్య సర్వదా।
భావ్యభావనయా సా తు స్వస్థస్యాదృష్టరూపిణీ॥ ౬౩॥

అన్వయ:- మూహస్య దృష్టిః సర్వదా భావనాభావనాసక్తా (భవతి) స్వస్థస్య తు సా భావ్యభావనయా అదృష్టరూపిణీ (భవతి) ॥ ౬౩ ॥

మూర్ఖ దేహాభిమానీ పురుష కీ దృష్టి సర్వదా సంకల్ప ఔర వికల్ప కే విషేం ఆసక్త హోతీ హై ఔర ఆత్మస్వరూపకే విర్షే స్థిత జ్ఞానీ కీ దృష్టి యద్యపి సంకల్పవికల్పయుక్తసీ దీఖతీ హై పరంతు తథాపి సంకల్పవికల్ప కే లేప సే శుద్ధ రహతీ హై, క్యోంకి జ్ఞానీ కో 'అహం కరోమి ఐసా అభిమాన నహీం హోతా హై ॥ ౬౩॥

సర్వారమ్భేషు నిష్కామో యశ్చరేద్బాలవన్మునిః। న లేపస్తస్య శుద్ధస్య క్రియమాణేఽపి కర్మణి॥ ౬౪॥

అన్వయ:- యః మునిః బాలవత్ సర్వారమ్భేషు నిష్కామః చరేత్ తస్య శుద్ధస్య కర్మణి క్రియమాణే అపి లేపః న (భవతి) ॥ ౬౪ ॥

తహాఁ వాదీ శంకా కరతా హై కి, యది జ్ఞానీ సంకల్పవికల్ప కర కే క్రియా కరతా హై తో ఉస కీ ద్వైతబుద్ధి క్యోం నహీం హోతీ హై ? తిస కా సమాధాన కరతే హైం కిజో జ్ఞానీ పురుష బాలక కీ సమాన నిష్కామ హోకర ప్రారబ్ధానుసార ప్రాప్త హుఏ కర్మో కే విషేం ప్రవృత్త హోతా హై ఉస నిరంహకార జ్ఞానీ కో కర్మ కరనేపర భీ కర్తృత్వ కా దోష నహీం లగతా హై క్యోం కే ఉస కో తో కర్తాపనే కా అభిమానహీ నహీం హోతా హై ॥ ౬౪॥

స ఏవ ధన్య ఆత్మజ్ఞః సర్వభావేషు యః సమః ।
పశ్యఞ్ఛృణ్వన్స్పృశఞ్జిఘ్రన్నశ్నన్నిస్తర్షమానసః॥ ౬౫॥

అన్వయ:- సః ఏవ ఆత్మజ్ఞః ధన్యః యః సర్వభావేషు సమః (భవతి అత ఏవ సః) పశ్యన్ శృణ్వన్ స్పృశన్ జిఘ్రన్ అనన్ (అపి) నిస్తర్షమానసః (భవతి) ॥ ౬౫ ॥

వహీ ధైర్యవాన జ్ఞానీ ధన్య హై, జో సంపూర్ణ భావోం మేం సమానబుద్ధి రఖతా హై, ఇస కారణ హీ వహ దేఖతా హుఆ, శ్రవణ కరతా హుఆ, స్పర్శ కరతా హుఆ, సూంఘతా హుఆ ఔర భోజన కరతా హుఆ భీ సబ ప్రకార కీ తృష్ణారహిత మనవాలా హోతా హై ॥ ౬౫॥

కసంసారక చాభాసః క్వ సాధ్యం క చ సాధనమ్ ।
ఆకాశస్యేవ ధీరస్య నిర్వికల్పస్య సర్వదా॥ ౬౬॥

అన్వయ:- ఆకాశస్య ఇవ సవదా నిర్వికల్పస్య ధీరస్య సంతారః క ఆభాసః చ క సాధ్యమ్ వ సాధనమ్ చ క ॥ ౬౬ ॥

జో ధైర్యవాన జ్ఞానీ హై, వహ సంపూర్ణ సంకల్పవికల్పరహిత హోతా హై, ఉస కో సంసార కహాం ? ఔర సంసారకాభాన కహాఁ ఔర స్వర్గాదిసాధ్య కహాం తథా యజ్ఞ ఆది సాధన కహాం ! క్యోంక వహ సదా ఆకాశవత్ నిర్లేప ఔర కల్పనారహిత హోతా హై॥ ౬౬॥

స జయత్యర్థసంన్యాసీ పూర్ణస్వరసవిగ్రహః।
అకృత్రిమోఽనవచ్ఛిన్నే సమాధియస్య వర్తతే ॥ ౬॥

అన్వయ:- పూర్ణస్వరమవిగ్రహః సః అర్థసంన్యాసీ జయతి యస్య అనబచ్ఛిన్న అకృత్రిమః సమాధిః వర్తతే ॥ ౬౭ ॥

పూర్ణ స్వభావవాలా హై స్వరూప జిస కా ఐసే అర్థ కహియే దృష్ట ఔర అదృష్ట ఫల కో త్యాగనేవాలే కీ జయ (సర్వోపరి ఉన్నతి) హోతీ హై, జిస కా పూర్ణస్వరూప ఆత్మా కే విషేం స్వాభావిక సమాధి హోతా హై ॥ ౬॥

బహునాత్ర కిముక్తేన జ్ఞాతతత్త్వో మహాశయః ।
భేగమోక్షనిరాకాంక్షీ సదా సాత్రనీరసః॥ ౭॥

అన్వయ:- అత్ర బనా ఉక్తత కిమ్ ? (యతః) జ్ఞానతత్త్వ: మహాశయః భోగమే క్షానరాకాంక్ష సదా సత్ర నీరమః (భవతి ॥ ౭॥

జ్ఞానీ పురుష కే అనేక ప్రకార కే లక్షణ హైం ఉన కా పూర్ణరీతిసే తో వర్ణన కరనా కఠిన హై పరన్తు జ్ఞానీ పురుషకా ఏక సాధారణ లక్షణ యహ హై కి యహాం జ్ఞానీక బహుత లక్షణ కహనే సే కుఛ ప్రయోజన నహీం హై. కంబల సాధారణ లక్షణ యహ హై కి, జ్ఞానీ ఆత్మతత్వ కా జాననేవాలా, ఆత్మస్వరూప కే వి మన, భోగ ఔర మోక్షకీ ఇచ్ఛా సే రహిత తథా సదా యాగ ఆది సాధనోం కే విర్షే ప్రీతి న కరనేవాలా హోతా హై ॥ ౭॥

మహదాది జగద్వైతం నామమాత్రవిజృమ్భితమ్ ।
విహాయ శుద్ధబోధస్య కిం కృత్యమవశిష్యతే ॥ ౯॥

అన్వయ:- దైతమ్ నామమాత్రవిజృమ్భితమ్ మహదాది జగత్ విహాయ శుద్ధబోధస్య కిమ్ కృత్యమ్ అవశిష్యతే ॥ ౯ ॥

ద్వైత రూప సే భసనేవాలే, నామమాత్ర హీ భిన్నరూపసే భాసమాన, మహత్తత్వ ఆది జగత్ కే విషేం కల్పనా కో దూర కర కే స్వప్రకాశ చైతన్యస్వరూప జ్ఞానీ కో క్యా కఈ కార్య కరనా బా కీ రహతా హై ? అర్థాత్ కోఈ కార్య కరనా నహీం రహతా హై ॥ ౯॥

భ్రమభూతమిదం సర్వ కిఞ్చిన్నాస్తీతి నిశ్చయీ ।
అధ్యస్ఫరణః శుద్ధః। స్వభావేనైవ శామ్యాతే॥ ౨॥

అన్వయ:- ఇదమ్ సర్వమ్ భ్రమభూతమ్ (పరమార్థతః) కిఞ్చిత్ న అస్తి ఇతి నిశ్చయీ అలక్ష్యస్ఫుర్ణః శుద్ధః స్వభావేన ఏవ శామ్యతి ॥ ౨౦ ॥

అధిష్ఠాన కా సాక్షాత్కార హోనేపర యహ సంపూర్ణ విశ్వ 'భ్రమమాత్ర హై, పరమార్థహోష్ట సే కుఛ భీ నహీం హై, ఇస ప్రకార జిస కా నిశ్చయ హుఆ హ ర స్వప్రకాశ చేతనస్వరూప తథా స్వరూప కే సాక్షాత్కార సే దూర హో గయా హై అజ్ఞానరూప మల జిస కా ఐసా జ్ఞానీ స్వభావ సే హీ శాంతి కో ప్రాప్త హోతా హై। ॥ ౨౦ ॥

శుద్ధస్ఫురణరూపస్య దృశ్యభావమపశ్యతః।

క విధిః క చ వైరాగ్యం క త్యాగఃకశమోఽపివా॥ ౭॥

అన్వయ:- శుద్ధస్ఫురణరూపస్య దృశ్యభావమ్ అపశ్యతః (జ్ఞానినః) విధిః క వైరాగ్యమ్ వ త్యాగః వ అపి వా శమః చ క ॥ ౭౦ ॥

శుద్ధ స్ఫురణరూప అర్థాత్ స్వప్రకాశచేతనస్వరూప ఔర దృశ్య పదార్థోంకో భీ న దేఖనేవాలే జ్ఞానీ కో కిసీ కర్మ కే కరనే కీ విధి కహాం ? ఔర విషయోం సే వైరాగ్య కహాం ? ఔర త్యాగ కహాం? తథా శాంతిభో కరనా కహాం? యహ సబ తో తా హో సకతా హై జబ సాంసారిక పదార్థాక వి హాట హోతీ హై ॥ ౭౦॥

స్ఫురతోఽనన్తరూపేణ ప్రకృతిం చ న పశ్యతః ।
క్వ బన్ధః క చ వా మోక్షః వ హర్షేఃక్ విషాదతా॥ ౭౨॥

అన్వయ:- అనన్తరూపేణ స్ఫురతః ప్రకృతిమ్ చ న పశ్యతః (జ్ఞానినః) బన్ధ. వ మోక్ష కహః క వా విషాన్తా చ క ॥ ౭౨ ॥

జో జ్ఞానీ హై వహ అనంతరూప కర కే భాసతా హై ఔర ఆత్మాకోజానతా హై ఔర దేహాదే కే విషేం దృష్టి నహీం లగాతా హై, ఉస కో సంసార కా బంధన నహీం హోతా హై, మోక్ష కీ ఇచ్ఛా నహీం హోతీ హై, హర్ష నహీం హోతా హై ఔర విషాద భీ నహీం హోతా హై ॥ ౭౨॥

బుద్ధిపర్యన్తసంసారే మాయామాత్ర వివతతే।
నిర్మపో నిరహంకారో నిష్కామః శోభతే బుధః॥ ౭౩॥

అన్వయ:- బుద్ధిపర్యన్తసంమారే మాయామాత్రమ్ వివర్తతే (అతః) బుధః నిర్మమః నిహిజ్కారః నిష్కామః శోభతే ॥ ౭ ॥

యహ జగత్ అజ్ఞాన సే భాసతా హై ఔర జ్ఞాన సే జబ మాయామాత్ర (అజ్ఞాన) నివృత్త హో జాతా హై తబ జ్ఞానస్వరూప ఆత్మా హీ శేష రహతా హై ఇస కారణ జ్ఞానీ కో ఇస సంసారమేం మమతా అహంకార తథా ఇచ్ఛా నహీం హోతీ హై, ఇస కారణ బ్రహ్మాకారాత్తేకర కే అత్యంత శోభాయమాన హోతా హై ॥ ౭౩॥

అక్షయం గతసన్తాపమాత్మానం పశ్యతో మునః।
క విద్యా కచ వా విశ్వంక దేహోఽహం మమతి వా ॥ ౭౪॥

అన్వయ:- అక్షయమ్ గతసన్తాపమ్ ఆత్మానమ్ పశ్యతః మునేః విద్యా క వా విషయక దహః వా అహమ్ మమ ఇతి చ క ॥ ౭౪ ॥

అవినాశీ సంతాపరహిత ఐసే ఆత్మస్వరూప కా జిసకో జ్ఞాన హుఆ హై ఐసే జ్ఞానీ కో విద్యా (శాస్త్ర) కహాం ? ఔర విశ్వ కహాం ? ఔర దేహ కహాం ? తథా అహంమమభావ కహా‹ ? క్యోంకి ఉస కో ఆత్మా సే భిన్న అన్య స్ఫురణ హీ నహీం హోతా హై ॥ ౭౪॥

నిరోధాదీని కర్మాణిజహాతి జడధీయది।
మనోరథాన్ప్రలాపాంశ్చ కర్తుమానోత్యతత్క్షణాత్॥ ౭౫॥

అన్వయ:- జడధీః యది నిరోధాదీని కర్మాణి జహాతి (తర్హి) అతత్క్షణాత్ మనోరథాన ప్రలాపాన చ కర్తుమ్ ఆనోతి ॥ ౭౫ ॥

జో మూఢబుద్ధి దేహాభిమానీ పురుష హై వహ అతి పరిశ్రమ కర కే మన కా నిరోధ కరతా హై పరంతు నిరోధ సమాధికే ఛూటతే హీ ఉస కా మన ఫిర తురంత హీ అనేక ప్రకార సే సంకల్ప వికల్ప కరనే లగతా హై ఔర ప్రలాప ఆది సంపూర్ణ వ్యాపారోం కో కరనే లగతా హై ఇస కారణ జ్ఞాన కే బినా నిరోధ కుఛ కామ నహీం దేతా హై ॥ ౭౫ ॥

మన్దః శ్రుత్వాపి తద్వస్తు న జహాతి విమూఢతామ్ ।
నిర్వికల్పో బహియత్నాదన్తర్విషయలాలసః॥ ౭౬॥

అన్వయ:- మన్దః తత్ వస్తు శ్రుత్వా అపి విమూహతామ్ న జహాతి (అతః మూఢః) యత్నాత్ బహిః నిర్వికల్పః అన్తః విషయలాలస: (భవతి)॥ ౭౬ ॥

జో దేహాభిమానీ మూఢ పురుష హై వహ వేదాంతశాస్త్రకే అనేక గ్రంథోం కే ద్వారా ఆత్మస్వరూప కో సునకర భీ దేహాభిమాన కో నహీం త్యాగతా హై. యద్యపి అతి పరిశ్రమ కరకే ఊపర సే త్యాగ దిఖాతా హై పరంతు మన మేం అనేక విషయవాసనా రహతీ హై ॥ ౭౬॥

జ్ఞానాఇలిత కా యో లోకదృష్టయాపి కర్మకృత్ ।
నాప్నోత్యవసరం కర్తుం వక్తుమేవ న కిఞ్చన ॥ ౭౭॥

అన్వయ:- యః జ్ఞానాత్ గలితకర్మా (సః) లోకదృష్టయా కర్మకా అపి కిఞ్చన కర్తుమ్ న వక్తుమ ఏవ (చ) అవసరమ్ న ఆమోతి॥ ౭౭॥

జ్ఞానీ లోకాచార కే అనుసార కర్మ కరతా హై పరంతు జ్ఞాన కే ప్రతాపలే కర్మఫల కీ ఇచ్ఛా నహీం కరతా హై క్యోంకి వహ కేవల ఆత్మస్వరూప కే విషేం లీన రహతా హై తిస సే ఉస కో కర్మ కరనే కా అథవా కహనే కా అవసర నహీం మిలతా హై ॥ ౭॥

కతమఃవ ప్రకాశోవా హాన క చ న కిఞ్చన । నిర్వికారస్య ధీరస్య నిరాతఙ్కస్య సర్వదా॥ ౭౮॥

అన్వయ:- సర్వదా నిరాతకస్య నిర్వికారస్య ధీరస్య తమః కవా ప్రకాశః క హానమ్ చ క (తస్య) కిశ్చన న (భవతి) ॥ ౭౮॥

జో జ్ఞానీ హై వహ నిర్వికార హోతా హై, ఉస కో కాల ఆది కా భయ నహీం హోతా హై, ఉస కో అంధకార కా భాన నహీం హోతా హై, ప్రకాశ కా భాన నహీం హోతా హై, ఉసకో కిసీ బాత కీ హాని నహీం హోతీ హై, భయ నహీం హోతా హై, వహ సర్వదా ముక్త హోతా హై ॥ ౭౮॥

వ ధైర్య క వివేకిత వ నిరాతంకతాపివా। అనిర్వాచ్యస్వభావస్య నిఃస్సభావస్య యోగినః॥ ౭౯॥

అన్వయ:- తిర్వాచ్యస్వభావస్య నిఃస్వభావస్య యోగినః ధైర్యమ కవివేకిత్వమ్ క అపి చ నిరాతఙ్కతా క ॥ ౭౧ ॥

జ్ఞానీ కా స్వభావ కిసీ కే ధ్యాన మేం నహీం ఆతా హై। క్యోంకి జ్ఞానీ స్వభావరహిత హోతా హై ఉస కా ధీరజపనా, జ్ఞానీపనా తథా నిర్భయపనా నహీం హోతా హై ॥ ౭౯ ॥

నస్వర్గోం నైవ నర కో జీవన్ముక్తిన చైవ హి ।
బహునాత్ర కిముక్తేన యోగదృష్టయాన కిఞ్చన ॥ ౮॥

అన్వయ:- అత్ర బహునా ఉక్తేన కిమ యోగదృష్టయా స్వర్గః న నరక: న ఏవ హి జీవన్ముక్తిః చ ఏవ న, కిశ్చన న (భవతి)॥ ౮॥

జిస జ్ఞానీ కీ సర్వత్ర ఆత్మదృష్టి హో జాతీ హై ఉసకో స్వర్గ, నర్క ఔర ముక్తి ఆది కా భేద నహీం హోతా హై అర్థాత్ అధిక కహనే సే క్యా ప్రయోజన హై, జ్ఞానీ పురుష కో కిసీ ప్రకార కా భీ భేద నహీం భాసతా హై ॥ ౮॥

నైవం ప్రార్థయతే లాభం నాలాభేనానుశోచతి।
ధీరస్య శీతలం చిత్తమమృతేనైవ పూరితమ్ ॥ ౮॥

అన్వయ:- (ధీరః) లామమ్ ప్రార్థయతే న ఏవమ్ అలామేన అనుశోచతి న (అతః) ధీరస్య చిత్తమ్ అమృతేన పూరితమ్ శీతలమా ఏవ (భవతి) ॥ ౮౧ ॥

జో జ్ఞానీ హై వహ లాభ కీ ఇచ్ఛా నహీం కరతా హై ఔర లాభ నహీం హోతే తో శోక నహీం కరతా హై ఔర ఇస కారణ హీ ధైర్యవాన్ జ్ఞానీ కా చిత్తజ్ఞానామృత సే పరిపూర్ణ ఔర ఇసీ కారణ శీతల కహియే తాపత్రయరహిత హోతా హై ॥ ౮౧॥

నశాన్తం స్తౌతి నిష్కామో న దుష్టమపి నిన్దతి।
సమదుఃఖసుఖస్తృప్తః కిఞ్చిత్కృత్యం న పశ్యతి ॥ ౮౨॥

అన్వయ:- నిష్కామః శాన్తమ్ న స్తౌతి; దుష్టమ్ అపి న నిన్దతి, ఏసః (సన) సమదుఃఖసుఖః (భవతి) (నిష్కామత్వాత) కిశ్చిత్ కృత్యమ్ న పశ్యతి ॥ ౧౭॥

జో పురుష కామనాశూన్య జ్ఞానీ హై వహ కిసీ శాంత పురుష కో దేఖకర ప్రశంసా నహీం కరతా హై ఔర దుష్ట కో దేఖకర నిందా నహీం కరతా హై క్యోంకి వహ అపనే జ్ఞానరూపీ అమృత సే తృప్త హోతా హై తిస కారణ సుఖదుఃఖ కీ కల్పనా నహీం కరతా హై, తథా కిసీ కృత్య కో నహీం దేఖతా హై ॥ ౧౭ ॥

ధీరో న ద్వేష్టి సంసారమాత్మానం న దిదృక్షతి ।
హర్షామర్షవినిర్ముక్తో న తోనచజీవతి॥ ౧౩॥

అన్వయ:- హర్షామర్షవినిర్ముక్తః ధీరః సంసారమ్ న దేటి; ఆత్మానమ్ న దిదృక్షతి; న మృతః (భవతి); న చ జీవతి ॥ ౧౩ ॥

జో ధైర్యవాన అర్థాత్ జ్ఞానీ హై వహ సంసార కా ద్వేష నహీం కరతా హై తథా ఆత్మా కో దేఖనే కీ ఇచ్ఛా నహీం కరతా హై, క్యోంకి వహ స్వయం హీ ఆత్మస్వరూప హై ఇస కారణ ఉసకో హర్ష తథా శోక నహీం హోతా హై ఔర జన్మమరణరహిత హోతా హై॥ ౧౩॥

నిఃస్నేహః పుత్రదారాదౌ నిష్కామో విషయేషు చ ।
నిశ్చిన్తఃస్వశరీరేఽపి నిరాశః శోభతే బుధః॥ ౧౪॥

అన్వయ:- పుత్రారాదీ నిఃస్నేహః, విషయేషు చ నిష్కామః, స్వశరీరే మపి నిశ్చిన్తః; నిరాశః, బుధః శోభతే ॥ ౧౪ ॥

పుత్ర స్త్రీ ఆది కే విషేప్రీతి న కరనేవాలా, విషయోంకే నాదిక కీ చిన్తా న కరనేవాలా, ఇస ప్రకార సర్వత్ర ఆశారహిత జ్ఞానీ శోభా కో ప్రాప్త హోతా హై ॥ ౧౪॥

తుష్టిః సర్వత్ర ధీరస్య యథా పతితవర్తినః।
స్వచ్ఛన్దం చరతో దేశాన్యవాస్త-మితశాయినః॥ ౧॥

అన్వయ:- యత్రాస్తమితశాయినః దేశాన్ స్వచ్ఛన్దమ్ చరతః, వథాపతితవర్తినః ధీరస్య సర్వత్ర తుష్టి (ధవని) ॥ ౧౫ ॥

జో జ్ఞానీ పురుష హై, ఉస కో జో కుఛ ప్రారబ్ధానుసార మిల జాయ ఉసస హీ వహ వర్తావ కరతా హై ఔర పరమ సంతోపకో ప్రాప్త హోతా హై, తదనంతర అపనీ దృష్టి జిధర కో ఉఠ జాతీ హై ఉనీ దేశోం మేం విచరతా హై ఔర జహాం హీ సూర్య అస్త హోయ తహాం హీ శయన కరతా హై ॥ ౧౫॥

పతతూహేతు వా దేహో నాస్య చిన్తా మహాత్మనః ।
స్వభావభూమివిశ్రాన్తివిస్మృతాశేషసంసృతేః॥ ౮౬॥

అన్వయ:- దేహః పతతు వా ఉదేతు, స్వభావభూమివిశ్రాన్తివిస్మృతాశేపసంమృతేః మహాత్మనః అస్య చిన్తా న (భవతి) ॥ ౮౬ ॥

దేహ నష్ట హోయ అథవా రహే పరంతు అపనే స్వరూపరూపీ భూమి కే విశ్రామకర కే సంపూర్ణ సంసారకోభూలనేవాలే జ్ఞానీకో ఇస దేహ కీ చింతా నహీం హోతీ హై ॥ ౮౬॥

అకిఞ్చనః కామచారో నిర్ద్వన్ద్వశ్ఛిన్నసంశయః ।
అసక్తః సర్వభావేషు కేవలో రమతే బుధః॥ ౮౭॥

అన్వయ:- అకిఞ్చనః కామచారః నిఈన్ద్వః ఛిన్నసంశయః సర్వభావేషు అసక్తః వుధః కేవల: రమతే ॥ ౮౭ ॥

జో జ్ఞానీ హై వహ ఇకలా హీ ఆత్మస్వరూప కే విషేం రమతా హై, కుఛ పాస నహీం రఖతా హై, తథాపిఅపనీ ఇచ్ఛానుసార బర్తా కరతా హై, సుఖదుఃఖతే రహిత హోతా హై, జ్ఞానీ కో సంశయ నహీం హోతా హై ఔర సంపూర్ణ విషయోం సే విరక్త రహతా హై॥ ౮౭॥

నిర్మమః శోభతే ధీరః సమలోష్టాశ్మకాఞ్చనః ।
సుభిన్నహృదయగ్రన్థివినిధూతరజస్తమః॥ ౮౮॥

అన్వయ:- నిర్మమః సమలోష్టాశ్మకాఞ్చనః సుభిన్నహృదయగ్రన్థిః వినిర్ధూతరజస్తమః ధీరః శోభతే ॥ ౮౮ ॥

మమతా కా త్యాగనేవాలా, మట్టీ. పత్థర ఔర సువర్ణకో సమాన మాననేవాలా ఆర దూర హో గఈ హై హృదయ కీ అజ్ఞానరూపీ గ్రంథి జిస కీ ఐసా ఔర దూర హో గయే హైం రజ ఔర తమగుణ జిస కే ఐసా జ్ఞానీ శోభా కో ప్రాప్త హోతా హై ॥ ౮౮॥

సర్వత్రానవధానస్య న కిఞ్చిద్వాసనా హృది ।
ముక్తాత్మానో వితృప్తస్య తులనా కేన జాయతే ॥ ౮౯॥

అన్వయ:- సర్వత్ర అనవధానస్య హది కిశ్చిత్ వాసనా న (భవతి); (అతః) ముక్తాత్మనః వితృప్తస్య (తస్య) కేన తులనా జాయతే ॥ ౮౯॥

జిస కీ సంపూర్ణ విషయోం మేం ఆసక్తి నహీం హై ఔర జిసకే హృదయ కే విషేం కిచిన్మాత్ర భీ వాసనా నహీం హై ఔర జో మాత్మానంద కే విషేం తృప్త హై, ఐసే జీవన్ముక్త జ్ఞానీ పురుషకీ సమాన త్రిలో కీ మేం కౌన హో సకతా హై ॥ ౮౯ ॥

జానన్నపి న జానాతి పశ్యన్నపిన పశ్యతి। బ్రువన్నపి న చ బ్రూతే కోఽన్యో నివాసనాహతే ॥ ౯ ॥

అన్వయ:- (యః) జానన్ అపి న జానాతి, పశ్యన్ అపి న పశ్యతి బ్రువన్ అపి చ న బ్రూతే; (సః) నిర్వాసనాత్ ఋతే అన్యః కః ? ॥ ౯ ॥

జో జానతా హుఆ భీ నహీం జానతా హై, దేఖతా హుఆభీ నహీం దేఖతా హై, బోలతా హుఆ భీ నహీం బోలతా హై, ఐసా పురుష జ్ఞానీ కే సివాయ జగత్ మేం ఔర దూసరా కౌన హై ? అర్థాత్ కోఈ నహీం హై, క్యోంకి జ్ఞానీ కో అభిమాన తథా వాసనా నహీం హోతీ హై ॥ ౯ ॥

భిక్షుర్వా భూపతివాపి యో నిష్కామః స శోభతే।
భావేషు గలితా యస్య శోభనాశోభనా మతిః॥ ౯ ॥

అన్వయ:- యస్య మావేషు శోమనాశీమనా మతిః గలితా, (ఏతాహుశః యః) నిష్కామః సః భిక్షుః వా అపి వా భూపతిః శోభతే॥ ౯ ॥

జిస జ్ఞానీ కీ శుభ పదార్థోం మేం ఇచ్ఛా బుద్ధి నహీం హోతీ హై ఔర అశుభ పదార్థోం మేం ద్వేషబుద్ధి నహీం హోతీ హై ఐసా జో కామనారహిత జ్ఞానీ హై వహ రాజా హో తో విదేహ (జనక) సమాన శోభిత హోతా హై ఔర భిక్షు హోయ తో పరమ బ్రహ్మనిష్ఠ యాజ్ఞవల్క్యముని కీ సమాన శాభాకో ప్రాప్త హోతా హై క్యోం కి ఆత్మానద కే విషేం మన పురుషకో రాజ్య బంధన నహీం కరతా హై ఔర త్యాగ మాక్షదాయక నహీం హోతా హై । ౯౧॥

కస్వాచ్ఛన్ద కసంకోచఃకవా తత్త్వవినిశ్చయః ।
నిర్వ్యాజాజవభూతస్వ చరితార్థస్య యోగినః॥ ౯౨॥

అన్వయ:- నియాజావభూతస్య చరితార్థస్య యోగినః స్వానృన్ధమ్ క సఙ్కోచః క వా తత్త్వాంవనిశ్చయః క ॥ ౯౨ ॥

జిస పురుష కా మన కపటరహిత ఔర కోమలతాయుక్త హై ఔర జిసనే ఆత్మజ్ఞానరూపీ కార్య కో సిద్ధ కియా హై, ఐసే జీవన్ముక్త పురుష కో స్వాధీనపనా నహీం హోతా హై ఔర పరాధీనపనా భీ నహీం హోతా హై, తత్వ కా నిశ్చయ కరనాభీ నహీం హోతా హై, క్యోంకి ఉస కా దేహాభిమాన దూర హో జాతా హై ॥ ౯౨ ॥

ఆత్మవిశ్రాన్తితృప్తేన నిరాశేన గతాతినా ।
అన్తర్యదనుభూయేత తత్కథం కస్య కథ్యతే॥ ౯౩॥

అన్వయ:- ఆత్మవిశ్రాన్తితృప్తేన నిరాశేన గతాతినా (జ్ఞానినా) అన్తః యత్ అనుభూయేత, తత్ కథమ్ కస్య కథ్యతే ॥ ౯౩ ॥

జో పురుష ఆత్మస్వరూప కే విషేం విశ్రామరూపఅమృతకా పాన కర కే తృప్త హుఆ హై ఔర ఆశామాత్ర నివృత్త హో గఈ హై తథా జిస కే భీతర కీ పీడా శాంత హో గఈ హై ఐసా జ్ఞానీ అపనే అంతఃకరణ కే విషేం జో అనుభవ కరతా హై, ఉస కో ప్రాణీ కిస ప్రకార కహ సకతా హై ఔర ఉస అనుభవ కో కిస కో కహేం జాయ ? క్యోంకి ఇస కా ఆధికారీ దుర్లభ హై ॥ ౯౩॥

సుప్తోఽపిన సుషుప్తౌ చ స్వప్నేఽపి శాయతో నచ।
జాగరేఽపి న జాగతి ధీరస్తృప్తఃపదే పదే ॥ ౯౪ ॥

అన్వయ:- పదే పదే తృప్తః ధీః సుషుమౌ భీ చ న సుప్తా, స్వప్నే అపి చ న శయితః, జాగరే అపి న జాగతి ॥ ౯౪ ॥

జ్ఞానీ కీ సుషుప్తి అవస్థా దీఖతీ హై పరంతు జ్ఞానీ సుషుప్తి కే వశీభూత నహీం హోతా హై, స్వప్నావస్థా భాసతీ హై పరంతు జ్ఞానీ శయన నహీం కరతా హై కింతు సాక్షీరూప రహతా హే ఔర జాగ్రదఅవస్థా భాసతీ హై పరంతు జ్ఞానీ జాగ్రదవస్థా కే వికారోం సే అలగ రహతా హై క్యోంకి యహ తో న అవస్థా బుద్ధి కీ హై ఔర జో బుద్ధి సే పర హై ఔర ఆత్మానంద సే తృప్త హై ॥ ౯౪॥

జ్ఞః సచిన్తోఽపి నిశ్చిన్తః సేంద్రియోఽపి నిరిన్ద్రియః।
సుబుద్ధిరపి నిర్బుద్ధిః సాహఙ్కారోఽనహంకృతీ॥ ౯౫॥

అన్వయ:- జ్ఞః సచిన్తఃఅపి నిశ్చిన్తః (భవతి), సేన్ద్రియః అపి నిరిన్ద్రియః (భాత); సుబుద్ధిః అపి నిద్ధిః (భవతి); సాహంకారః అపి నిరహంకృతిః (భవాత) ॥ ౯౫ ॥

జ్ఞానీ కో చింతా హై ఐసా లోకోం కే దేఖనే మేం ఆతా హై పరంతు జ్ఞానీ నిశ్చిత హోతా హై, జ్ఞానీ ఇంద్రియోంతహిత దీఖతా హై పరంతు వాస్తవ మేం జ్ఞాన ఇంద్రియరహిత హోతా హై, వ్యవహారమేం జ్ఞానీ చతురబుద్ధివాలా దీఖతా హై, పరంతు బానీ బుద్ధిరహిత హోతా హై ఔర జ్ఞానీ అహంకారయుక్తసా దీఖతా హై పరంతు జ్ఞానీ కో అహంకార కా లేశ భీ నహీం హోతా హై ॥ ౯౫ ॥

న సుఖీన చ వా దుఃఖీ న విరక్తో న సఙ్గవాన్।
న ముముక్షునే వా ముక్తో న కిఞ్చిన్నచ కిఞ్చన॥ ౨౬॥

అన్వయ:- (జ్ఞానీ) న సుఖీ; వా న చ దుఃఖీ; న విరక్తః, న సఙ్గవాన్ న ముముక్షు వా న ముక్తః, న కిఞ్చిత్ న చ కిఞ్చన ॥ ౧౬॥

జ్ఞానీ సుఖీ నహీం హోతా హై, దుఃఖీ నహీం హోతా హై, విరక్త నహీం హోతా హై, ఆసక్త నహీం హోతా హై, మోక్షకీ ఇచ్ఛా నహీం కరతా హై, ముక్త నహీం హోతా హై, సత్రూప, అనిర్వచనీయ హోతా హై ॥ ౯౬॥

విక్షేపేఽపిన విక్షిప్తఃసమాధౌ న సమాధిమాన్ ।
జాడ్యాపన జడో ధన్యః పాణ్డిత్యఽపిన పణ్డితః॥ ౨౭॥

అన్వయ:- ధన్యః విక్షపే అపి లిక్షిప్త. న, సమాచౌ సమాధిమాన్ మ, జాడయే అపి జడ. న; పాణ్డిన్యే అపి పణ్డిత న ॥ ౯౭ ॥

జ్ఞానీ కా విక్షేప దీఖతా హై పరంతు జ్ఞానీ విక్షిప్త నహీం హోతా హై, జ్ఞానీ కీ సమాధి దీఖతీ హై పరంతు జ్ఞానీ సమాధి నహీం కరతా హై, జ్ఞానీ కే విపేం జడపనా దీఖతా హై పరంతు జ్ఞానీ జడ నహీం హోతా హై తథా జ్ఞానీ మేం పండితపనా దోఖతా హై పరంతు జ్ఞానీ పండిత నహీం హోతా హై, క్యోంకి యహ సంపూర్ణ వికార దేహాభిమానీ కే వర్షే రహతే హైం ॥ ౯౭॥

ముక్తో యథాస్థితివ యః కృతకర్తవ్యనివృతః।
సమః సర్వత్ర వైతష్ణ్యాన్న స్మరత్యకృతం కృతమ్ ॥ ౯౮॥

అన్వయ:- యథాస్థితిస్వస్థః కృత కర్న్వ్యనిర్వృతః సర్వత్ర సమః ముక్తః బైతడణ్యాత కృతమ్ అకృతమ్ న స్మరతి ॥ ౯౮॥

జైసీ అవస్థా ప్రాప్త హోయ ఉసమేం హీ స్వస్థ రహనేవాలా ఔర కియే హుఏ ఔర కర్తవ్యకర్మో కే విషేం అహంకార ఔర ఉద్వేగ న కరనేవాలా అర్థాత్ సంతోషయుక్త తథా సర్వత్ర ఆత్మదృష్టి కరనేవాలా జీవన్ముక్త జ్ఞానీ పురుష తృష్ణా కే న హోనే సే యహ కార్య కియా, యహ నహీం కియా ఐసా స్మరణ నహీం కరతా హై ॥ ౯౮॥

న ప్రీయతే వన్ధమానో నింద్యమానో న కుప్యతి ।
నైవోదిజతి మరణేజీవనే నాభినన్దతి॥ ౯౯॥

అన్వయ:- (జ్ఞానీ) వంద్యమానః ప్రీయతే న నిన్ద్యమానః కుప్యతి న; మరణే ఉద్విజతి న; ఏవ జీవనే అభినన్దతి న ॥ ౯౯ ॥

జో జ్ఞానీ హై ఉస కీ కోఈ ప్రశంసా కరే తో ప్రసన్న నహీం హోతా హై ఔర నిందా కరే తో కోప నహీం కరతా హై, తిసీ ప్రకార మృత్యు భీ సామనే ఆతా దీఖే తో భీ జ్ఞానీ ఘబడతా

నహీం హై ఔర బహుత వర్షాంపర్యంత జీవేం తో భీ ప్రసన్న నహీం హోతా హై ॥ ౯౯ ॥

న ధావతి జనాకీర్ణ నారణ్యముపశాన్తధీః ।
యథా తథా యత్ర తత్ర సమ ఏవావతిష్ఠతే ॥ ౧౦॥

అన్వయ:- ఉపశాన్తధీః జనాకీర్ణమ్ న ధావతి, (తథా) అరణ్యమ్ న (ధావతి) కిన్తు యత్ర తత్ర యథా తథా సమః ఏవ అవతిష్ఠతే ॥ ౧౦౦॥

జిస జ్ఞానీ కీ వృత్తి శాంత హో గఈ హై వహ జహాం మనుష్యోం కీ సభా హోయ తహాం జానే కీ ఇచ్ఛా నహీం కరతా హై, తిసీ ప్రకార నిర్జన స్థాన జో వన తహాం భీ జానే కీ ఇచ్ఛా నహీం కరతా హై, కింతు జిస సమయ జో స్థాన మిల జాయ తహాం హీ స్థితి కర కే నివాస కరతా హై, క్యోంకి నగరమేం తథా వన మేం జ్ఞానీ కీ ఏక సమాన బుద్ధి హోతీ హై అర్థాత్ జ్ఞానీ కీ దృష్టి మేం జైసా నగర హై వైసా హీ వన హోతా హై॥ ౧౦౦॥

ఇతి శ్రీమదష్టావక్రమనివిరచితాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం భాషాటీకయా సహితం శాన్తిశతకం నామాటాదశ ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥ ౧౮॥

====

అథైకోనవింశతికం ప్రకరణమ్ ౧౯.

తత్త్వవిజ్ఞానసందంశమాదాయ హృదయోదరాత్ ।
నానావిధపరామర్శశల్యోద్ధారః కృతోమయా॥ ౧॥

అన్వయ:- మయా హృదయోదరాత్ తత్త్వవిజ్ఞానసందంశమ్ ఆదాయ నానావిధపరామర్శశల్యోద్ధార కృతః ॥ ౧॥

శ్రీగురు కే ముఖ సే సాధనసహిత జ్ఞాన కా శ్రవణ కరకే శిష్య కో ఆత్మస్వరూప కే విషేం విశ్రామప్రాప్త హుఆ, తిసకా సుఖ ఆఠ శ్లోకోంకర కే వర్ణన కరతే హైం। హే గురో! ఆపసే తత్వజ్ఞానరూప సాండసీ కో లేకర అపనే హృదయ మేం సే నానా ప్రకార కే సంకల్పవికల్పరూప కాంటే కో దూర కర దియా ॥ ౧॥

కధర్మఃకచ వా కామః క చార్థః క వివేకితా।
కద్వైతంక చ వాద్వైతం ఖమహిని స్థితస్య మే॥ ౨॥

అన్వయ:- స్వమహిమ్ని స్థితస్య సే ధమః క, వా కామః చ క; అర్థః క; వివకితా చ కా ద్వైతమ్ క; వా అద్వైతమ్ చ కే ॥ ౨॥

హే గురో ! ధర్మ అర్థ కామ మోక్ష ఇన చారోం కా ఫల తుచ్ఛ హై, ఇస కారణ తిన ధర్మాదిరూప కాంటే కో దూర కరకే ఆత్మస్వరూప కే విషేం స్థితి కో ప్రాప్త హుఆ జో మైం తిస ముఝే ద్వైత నహీం భాసతా హై, ఇస కారణ హీ ముఝే అద్వైతవిచార భీ నహీం కరనా పడతా హై, క్యోంకి " ఉత్తీర్ణే తు పరే పారే నౌకాయాః కిం ప్రయోజనమ్ " జబ పరలీ పార ఉతర గయే తో ఫిర నౌ కా కీ క్యా ఆవశ్యకతా హై ? ఇస కారణ జబ ద్వైత కా భాన హీ నహీం హై తో ఫిర అద్వైత విచార కరనే సే ఫల హీ క్యా ? ॥ ౨॥

క భూతం వ భవిష్యద్వా వర్తమానమపి క వా ।
క దేశఃవ చవా నిత్యం స్వమహిని స్థితస్య మే ॥3॥

అన్వయ:- నిత్యమ్ స్వమహిని స్థితస్య మే భూతమ్ క వా భవిష్యత్ క, అపి వా వర్తమానమ్ క, దేశః క (అన్యత్) చ వా క॥ 3 ॥

నిత్య ఆత్మస్వరూప కే విషేం స్థిత జో మైం తిస ముఝే భూతకాల కహాం హై, భవిష్యత్ కాల కహాం హై, వర్తమానకాల కహాం హై, దేశ కహాం హై తథా అన్య వస్తు కహాం హై ?॥ 3॥

వ చాత్మా క చవానాత్మా క శుభకాశుభం తథా ।
కచిన్తాక చవాచిన్తా స్వమహిమ్నిస్థితస్య మే॥ ४॥

అన్వయ:- స్వమహిన్ని స్థితస్య మే ఆత్మా క బా అనాత్మా చ క; శుభమ్ క తథా అశుభమ్ క. చిన్తా కవా అచిన్తా చ వ ॥ ४ ॥

ఆత్మస్వరూప కే విషేం స్థిత జో మైం తిస ముఝే ఆత్మా, అనాత్మా, శుభ, అశుభ, చింతా ఔర అచింతా యహ నానా ప్రకార భేద నహీం భాసతా హై ॥ ४॥

కస్వప్నఃక్క సుషుప్తౌ క చ జాగరణం తథా।
వ తురీయం భయం వాపి స్వమహిమ్ని స్థితస్య మే॥ ౫॥

అన్వయ:- స్వమహిమ్న స్థితస్య మే స్వప్నః వ వా సుషుప్తిః చ క, తథా జాగరణమ్ క్వ, తురీయమ్ అపి వా భయమ్ వ ॥ ౫॥

ఆత్మస్వరూప కే విషేం స్థిత జో మైం తిస మేరీ స్వప్నావస్థా నహీం హోతీ హై, సుషుప్తి అవస్థా నహీం హై తథా జాయత్ అవస్థా నహీం హోతీ హై, క్యోంకి యహ తీనోం అవస్థా బుద్ధి కీ హైం, ఆత్మా కీ నహీం హైం, మేరీ తురీయావస్థాభీ నహీం హోతీ హై తథా అంతఃకరణధర్మ జో భయ ఆది సోభీ ముఝే నహీం హోతా హై ॥ ౫॥

క దూరంక సమీపం వా బాహ్యా కాభ్యన్తరం కవాక

స్థూలంకచ వా సూక్ష్మ స్వమహిన్ని స్థితస్య మే॥ ౬॥

అన్వయ:- స్వమహిమ్ని స్థితస్య మే దూరమ్ క వా సమీపమ్ క్వ, బాహ్యమ్ క వా ఆభ్యన్తరమ్ క, స్థూలమ్ క్వ వా సూక్ష్మమ్ చ వ ॥ ౬ ॥

దూరపనా, సమీపపనా, బాహరపనా, భీతరపనా, మోటాపనా తథా సూక్ష్మపనా యే సబ మేరే విషేం నహీం హైం క్యోంకి మైం తో సర్వవ్యాపీ ఆత్మస్వరూప మేం స్థిత హూం॥ ౬॥

జిగాట క మృత్యు వితం వా వ లోకాః కాస్య క లౌకికమ్ ।
క లయః వ సమాధివా స్వమహిమ్ని స్థితస్య మే ॥ ౭॥

అన్వయ:- స్వమహిమ్ని స్థితస్య అస్య మే మృత్యుః క్వ, జీవితమ్ క, లోకాః క్వ వా లౌకికమ్ క్వ, లయః క్వ వా సమాధిః క్వ ॥ ౭॥

ఆత్మస్వరూప కే విషేం స్థిత జో మైం తిస మేరా మరణ నహీం హోతా హై, జీవన నహీం హోతా హై, క్యోంకి మైం తో త్రికాల మేం సత్యరూపహ, కేవల ఆత్మామాత్ర కో దేఖనేవాలా జో మేం తిస ముఝే భూ ఆది లోకోం కీ ప్రాప్తి నహీం హోతీ హై ఇసీ కారణ ముఝే కోఈ లోకిక కార్య భీ కర్తవ్య నహీం హై। మైం పూర్ణాత్మా హూం, ఇస కారణ మేరా లయ వా సమాధి నహీం హోతీ హై ॥ ౭॥

అలం త్రివర్గకథయా యోగస్య కథయాప్యలమ్ ।
అలం విజ్ఞానకథయా విశ్రాన్తస్య మమాత్మని ॥ ౮॥

అన్వయ:- ఆత్మని విశ్రాన్తస్య మమ త్రివర్గకథయా యోగస్య కథయా అలమ్ విజ్ఞానకథయా అపి అలమ్ ॥ ౮॥

ఆత్మా కే విషేం విశ్రామ కో ప్రాప్త హుఆ జో మైం తిసముఝే ధర్మ, అర్థ, కామరూప త్రివర్గ కీ చర్చా సే కుఛ ప్రయోజన నహీం హై, యోగ కీ చర్చా కర కే కుఛ ప్రయోజన నహీం హై, తథా జ్ఞాన కీ చర్చా కరనే సే భీ కుఛ ప్రయోజన నహీం హై ॥ ౮॥

ఇతి శ్రీమదష్టావక్రమునికృతాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం భాషాటీకయా సహితకోనవింశతికం ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥ ౧౯॥

=====

అథ వింశతికం ప్రకరణమ్ ౨౦.

క భూతాని వ దేహో వా కేన్ద్రియాణి క వా మనః ।
క శూన్యం క చ నైరాశ్యం మత్స్వరూపే నిరఞ్జనే॥ ౧॥

అన్వయ:- నిరఞ్జనే మత్స్వరూపే భూతాని క్వ వా దేహః క్వ, ఇన్ద్రియాణి క వా మనః క్వ, శూన్యమ్ క్వ, నైరాశ్యమ్ క్వ చ ॥ ౧ ॥

పూర్వ వర్ణన కీ హుఈ ఆత్మస్థితి జిస కీ హో జాయ ఉస జీవన్ముక్త కీ దశా కా ఇస ప్రకారణ మేం చౌదహ శ్లోకోంకర కే వర్ణన కరతే హైం కి, హే గురో! మైం సంపూర్ణ ఉపాధిరహిత హూం, ఇస కారణ మేరే విషేం పంచమహాభూత తథా దేహ తథా ఇంద్రియేం తథా మన నహీం హై, క్యోంకి మేం చేతనస్వరూపహూంతిసీ ప్రకార శూన్యపనా ఔర నిరాశపనా భీ నహీం హై ॥౧॥

క శాస్త్రం క్వాత్మవిజ్ఞానం క్వ వా నిర్విషయం మనః ।
క తృప్తిః క వితృష్ణాత్వం గతద్వన్ద్వస్య మే సదా ॥౨॥

అన్వయ:- సదా గతద్వన్ద్వస్య మే శాస్త్రమ్ క్వ, ఆత్మవిజ్ఞానమ్ క, వా నిర్విషయమ్ మనః క్వ, తృప్తిః క్వ, వితృష్ణాత్వమ్ వ ॥ ౨ ॥

శాస్త్రాభ్యాస కరనా, ఆత్మజ్ఞాన కా విచార కరనా, మన కో జీతనా, మన మేం తృప్తి రఖనా ఔర తృష్ణా కో దూర కరనా యహ కోఈ భీ ముఝ మేం నహీం హై, క్యోంకి మైం ఇందరహిత హూం ॥౨॥

క విద్యాక్క చ వాంవిద్యా కాహం వేదం మమ కవా।
కబన్ధః క్వ చ వా మోక్షఃస్వరూపస్య వరూపితా ॥3॥

అన్వయ:- (మయి) విద్యా వ వా విద్యా చ క్వ, అహమ్ క్వ ఇదమ్ క్క వా మమ క్వ, బన్ధః క్వ వా మోక్షః చ క్వ, స్వరూపస్య రూపితా వ ॥3॥

అహంకారరహిత జో మైం హూం తిస మేరే విషేం విద్యా అవిద్యా మైం హూం, మేరా హై, యహ హై ఇత్యాది అభిమాన కే ధర్మ నహీం హై తథా వస్తు కా జ్ఞాన మేరే విషేం నహీం హై ఔర బంధ మోక్ష మేరే నహీం హోతే హైం, మేరా రూప భీ నహీం హై, క్యోంకి మై చైతన్య మాత్ర హూం॥3॥

క ప్రారబ్ధాని కర్మాణి జీవన్ముక్తిరపి కవా ।
క తద్విదేహకైవల్యం నిర్విశేషస్య సర్వదా॥౪॥

అన్వయ:- సర్వదా నిర్విశేషస్య (మే) ప్రారబ్ధాని కర్మాణి క్వ, వా జీవన్ముక్తిః అపి క్వ, తద్విదేహకైవల్యమ్ క్వ ॥ ౪॥

సర్వదా నిర్విశేష స్వరూప జో మైం తిస మేరే ప్రారబ్ధకర్మ నహీం హోతా హై ఔర జీవన్ముక్తి అవస్థా తథా విదేహముక్తిభీ నహీం హై క్యోంకి మైం సర్వధర్మరహిత హూం॥ ४॥

వ కర్తా క్వ చ వా భోక్తా నిష్క్రియం గ స్ఫురణం వ వా।
వాపరోక్షం ఫలం వాక నిఃస్వభావస్య మే సదా ॥ ५॥

అన్వయః- సదా నిఃస్వభావస్య మే కర్తా వ వా భోక్తా వ వా నిష్క్రియమ్ స్ఫురణమ్ క్వ, అపరోక్షమ్ వ వా ఫలమ్ క్వ ॥ ५ ॥

మైం సదా స్వభావరహిత హూం, ఇస కారణ మేరే విషేం కర్తాపనా నహీం హై, భోక్తాపనా నహీం హై తథా విషయాకారవృత్త్యవచ్ఛిన్న చైతన్యరూప ఫల నహీం హై ॥ ५॥

కలోకః క్వ ముముక్షుర్వా క యోగీ జ్ఞానవాన్ కవా।
కబద్ధఃకచ వా ముక్తః స్వస్వరూపేఽహమద్వయే॥ ६॥

అన్వయః- అహమద్రయే స్వస్వరూపే లోకః క్వ వా ముముక్షుః క్వ, యోగీ క, జ్ఞానవాన్ క్వ, బద్ధః క్వ వా ముక్తః చ క్వ ॥ ६ ॥

ఆత్మరూప అద్వైత స్వస్వరూప కే హోనేపర న లోక హై, న మోక్ష కీ ఇచ్ఛా కరనేవాలా హూం, న యోగీ హూం, న జ్ఞానీ హూం, నబంధన హై, న ముక్తి హై ॥ ६॥

వ సృష్టిః క్వ చ సంహారఃక్క సాధ్యం క చ సాధనమ్ ।
వ సాధకః క సిద్ధో స్వస్వరూపేఽహమద్రయే ॥ ७॥

అన్వయః- అహమ్-అద్వయే స్వస్వరూపే సృష్టిః క, సంహారః చ వ సాధ్యమ్ క్వ, సాధనమ్ చ క్వ, సాధకః క్వ వా సిద్ధిః క్వ ॥ ७॥

ఆత్మరూప అద్వైత స్వస్వరూప కే హోనేపర న సృష్టి హై, న కార్య హై, న సాధన హై ఔర న సిద్ధి హై, క్యోంకి మైం సవేంధర్మ రహిత హూం॥ ७॥

క ప్రమాతా ప్రమాణ వాక ప్రమేయంక చ ప్రమా।
క కిఞ్చిత్క న కిఞ్చిద్వా సర్వదా విమలస్య మే ॥ ८॥

అన్వయః- సర్వదా విమలస్య మే ప్రమాణం వా ప్రమాతా క్వ ప్రమేయం క ప్రమా చ క్వ కిఞ్చిత్ క్వ న కిఞ్చిత్ క్వ ॥ ८॥

ఆత్మా ఉపాధిరహిత హై తిస ఆత్మా కే విషేం ప్రమాతా, ప్రమాణ తథా ప్రమేయ యే తీనోం నహీం హై ఔర కుఛ హై అథవా కుఛ నహీం హై, ఐసీ కల్పనా భీ నహీం హై ॥ ८॥

క విక్షేపః క చైకాగ్ర్యం క నిర్బోధః క మూఢతా।

క హర్షః క విషాదో వా సర్వదా నిష్క్రియస్య మే ॥౯॥

అన్వయ:- సర్వదా నిష్క్రియస్య మే విక్షేపః క్వ ఐకాగ్ర్యం చక్క నిర్బోధః క్వ మూఢతా క్వ హర్షః క్వ విషాదః క్వ ॥ ౯ ॥

మైం సదా నిర్వికార ఆత్మస్వరూప హూం ఇస కారణ మేరే విషేం విక్షేప తథా ఏకాగ్రతా, జ్ఞానీపనా, మూఢతా, హర్ష ఔర విషాద యే వికార నహీం హై ॥ ౯॥

కచ్చైష వ్యవహారో వా క చ సా పరమార్థతా ।
వ సుఖం క చ వా దుఃఖం నిర్విమర్శస్య మే సదా ॥౧౦॥

అన్వయ:- సదా నిర్విమర్శస్య మే ఏషః వ్యవహారః క్వ వా సా పరమార్థతా చ క్వ, సుఖం చ క్వ వా దుఃఖం చ క్వ ॥ ౧౦ ॥

మైం సదా సంకల్పవికల్పరహిత ఆత్మస్వరూప హూం, ఇస కారణ మేరే విషేం వ్యవహారావస్థా నహీం హై, పరమార్థావస్థా నహీం హై ఔర సుఖ నహీం హై తథా దుఃఖ భీ నహీం హై ॥౧౦॥

క్వమాయాక చ సంసారఃవ ప్రీతిర్విరతిః కవా।
క జీవః క్వ చ తద్బ్రహ్మ సర్వదా విమలస్య మే ॥౧౧॥

అన్వయ:- సర్వదా విమలస్య మే మాయా వ సంసారః చ క్వ ప్రీతిః కవా విరతిః క జీవః క్వ తత్ బ్రహ్మ చ క్వ ॥ ౧౧ ॥

మైం సదా శుద్ధ ఉపాధిరహిత ఆత్మస్వరూప హూం, ఇస కారణ మేరే విషేం మాయా నహీం హై, సంసార నహీం హై, ప్రీతి నహీం హై, వైరాగ్య నహీం హై, జీవభావ నహీం హై తథా బ్రహ్మభావభీ నహీం హై ॥ ౧౧॥

క ప్రవృత్తినివృత్తోీ క ముక్తిః క చ బన్ధనమ్ ।
కూటస్థనివిభాగస్య స్వస్థస్య మమ సర్వదా ॥ ౧౨॥

అన్వయ:- కూటస్థనిర్విభాగస్య సదా స్వస్థస్య మమ ప్రవృత్తిః క. వా నివృత్తిః క, ముక్తిః క, బన్ధనమ్ చ క్వ ॥ ౧౨ ॥

ఆత్మస్వరూప జో మైం హూం తిస మేరే విషేం ప్రవృత్తి నహీం హై, ముక్తి నహీం హై తథా బంధన భీ నహీం హై ॥ ౧౨॥

కోపదేశఃవ వా శాస్త్రం క శిష్యః కం చ వా గురుః।
క చాస్తి పురుషార్థో వా నిరుపాధేః శివస్య మే ॥ ౧౩ ॥

అన్వయ:- నిరుపాధేః శివస్య మే ఉపదేశః క్వ వా శాస్త్రం వ శిష్యః క్వ వా గురుః క్వ వా పురుషార్థః క్వ చ అస్తి ॥ ౧౩ ॥

ఉపాధిశూన్య నిత్యానందస్వరూప జో మైం హూం తిస మేరే అర్థ ఉపదేశ నహీం హై, శాస్త్ర నహీం హై, శిష్య నహీం హై, గురు నహీం హై తథా పరమ పురుషార్థ జో మోక్ష సో భీ నహీం హై ॥౧౩॥

క చాస్తి క చ వా నాస్తి క్వాస్తి చైకం క చ ద్వయమ్ । బహునాత్ర కిముక్తేన కిఞ్చిన్నోత్తిష్ఠతే మమ ॥ ౧౪॥

అన్వయ:- (మమ) అస్తి చ క, వా న అస్తి చ క్వ, ఏక చ కే అస్తి, ద్వయం చ క్వ, ఇహ బహునా ఉక్తేన కిమ్, మమ కిశ్చిత్ న ఉత్తిష్ఠతే ॥ ౧౪ ॥

మైం ఆత్మస్వరూప హూం ఇస కారణ మేరే విషేం అస్తిపనా నహీం హై, నాస్తిపనా నహీం హై, ఏకపనా నహీం హై, ద్వైతపనా నహీం హై ఇస ప్రకార కల్పిత పదార్థో కీ వార్తా కరోడోం వర్షాపర్యంత కహూం తబ భీ హార నహీం మిల సకతా, ఇస కారణ సే కహతా హూం కి, మేరే విషేం కిసీ కల్పనా కా భీ ఆభాస నహీం హోతా హై, క్యోంకి మైం ఏకరస చేతన స్వరూప హూం ॥౧౪॥

ఇతి శ్రీమదష్టావక్రమునివిరచితాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం భాషాటీకాసహితం విశతికం ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥౨౦॥

======

అథైకవింశతికం ప్రకరణమ్ ౨౧ ।

వింశతిశ్చోపదేశే స్యుఃశ్లోకాశ్చ పఞ్చవింశతిః।
సత్యాత్మానుభవోల్లా సే ఉపదేశే చతుర్దశ॥౧॥

అన్వయ:- ఉపదేశే వింశతిః చ స్యుః । సత్యాత్మానుభవోల్లా సే చ పఞ్చవింశతిః । ఉపదేశే చతుర్దశ ॥ ౧॥

అబ గ్రంథకర్తానే ఇస ప్రకరణ మేం గ్రంథ కీ శ్లోకసంఖ్యా ఔర విషయ దిఖాయే హైం। గురూపదేశనామక ప్రథమ ప్రకరణ మేం ౨౦ శ్లోక హైం శిష్యానుభవనామక ద్వితీయ ప్రకరణమేం ౨౫ శ్లోక హైం ఆక్షేపోపదేశనామకం తృతీయ ప్రకరణ మేం ౧౪ శ్లోక హైం ॥౧॥

షడల్లా సే లయే చైవోపదేశే చ చతుశ్చతుః । పఞ్చకం స్యాదనుభవే బన్ధమోక్షే చతుష్కకమ్ ॥౨॥

అన్వయ:- (చతుర్థే) ఉల్లా సే షట్ । లయే చ ఉపదేశే చ ఏవ చతుశ్చతుః । అనుభవే పఞ్చకమ్ । బన్ధమోక్షే చతుష్కకం స్యాత్ ॥ ౨ ॥

శిష్యానుభవనామక చతుర్థ ప్రకరణ మేం ౬ శ్లోక హైం। లయనామక పంచమ ప్రకరణ మేం ౪ శ్లోక హైం। గురూపదేశనామక పష్ఠ ప్రకరణమేం భీ ౪ శ్లోక హైం। శిష్యానుభవనామక సప్తమ ప్రకరణ మేం ౫ శ్లోక హైం। బంధమోక్షనామక అష్టమ ప్రకరణమేం ౪ శ్లోక హైం ॥ ౨॥

నిర్వేదోపశమే జ్ఞానే ఏవమేవాష్టకం భవేత్ ।
యథాసుఖసప్తకంచ శాంతీస్యాటే. దసంమితమ్ ॥ ३॥

అన్వయ:- నిర్వేదోపశమే ఏవం ఏవ జ్ఞానే అష్టకమ్ భవేత్ । యథా సుఖే చ సప్తకమ్ । శాన్తౌ చ వేదసంమితం స్యాత్ ॥ ३ ॥

నిర్వేదనామక నవమ ప్రకరణ మేం ౮ శ్లోక హైం । ఉపశమనామక దశమ ప్రకరణ మేం ౮ శ్లోక హై । జ్ఞానాష్టకనామక ఏకాదశ ప్రకరణ మేం ౮ శ్లోక హైం । ఏవమేవాష్టక నామక ద్వాదశ ప్రకరణ మేం ౮ శ్లోక హైం । యథాసుఖనామక త్రయోదశ ప్రకరణ మేం ౭ శ్లోక హైం। శాంతిచతుష్కనామక చతుర్దశ ప్రకరణ మేం ౪ శ్లోక హైం ॥ ३॥

తత్త్వోపదేశే వింశచ్చ దశ జ్ఞానోపదేశ కే ।
తత్త్వస్వరూపే వింశచ శమే చ శతకం భవేత్॥ ౪॥

అన్వయ:- తత్త్వోపదేశే వింశత్ । జ్ఞానోపదేశ కే చ దశ । తత్త్వస్వరూప కే చ వింశత్ । శమే చ శతకమ్ భవేత్ ॥ ౪॥

తత్వోపదేశనామక పంచదశప్రకరణ మేం ౨౦ శ్లోక హైం। జ్ఞానోపదేశనామక షోడశ ప్రకరణ మేం ౧౦ శ్లోక హైం। తత్వస్వరూపనామక సప్తదశ ప్రకరణ మేం ౨౦ శ్లోక హైం। శమనామక అష్టాదశప్రకరణ మేం ౧౦౦ శ్లోక హైం ॥ ౪॥

అష్టకం చాత్మవిశ్రాన్తౌ జీవన్ముక్తౌ చతుర్దశ ।
షట్ సంఖ్యాక్రమవిజ్ఞానే గ్రన్థైకాత్మ్యం తతః పరమ్ ॥ ౫॥
వింశకమితైః ఖణ్డైః శ్లోకైరాత్మాగ్నిమధ్యకైః।
అవధూతానుభూతేశ్చ శ్లోకాః సంఖ్యాక్రమా అమీ॥ ౬॥

అన్వయ:- ఆత్మవిశ్రాన్తౌ చ అష్టకమ్ । జీవన్ముక్తౌ చతుర్దశ । సంఖ్యాః క్రమవిజ్ఞానే పట్ । తతః పరమ్ ఆత్మాగ్నిమధ్యకైః శ్లోకః వింశత్యేకమితైః ఖణ్డైః గ్రన్థైకాత్మ్యమ్ (భవతి) । అమీ శ్లోకాః అవధూతానుభూతేః సంఖ్యాక్రమాః (కథితాః) ॥ ౫॥ ౬ ॥

ఆత్మవిశ్రాన్తినామక ఉన్నీసవేం ప్రకరణ మేం ౮ శ్లోక హైం। జీవన్ముక్తినామక వింశతిక ప్రకరణ మేం ౧౪ శ్లోక హైం। ఔర సంఖ్యాకమవిజ్ఞాననామక ఏకవింశతిక ప్రకరణ మేం ౭ శ్లోక హైం ఔర సంపూర్ణగ్రంథ మేం ఇక్కీస ప్రకరణ ఔర 303 శ్లోక హైం। ఇస ప్రకార అవధూత కా అనుభవరూప జో "అష్టావక్రగీతా" హై ఉస కే శ్లోకోం కీ సంఖ్యా కా క్రమ కహా। యద్యపి అంత కే శ్లోకకర కే సహిత 303 శ్లోక హైం పరంతు దశమపురుష కీ సమాన యహ శ్లోక అపనే కో గ్రహణకర అన్య శ్లోకోం కీ గణనా కరతా హై॥ ౫॥ ౭॥

ఇతి శ్రీమదష్టావక్రమునివిరచితాయాం బ్రహ్మవిద్యాయాం సాన్వయభాషాటీకయా సహితం సంఖ్యాక్రమవ్యాఖ్యానం నామైకవింశతికం ప్రకరణం సమాప్తమ్ ॥ ౨౧॥

ఇతి సాన్వయభాషాటీకాసమేతా అష్టావక్రగీతా సమాప్తా।

పుస్తక మిలనే కా ఠికానా
గంగావిష్ణు శ్రీకృష్ణదాస,
"లక్ష్మీవేంకటేశ్వర " ఛాపాఖానా,
కల్యాణ (జి. ఠాణా.)

Ashtavakra Gita Hindi Translation

pdf was typeset on November 23, 2019

Please send corrections to *sanskrit@cheerful.com*